

i ş t i r a k î

Marx, “*proletaryanın vatanı vardır ve bu vatan yerin bir karşı altıdır*” diyor. Bu anlamda İngilizcedeki “*grassroots*”a, Türkçede düzünden “*çim kökleri*”, anlam olarak “*halk*” şeklinde çevrilecek sözcüğe atıfta bulunuyor. Marksizm pratiği, bu açıdan Marx öncesi sol, sosyalist, devrimci ve komünist pratikleri bu vatanda ortaklaştırmayı ifade ediyor. Vatan, sömürüye ve zulme karşı mücadeleyle günbegün kuruluyor. Kuruluş süreci yerin üzerindeki sarayların duvarlarını çatlatarak gerçekleşiyor.

İştirakî. *Osmanlı Sosyalist Fırkası*'nın yayın organı *İştirakî*'a ve Anadolu'daki komünistlerin 1920'de kurduğu *İştirakîyyun Fırkası*'na ve Ortadoğu coğrafyasında şu veya bu içerikle oluşturulmuş tüm iştirakçi faaliyetlere atıfta bulunarak, söz konusu vatana dair kurma ve yıkma faaliyetine işaret ediyor.

Teorinin, ideolojinin ve politikanın özel insanların dar dünyalarından çıkartılmasının bu kurucu-yıkıcı faaliyet için elzem olduğunu söylüyor. Sömürülenlerin ve mazlumların kolektif mücadelesini asli hiza olarak belirleyip özelleşmiş, kişiselleşmiş, daralmış ve giderek sığlaşmış tüm pratikleri mücadelenin ateşine çağırıyor.

Ateş bugün Türkiye'de, Mısır'da, Yunanistan'da, Brezilya'da, Meksika'da yanıyor. Cihan, bu *rû-yi zemîn*, ortaklaşmanın, başka hayatın adımlarıyla çatlıyor. Sömürülen-mazlum halklar, kapitalizmin ve emperyalizmin kuruttuğu bozkırı akıllarının ve yüreklerinin ateşleriyle bir bir tutuşturuyor.

İştirakî sınırsızlığın-sınıfsızlığın yeryüzü sofrasına çağırıyor. Burjuvaziden ve devletten öğrendiğimiz her şeyi o ateşin içine atıyor. Dökülen kan ve terle alıyır abdestini. Kulübelerin öfkelerini rekabetin ve mülkiyetin kendisine kurduğu saraylara çeviriyor. Marx, “*yapıyorlar ama ne yaptıklarını bilmiyorlar*” diyor. Kolektif dergi pratiği, yapma ve bilme arasındaki açığın teorik ve pratik düzlemde devrimcileştirilmesine kendi varlığı ile katkı sunmayı amaçlıyor. Taksim'den Rio'ya, Tahrir'den Atina sokaklarına yuvarlanan alev topunu teorinin tıkanmış damarlarına taşıyor.

Sömürüye ve zulme karşı direnç oluşturmuş ve oluşturan tüm dinamikleri kendisine yoldaş belliyor. Özel insanların dar dünyalarında devrimci teori, ideoloji ve politikanın burjuva siyasetinin liberal, muhafazakâr ve faşist türevlerine hapsoldüğünü tespit ediyor. Geleceğin devriminin bugünde, söz konusu hapis duvarlarından kurtulmayı emrettiğini söylüyor.

Teorinin, ideolojinin ve politikanın esnaflarından, zanaatkarlarından ve tüccarlarından kurtulma çağrısı olarak **İştirakî**, bu üç alana dönük proleter bir müdahalede vücut buluyor. Bu vücut, sömürülenlerin ve mazlumların kanı ve teriyle var oluyor. Dolayısıyla özellikle İslamî ve sosyalist/komünist tüm pratikleri eksiği gediği, doğrusu yanlış ile kucaklıyor. *Rosa Luxemburg'un Spartacus'ü ve Spartakist hareketi varsa, aynı düzlemde, bu Doğu coğrafyasının da Muhammedî hareketi var diyor ve ona koşulsuz yoldaş olmak gerektiğini söylüyor.*

Kanı-teri, sömürüleni-mazlumu, tarihi-toplumu, insanı-doğayı, bedeni-ruhu ve geçmişle geleceği ayırıp karşı karşıya koyanlara karşı devrimci tevhidi mücadeleyi savunuyor. *Bu ayırımların rekabete ve mülkiyete ilişkin ve içkin yanlarını redde tabi tutuyor.*

Bu noktada mütevazı bir çalışma olarak **İştirakî**, etrafına kendi sesini yankılamaktan başka işe yaramayacak duvarlar örnek yerine, duvarları parçalamaya yazgılı o sese katılacak öfkeli ve dertli sesleri arıyor.

Öfkeye ve derde selâm olsun.

اشتراكى

iştirakî

iştirakî

3 Aylık Teorik/Politik Dergi
Eylül-Kasım 2018
Yıl 4 Sayı 12

Sovyet askerinin faşist canavarını öldürdüğünü simgeleyen resim. (1941)

SAHİBİ VE SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ:

Fahrettin Uzunkaya

İLETİŞİM ADRESİ:

Gazi Mah. 1411. Sokak No 19/1
Sultangazi/İstanbul

BASIM YERİ:

Ceylan Matbaacılık
Topkapı Güven Sanayi Sitesi B Blok
No:317 Topkapı/İstanbul
Tel:0212 613 10 79

Yerel Süreli - 3 Ayda Bir Yayınlanır.

✉ istiraki@gmail.com

✉ istiraki.com

✉ istiraki.blogspot.com.tr

✉ facebook.com/istiraki

✉ twitter.com/istiraki

İçindekiler

SPOT

5 *Maske ve Yalan* (B.L)

BAŞYAZI

7 İki Partili Düzene Geçiş (iştirakî)

GÜNCEL

13 Louis Proyect'in Faşizmin Ekonomi Politikası Vesilesiyle
(Onur Şahinkaya)

19 Faşizmin Ekonomi Politikası (Louis Proyect)

27 Bir Direniş Mekânı Olarak Hapishane ve 19 Aralık (Bekir Sami Paydak)

SÖYLEŞİ

33 Mustafa Suphi, TKF ve Dönüş Süreci Tartışmaları Üzerine...
(Hamit Erdem)

MAZLUM HALKLAR

55 Nehrin Kenarında (Taylan Erdoğan)

59 Devrimimizin Baş Hedefleri (Mohamed Walid Grine)

KARŞI FELSEFE

63 Bugünün Yıkıntılarında (Vijay Prashad)

TARİH'TEN

103 Türkiyeli Komünistlere ve Emekçi Kitlelerine

Maske ve Yalan

B. L.

Yeni Hayat sayı 11 yıl 1922

Kaynak: Hamit Erdem

THİF Yayın Organı Yeni Hayat s. 238-239

Yeni Âlem'den:

Müsavat, Hürriyet, Uhuvvet, Adalet...

Saltanatçılarla sermayedarânın ağızlarından dökülen süslü ve dilnüvaz kelimeler...

Fransa inkılâbı-ı kebirini meydana getiren, hukuk-ı beşer beyannamesinin neşrini intaç eden, idare-i mutlakaları deviren mukaddes kelimeler.

En büyük ve heyecanlı meclislerde, fırka mücadelâtında sâmiayı tatlı ve sevimli bir nevazişle doldurup geçer...

Evet Müsavat:

Felaket ve hicranın en derin hiçliklerine gömülen yoksul halkla; ezvâkın en şen'î ve menfur yollarını mağrurane kat edenler arasında müsavat!.

Asırlardan beri kuru ekmekle kefâf-ı nefis edenlerle; emekçinin sa'yi ve amelini huzuzât-ı nefsanîyeleri için gasp edenler arasında müsavat!...

Bir tarafta yüz binlerce ocakların yıkılıp sernigûn olduğu, diğer tarafta beşerin kanıyla tahtlar, kâşaneler, saltanatlar kurulduğu aşikâr iken, müsavat!...

Hırs ve menfaat uğrunda icat edilen harplerde kurumuş ot gibi doğranıp hâk-ı helâke serilen emekçi ile kadeh şakırtıları içerisinde sermest-i huzûz olanlar arasında müsavat!.

Uhuvvet:

Uhuvvet, bu da bir terane-i diğer... Nasıl olur ki ortada çalıştığı, yıprandığı halde aç, sefil kalanlar; tufeyli geçindiği halde asude, zevk ve sefa ile imrâr-ı hayat edenler mevcut.

Bu gayri tabiiîlik karşısında kardeşlik tesis edilebilir mi? Fakir bir işçi, sermayedara kardeşim diyebilir mi? Yalandan veyahut zoraki dese bile "uhuvvet" iddiasında bulunan saltanatçılarla sermayedarân bu kelimeyi makam-ı tahkirde kabul ederler. Çünkü birisi yoksul, ezgin, yıpranmış, cahil; öteki mağrur hodbin, şık, kibar, muhteris...

Sonra biliyoruz ki "kardeşlik" insanlarda mevcut bir hadisenn cereyanı ise uhuvvetin hakikatine vabestedir. Hakikatsiz hadisat cereyan edemez ki fiil meydana çıkabilsin! Hâlbuki bugünkü şekli-i içtimaînin ahval-i ruhiye üzerine açtığı cereyan ve bundan

Faşizmin Sınıfsal Niteliği

Georgi Dimitrov

Yoldaşlar, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin On Üçüncü Genel Kurulu iktidardaki faşizmi, doğru bir yaklaşımla, finans kapitalin en gerici, en şovenist ve en emperyalizm yanlısı unsurlarının açıktan terörist diktatörlüğü olarak tanımlamıştır. Faşizmin en gerici türü de Alman tipi faşizmdir. O, sosyalizmle müşterek hiçbir yanı olmamasına karşın, kendisini büyük bir arsızlıkla "Nasyonal Sosyalizm" olarak adlandırmıştır. Alman faşizmi, sadece burjuva milliyetçiliği olmakla kalmaz, aynı zamanda gaddar bir şovenizm türüdür de. Alman faşizmi, politik mafyacılık sisteminin hükümet olmuş hâlidir, bu sistem ki köylülük, küçük burjuvazi ve aydınlar içerisindeki devrimci unsurlara ve işçi sınıfına yönelik kışkırtmalar ve işkence üzerine kuruludur. O, ortaçağa has barbarlık ve canavarlıktır, başka milletlere azgın köpekler gibi saldırmaktır.

Alman faşizmi, beynelmile karşı-devrimin öncüsü, emperyalist savaşın baş tetikçisi, tüm dünya işçilerinin büyük anavatanı Sovyetler Birliği'ne karşı saldırının başlatıcısı olarak hareket etmektedir.

Otto Bauer'in iddiasının aksine faşizm, "proletarya ve burjuvazinin, tüm sınıfların üzerinde duran bir devlet iktidarı biçimi" değildir. O, Britanyalı sosyalist Brailsford'un söylediği gibi, "devlet mekanizmasını ele geçirmiş küçük burjuvazinin isyanı" da değildir. Hayır, faşizm tüm sınıfların üzerinde duran bir güç, küçük burjuvazinin veya lümpen proletaryanın finans kapitali yönetmesi olarak görülemez. Faşizm, finans kapitalin iktidarındır. O, işçi sınıfına, köylülük ve aydınlar içerisindeki devrimci kesime yönelik terörü temel alan bir intikam örgütüdür. Dış politikada ise faşizm, başka milletlere yönelik nefreti körükleyen, milliyetçiliğin en uç biçimidir.

İşte faşizmin gerçek niteliği budur ve bu husus üzerinde bilhassa durulmalıdır. Zira bir dizi ülkede sol demagoji kılıfı altında faşizm, kriz yüzünden konumunu yitirmiş olan küçük burjuva kitlesinin hatta proletaryanın en geri kesiminin belirli bölümlerinin desteğini kazanmıştır. Faşizmin gerçek niteliği ve yapısı anlaşılmalı olsaydı, bu kesimlerin faşizmi desteklemeleri mümkün değildi.

Faşizmin ve faşist diktatörlüğün gelişimi, tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşullara, ülkelerin özgüllüklerine, ayrıca o ülkenin uluslararası plandaki konumuna göre farklı biçimler almaktadır. Belirli ülkelerde, bilhassa ilkesel olarak, faşizmin geniş bir kitle tabanına sahip olduğu, faşist burjuva kampın içinde farklı grupların mücadelelerine tanık olunan ülkelerde faşizm, meclisi en kısa sürede ilga etme yoluna gitmemekte, sosyal demokrat partiler gibi başka burjuva partilerin az da olsa legaliteye sahip olmalarına imkân sağlamaktadır. İktidardaki burjuvazinin devrimin erkenden patlak vermesinden korktuğu başka ülkelerde ise faşizm, tüm rakip parti ve örgütlere baskı

Maske ve Yalan

uygulayıp terörü yoğunlaştırmak suretiyle ya da kısa sürede müdahalede bulunarak, sınır tanımayan politik tekeline teşkil etmektedir. Ama bu, faşizmin sınıfsal niteliğini değiştirmeksizin kendi kitle zeminini genişletmekten parlamentarizm yalanını açık terörist diktatörlükle birleştirmeye çalışmaktan alıkoymamaktadır.

Faşizmin iktidara gelişi, basit manada bir burjuva hükümetinin yerine bir başkasının geçişini değil, burjuvazinin sınıfsal hâkimiyeti üzerine kurulu bir devlet formunun yani burjuva demokrasinin yerini bir başka formun, açık terörist diktatörlüğün alışını ifade etmektedir. Bu ayrımı göz ardı etmek, ciddi bir hataya yol açacak, böylesi bir hata ise devrimci proletaryanın, faşistlerin iktidarı almalarına ilişkin tehdiye karşı verilecek mücadelede kent ve kırdaki emekçi halkın en geniş kesimini seferber etmesine ve burjuvazinin kampında varolan çelişkilerden yararlanmasına mani olacaktır. Asıl tehlikeli ve ciddi olan hata ise faşist diktatörlüğün kuruluşundaki önemi ve burjuva demokratik ülkelerde hâlihazırda burjuvazi eliyle geliştirilen gerici tedbirleri küçümsemektir. Bu türden tedbirler, işçilerin demokratik alanda edindikleri özgürlükleri ortadan kaldırmakta, meclisin elindeki hakları budamakta, devrimci harekete yönelik baskı politikalarını yoğunlaştırmaktadır.

Yoldaşlar, faşizmin iktidara gelişi, finans kapitale ait şu veya bu kurulun faşist diktatörlüğün kurulması için belirli bir tarih belirlemiş olduğu iddiası üzerinden basitleştirilmemeli, bu tarz, soruna sebep olmayacak bir yerden anlaşılmalıdır. Gerçekte faşizm, genelde eski burjuva partilerine karşı yoğun bir mücadele süreci üzerinden iktidara gelir. Bu süreç, faşist kampın içerisinde bile işler. Kimi zaman bahsi geçen mücadele, Almanya, Avusturya ve başka ülkelerde tanık olduğumuz üzere, silâhlı çatışmalara bile yol açmaktadır. Ancak tüm bunlar, faşist diktatörlüğün kurulmasından önce burjuva hükümetlerin genelde bir dizi hazırlık aşamasından geçip faşizmin iktidara gelişini kolay kılacak gerici tedbirleri benimsemesi karşısında o kadar da önemli meseleler değildirler. Burjuvazinin gerici tedbirleriyle faşizmin bu hazırlık aşamasında girdiği büyüme süreciyle mücadele etmeyenler, faşizmin zafere ulaşmasına mani olmak şöyle dursun, o zaferi daha da yakınlaştırırlar.

Sosyal demokrat liderler, faşizmin gerçek sınıfsal niteliğini kitlelerden gizlemiş, faşizmi önemsiz göstermiş, kitleleri burjuvazinin gerici tedbirlerine karşı mücadeleye çağırmamışlardır. Faşist saldırının en önemli anında Almanya ve diğer bir dizi faşist ülkedeki işçi sınıfının önemli bir kesiminin faşizmde karşımıza çıkan, finans kapital denilen o kana susamış canavarı, en azılı düşmanımızı görememesinin, bu kitlelerin faşizme karşı mücadeleye hazırlık yapmamasının tüm tarihsel sorumluluğu, işte bu liderlerin sırtındadır.

Peki faşizm, kitleler üzerinde ne tür bir nüfuza sahiptir? Faşizmin kitleleri etkileyebilmesinin sebebi, onun toplumsal açıdan halkın en acil ihtiyaçlarına ve taleplerine sesleniyor olmasıdır. Faşizm, sadece kitleler içerisinde derinlemesine kökleşmiş önyargıları kaşımakla kalmaz, aynı zamanda kitlelerin halis duygularıyla, adalet duygusu hatta bazen devrimci geleneklere dair duygularla oynar. Sosyalizmin azılı düşmanı, burjuvazinin birer uşağı olarak Alman faşistler kendilerini kitlelere “sosyalist” olarak sunma, iktidara gelişlerini ise bir tür “devrim” olarak tasvir etme ihtiyacını neden duymuşlardır? Çünkü faşistler, devrime olan inancı istismar etmeye çalışırlar ve Almanya’da işçi sınıfı kitesinin yüreğinde yaşamayı sürdüren

sosyalizmi çok istediklerini söylerler.

Faşizm, emperyalistlerin çıkarlarına uygun hareket eder ama kendisini kitlelere hırpalanıp durulan milletin savunucusu olarak sunar ve milliyetçi hissiyatı harekete geçirir. Örneğin Faşizm, Almanya'da küçük burjuva kitlelerin desteğini "Kahrolsun Versay Anlaşması" sloganı ile kazanmıştır.

Faşizmin amacı, kitleleri ölçsüz bir şekilde sömürmektir ama o kitlelere en kurnaz anti-kapitalist demagojilerle yaklaşır ve politik açıdan ham olan kitlelere çekici gelen sloganlar geliştirerek, yağmacı burjuvaziye, bankalara, tekellere ve sanayi krallarına karşı işçilerin duyduğu o derin nefretten istifade eder. Almanya'da, "genelin esenliği bireyin esenliğinden üstündür", İtalya'da "devletimiz kapitalist değil birleşik devlettir", Japonya'da "sömürsüz Japonya, ABD'de ise "refahı paylaşın" sloganı çıkar karşımıza.

Faşizm, halkı en yozlaşmış, rüşvetçi unsurların pençelerine teslim eder ama onun karşısına çıkıp "dürüst ve yozlaşmayacak bir hükümet" talebiyle çıkar. Burjuva demokratik hükümetlerde kitlelerin hayal kırıklığına uğratıldığını söyleyen faşizm, ikiyüzlü bir biçimde, yozlaşmayı ve yolsuzlukları eleştirir.

Eski burjuva partilerini terk etmiş, hayal kırıklığına uğramış kitlelerin yolunun faşizmle kesilmesi, burjuvazinin en gerici kesimlerinin çıkarınadır. Bu kitleleri asıl etkileyen, onun eski burjuva partilerle uzlaşmıyor olması ve burjuva hükümetlerine yönelik saldırılarındaki sertliktir.

Burjuva gericiliğin her türüne karşı ikiyüzlü ve alaycı bir tutum sergileyen faşizm, demagojik yaklaşımını her bir ülkedeki özelliklere, hatta aynı ülkede yaşayan farklı toplumsal katmanlara ait özelliklere de yönlendirir. Küçük burjuvazi, hatta işçilerin belirli bir bölümü, yokluk, işsizlik ve güvencesizlik sebebiyle ümitsizliğe kapılıp faşizmin toplumla alakalı demagojisinin ve şovenizminin iğvasına kapılır.

Faşizm, iktidara proletaryanın devrimci hareketine ve düzenden rahatsız olan kitlelere saldırı gerçekleştiren parti olarak gelir. Ama o, iktidara gelişini tüm millet adına, milletin selameti için girişilmiş bir faaliyet üzerinden gerekçelendirir ve kendisini burjuvazi karşıtı "devrimci" bir hareket olarak takdim eder. Bu noktada Mussolini'nin Roma'ya "yürüyüş"ü, Pilsudski'nin Varşova'ya "yürüyüş"ü ve Hitler'in Almanya'daki Nasyonal Sosyalist "devrim"i anımsanabilir.

Gelgelelim faşizm ne tür maskeler takarsa taksın, kendisini ne tür bir biçim altında takdim ederse etsin, hangi yoldan iktidara gelirse gelsin,

- Faşizm, sermayenin işçi kitlelerine yönelik gerçekleştirdiği en acımasız saldırdır;
- Faşizm, tasmısından kurtulmuş şovenizm, yıkıcı savaş demektir;
- Faşizm, kudurmuş bir gericilik ve karşı-devrimciliktir;
- Faşizm, işçi sınıfının ve tüm emekçilerin en azılı ve en saldırgan düşmanıdır.

2 Ağustos 1935 [Faşist Saldırı ve İşçi Sınıfının Faşizme Karşı Mücadelesinde Komünist Enternasyonal'in Görevleri: Komünist Enternasyonal'in Yedinci Kongresi'nde Sunulan ana rapor]

Kaynak: https://www.marxists.org/reference/archive/dimitrov/works/1935/08_02.htm

Tercüme: İştirakî

İki Partili Düzenin İkinci Seçimi

İştirakî

İştirakî'nin 12. sayısında yayımlanan "İki Partili Düzene Geçiş" yazısının üzerinden aylar geçti, Türkiye'nin önüne yerel seçim gündemi geldi. Seçimler bağlamında düzenin soluna ilişkin tespitler özetle şu şekildeydi:

"Son dört seçim, iki ana kutbun oluşmasında önemli aşamaya geldiğini gösteren sayısal veriler ortaya çıkartmıştır. İlk defa 2018 Haziran seçiminde, bundan önceki üç seçimde örtük olarak işleyen ittifaklar, bu denli geniş ve resmi bir kimlik kazanmıştır. Kutbun iki tarafı kısmen belirginleşmiştir." (İştirakî sayı 12)

2019 Yerel Seçimleri, iki partili düzenin ikinci seçimi olacaktır. 2018 Haziran seçimlerinde açık ve resmi biçimde ortaya çıkan ittifaklar ilerlemekte ve gelişmektedir. Geçtiğimiz aylarda AKP-MHP ittifakında oluşan uyumsuzlukların Devlet müdahalesi ile giderildiği anlaşılmaktadır.

CHP-İYİ Parti merkezli ittifak da ilk sarsıntılarını, yüklerini atarak yola devam etmektedir. Her iki ittifaktaki uyumsuz unsurlar bir diğer ittifak tarafından massedilmektedir. Bağımsız adaylıklar, ufak partilerin paravan işlevi görmesi vb. gelişmeler, sürecin geçici komplikasyonları olarak görülmelidir.

Oldum olası ideolojik yönü daha silik olan Yerel Seçimler, ittifakların gelişmesi ve meşrulaşması için avantajlı bir ortamı sunmaktadır. İttifaklardaki ivmelenme bunun sonucudur.

"Bu düzende, kazanma umudu hep vardır ancak kazanmak için biraz da karşı tarafa benzemek, bizden olmayana desteklemek gerekmektedir. Uçlar kaybetmeye mahkûmdurlar. Düzenin devamı böylelikle garantiye alınmış olmaktadır." (İştirakî sayı 12)

Ankara, İstanbul, İzmir belediye adaylıkları duruma ayna tutmaktadır. Ankara'da milliyetçi adaya sol, İzmir'de sol adaya milliyetçiler, İstanbul'da sağ liberal adaya, sol ile milliyetçiler birlikte razı edilebilmektedir. Umut/beklenti kıskacında kitleler amorflaşmaktadır. Devlet'in yönetim yeteneğinde gözle görülür bir artış söz konusudur. Ankara, İstanbul, İzmir örneğinin yeni olmadığı ortadadır. Görece yeni olan, HDP üzerinden Kürt ulusal hareketine ve sosyalist sola biçilen roldür.

"Kürt siyasal grupları, sosyal demokrat etiketli yasal partiler çerçesinde zaman zaman yer bulmuş, 1970'lerde şahıslar bazında

İki Partili Düzene Geçiş

kurulan bağlar bir ölçüde derinleşmiştir. Belediyelerde ağırlığı hissedilen benzer bir teması sol örgütler yaşamıştır” (İştirakî sayı 12)

Ankara, İstanbul, İzmir örneklerinden devam edecek olursak, HDP'nin bu illerde aday çıkartmamak yolu ile CHP-İYİ Parti ittifakını açıktan destekleyecek cesareti bulması, süreçte bir aşamanın tamamlandığına işaret etmektedir. İşaretlerden iz sürmeye çalışıyoruz zira mevki- makam siyasetinin kapı arkası süreçlerine vakıf olamıyoruz.

Görece yeni olan başka bir durum, yıllardır “özyönetim, radikal demokrasi, yerelden yönetim” gibi söylemleri ağızından düşürmeyen HDP'nin, SMF'nin şu önerisini sıkılmadan reddedebilmesidir:

“Kurumumuz SMF, HDP ve diğer demokratik siyasal parti ve kurumların adaylarının bir havuzda toplanmasını ve açık bir ön seçimle adayların Dersim halkı tarafından belirlenmesini önermiştir. Ön seçimde çıkacak adayın HDP listelerinden katılmasında bir sakınca görmediğimiz, çıkacak sonucu tanıyacağımız ve hangi aday çıkarsa çıksın onu destekleyeceğimiz kendilerine ifade edilmiştir.”

Bu önerinin karşısında ve HDP'nin yanında EMEP, ESP, Partizan sıralanabilmekte, bu çizginin bir ucu yine HDP eliyle batıda CHP'ye ulaşmaktadır. Yılların “çatlak siyaseti” tekâmül etmektedir.

“Buna göre, solun, İslami hareketlerin ve başlarda mecburen daha az olmakla birlikte, Kürt hareketlerinin devletin çatlaklarında yer edinmesi diyalektik bir sürecin sonucudur. Devletin yetersizlikleri ve taktikleri, muhalif örgütlerin yetersizlikleri ve taktikleri bir “çatlak siyaseti” doğurmuştur. Yüz yıla yayılan modernleşme sürecinde geleneksel örgütlerinin darbelenmesi ve değişen toplumsal üretim ilişkileri İslami örgütleri devletin çatlaklarında yaşamaya ittiği söylenebilir. Aynı etmenler geçerli olmakla birlikte, emperyalist blok ile SSCB arasında oluşan dengede Türkiye'nin ve İran'ın konumu, Kürt veya özellikle sol örgütleri çatlaklara iten temel etmenler olmuştur. Ancak en nihayetinde çatlaklarda hayat sürme pratiği başlamış ve bitmemiştir. Bunu aşmaya çalışan bazı pratikler akamete uğratılmıştır.” (İştirakî sayı 12)

Bugün eksiğiyle fazlasıyla Dersim/Maçoğlu örneğinde beliren çatlaklardan çıkma eğilimi, akamete uğratılmak istenmektedir. Düzen dışına çıkma eğilimlerine karşı set görevinin, parlamenter yöntemden iki partili yönetime geçtiği Dersim/Maçoğlu örneğinde ifşa olmaktadır. Etiket, ambalaj bir tarafa bırakılmalı, iki partili düzen reddedilmelidir. Çatlaklardan boğulmadan çıkmak, düzen dışı bir ihtimali hayatta tutmak ve aktarmak görevi ile karşı karşıyayız. Görevin neticesinde bekleyen takdir, mevki, makam olmadığını bilerek...

Güncel Faşizm Üzerine Polemik

Gökmen Yeşil

"Faşizm, proleter devrimi gerçekleştirememiş proletaryanın çekmeğe mahkûm olduğu cezadır."

Clara Zetkin

İştirakî'nin bir önceki sayısında Louis Proyect'in Faşizmin Ekonomi Politikası başlıklı yazısı ve bu yazı vesilesiyle Onur Şahinkaya imzasıyla ayrıca bir yazı yayınlandı. Her iki yazının da ortak noktası faşizmin ayrıntılı bir analize dayanmayan yüzeysel değerlendirmelere tabi tutulduğu, popülizm ve saldırgan politikaların faşizm olarak tanımlandığı, sol'un bu yüzeysel değerlendirmelerinin bilinçli olduğu ve orta sınıf kaygılarıyla hareket edildiği noktasında toplanıyordu.

Sadece bu yazılar değil genel bir eğilim olarak 'sol'a toptancı, torbacı ve üsttenci bakış uzun süredir rahatsız olduğum bir konu idi. Türkiye için konuşacaksak şunu söyleyebiliriz: Ülkemizde sol oldukça parçalı bir durumda. Kategorik olarak sadece küçük burjuva solculuğu ve Marksist sol şeklinde değil, THKP çizgisinden, TKP/ML çizgisinden, THKO çizgisinden, TKP çizgisinden gelen ve kendi içinde onlarca alt gruba bölünmüş durumda. O halde sadece faşizm tartışmalarında değil hemen hemen her konuda 'sol'u bir torba halinde değerlendiren yöntem oldukça 'yüzeysel' bir yöntemdir.

Konuya dönersek, birincisi faşizmi yüzeysel bir değerlendirmeye tabi tutan sol hangi sol'dur, ikincisi yüzeysellik tümüyle kötü müdür?

O. Şahinkaya'nın yazısının en sonunda belirttiği ve tümüyle katıldığım, *"Kendi korkularını değil, işçi sınıfının ve ezilenlerin çıkarlarını temel alan nesnel araştırmaların artması dileği ile..."* diyerek başlayayım.

...

Ekonomik kriz meselesinin yoğun bir şekilde tartışıldığı dönemde şöyle bir gözlemim olmuştu: Sosyalist siyasi örgütlerin ekonomi, siyaset ve kriz üzerine teorik tahlilleri ile sosyalist iktisatçıların tespit ve makaleleri hiç kesişmiyor, birbirlerine atf

Louis Proyect'in Faşizmin Ekonomi Politikası Vesilesiyle

yapmıyor, eleştirmiyor. Özellikle, iktisatçılar solu yok sayıyor, kendi ayarı ve muhatapı olarak görmüyor. Bazı sol iktisatçılar soldan ziyade liberalleri daha çok muhatap alıp onlarla tartışırken, birçokları ise akademik tespit ve önerilerin ötesine geçmiyorlar. Nihayet iki grup da toplumu, siyaseti, ekonomiyi yorumlamakla yetinmiyor, değiştirmek için kolektif bir çabadan kaçınıyorlar.

Bu gün benzer bir düşünceyi faşizm tartışmaları için de taşıyorum. Gerek uluslararası ve gerekse yerel mecralarda faşizm olgusu yoğun bir şekilde tartışılıyor. Konu, uzun tahliller içeren teorik yayınlardan, sosyal medya paylaşımlarına, gazete yazılarından arkadaş sohbetlerine kadar ciddi bir yer işgal ediyor. Tartışmalar ABD, Brezilya, Macaristan, Polonya ve Türkiye gibi örnekler üzerinden *"yaşanan faşizm mi, sağ popülizm mi"* ekseninde yürütülüyor. Ve nihayet bu konuda da pratik içinde olan sol siyasi yapıların teorik önermelerle, faşizm üzerine uzun uzadıya tahliller yapan teorisyenlerin de pratikle aralarındaki mesafe açılıyor.

Peki nedir faşizm, nasıl tartışmalıyız? Şöyle de sorabiliriz: Faşizm, faşistlerin iktidarda olması mıdır, muhalif parti ve kurumların kapatılması, grevlerin yasaklanması, yargının ve meclisin iktidar ekseninde yeniden işlevlendirilmesi, protesto gösterileri polis saldırılarıyla ezilirken sokağın iktidar yandaşlarına terk edilmesi, üstün ırk savunusu, tek din tek devlet politikası mıdır? Kısacası faşizmi nerede aramalıyız, ekonomik altyapıda mı, iktidarın baskı ve zulüm politikalarında mı?

"Faşizmi faşistlerle izah eden mantığın arkasındaki önermeler, tümüyle liberalizme aittirler" diyor Louis Proyect. Haklı ve bu tespitiyle faşizmin ekonomi politikasını tartışmalıyız demek istiyor, haklı ancak oldukça yetersiz. L. Proyect, yazısında Trump'ın neo-liberal politikaları ile faşizmin ekonomi politikaları arasındaki 'büyük' farklara vurgu yapıyor. Mussolini'nin Faşist Partisi'nin manifestosundan Sekiz saatlik iş günü, Asgari ücret, Endüstri komisyonlarında işçi temsiliyeti, İşçi sendikalarına güven ilkesi, Artan oranlı vergi sistemi, Dini cemaatlerin tüm mülküne el koymak gibi temel talepleri sıralıyor ve *"Mussolini'nin ekonomi politikası, çalışan sınıf ile kapitalistlerin karşılıklı çıkara dayalı milli hedeflerini yükseltmek için birlikte çalışmalarını savunan korporatist bir ideoloji olarak tanımlanabilir"* diyerek fikrini sürdürüyor.

Son derece yüzeysel ve yanlış değerlendirmeler. Bu tespitler emek-sermaye çelişkisi ve sınıflar savaşı tezlerinin reddidir, açıkça faşizmi, kapitalizm ve sosyalizm dışında üçüncü yol olarak tanımlamaktır. Proyect'in *"... 'İşçilerle patronlar arasında kurulacak bir işbirliği kapitalizmi koruyabilir'"* fikri üçkâğıtçılıktan başka bir şey değildi" tanımlaması da durumu kurtarmak bir yana gerçeği açıklamaktan uzaktır. Zira faşist devlet yapılanması, burjuva devlet modelinin dışında üçüncü bir yol değildir. Korporatizm de işçi sınıfı ve burjuvazinin *"karşılıklı çıkara dayalı milli hedeflerini yükseltmek için birlikte çalışmalarını savunan"* bir sistem değildir.

Proyect ve Şahinkaya'nın yazılarında önemsediklerinin aksine faşizm tanımlamalarında ekonomi politikten ziyade 'yüzeysellik' daha çok ilgili ve dikkatimi çekiyordu.

Şöyle ifade etmeye çalışayım; sınıfsal çelişki ve çatışmalar basit bir formülden ibaret değildir. Sadece işçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki çelişkiden değil sınıf içi çelişkilerden, ara sınıfların durumundan, sınıf mücadelesine olumlu ya da olumsuz etki eden ulusal sorunlardan, egemen sınıf ve katmanlar ile siyasi güç odaları arasındaki ilişki ve çatışmalardan, ayrı ulusal pazarlara sahip burjuva devletler arasındaki çatışma ve çelişkilerden, herhangi bir ülkedeki işçi sınıfı ile Uluslararası burjuvazi ve emperyalizm arasındaki çelişki ve çatışmalardan da söz ediyoruz demektir. İşçi sınıfı ve burjuvazi arasındaki çelişki uzlaşmaz çelişkidir ancak egemen sınıflar içi çelişki ve çatışmalar siyasi ve ekonomik ihtiyaçlara göre şekil alır, uzlaşır ve bir sonraki çatışmaya kadar çözümlenir. Özü ve özeti toplumsal yaşam sınıfsal ilişki ve çelişkileri toplamıdır. Kapitalist üretim modeli bu sınıfsal çelişkileri yaratır ve yeniden üretir, bu çelişki ve çatışmalardan etkilenir, yeniden şekillenir. Burjuva devlet modeli de bu üretim modelinin doğal bir sonucudur. Ancak en özlü haliyle burjuva diktatörlüğü olarak ifade edeceğimiz kapitalist devlet yukarıda sayılan tüm çelişki ve çatışmaların toplam sonucuna göre farklı siyasi biçimlerde karşımıza çıkabilir.

Cengiz Uygur imzasıyla kaleme alınan *“Faşizmin Ekonomi Politikası Üzerine Değerlendirmeler”* başlıklı yazıda konuyla ilgili olarak şöyle deniyor:

- “-Faşist ekonomilerin militarizasyonunda Britanya ve Amerikan sermayesinin payı ile*
- Himayeci iktisat politikasıyla*
- Finans kapitalin diğer kesimlerini ya bağımlılaştırıcı ya da mülksüzleştirici etkileriyle*
- Toplam artık değer paylaşılma yöntemleriyle*
- Keynesgil kamu harcamaları enjeksiyonuyla*
- Önceki hükümetlerin iktisat politikalarından devraldığı fiyat rejimiyle*
- İthal ikameci kâr yönlendirmeleriyle*
- Maliyeti yüksek alanlara giren devlet yatırımlarıyla*
- Kamu borçlanması kullanımı ve vergilendirme politikasıyla*
- Dikey yoğunlaşma ve enlemesine iştirakler yöntemiyle*
- Tekelci rekabeti sürdüren yapısıyla*
- Enflasyonist kredi şırıngalarıyla faşist ekonomi, faşist partilerin ya da cuntaların iktidarda olmadığı tekelci kapitalist ülkelerin ekonomisinden kategorik bir farklılık gös-*

termez*."

Aslında Proyect ve Şahinkaya'nın yüzeysellikten kasıtları pek tabii faşizmin ekonomik politikasına değinmeden, faşizmi faşistlerle, baskı ve şiddet politikalarıyla açıklanmaya çalışan değerlendirmeler. Benim de yukarıdaki açıklamalardan varmak istediğim nokta da aslında 'yüzeysel' durumun önemine dikkat çekmek. Başka bir ifadeyle faşizm diğer burjuva devlet biçimlerinden farklı bir ekonomik temele dayanmıyor. Ancak kapitalizmin üretim ilişkilerinde yaşanan değişiklikler, egemen sınıf ve katmanların birbirleri ile ilişkileri ve çatışmaları, işçi sınıfının politik etkinliği ve emperyalist paylaşım mücadelesi kapitalist devleti burjuva 'demokrasisi', parlamenter yönetim, faşist devlet yapılanması şeklinde karşımıza çıkarabiliyor. Üretici sınıfların eskisi gibi yönetilmek istememesi, yönetici sınıfların eskisi gibi yönetememesi, zayıf halka ve devrimci durum ile tartışmaya konu ülkenin emperyalist zincir içindeki konumu burjuva devlet aygıtının faşist devlet olarak örgütlenmesine yol açabiliyor. Burada altının çizilmesi gereken nokta ülkedeki devrimci durum ve emperyalist halkadaki konumdur. Zira benzer süreçler yaşanmasına rağmen faşizmin İngiltere ve ABD'de değil de İtalya ve Almanya'da karşımıza çıkması esas olarak İtalya ve Almanya'daki devrimci durumun bir sonucu idi. Faşizm, yenilen işçi sınıfının bakiyesi oldu maalesef.

Kısacası faşizmi anlamak için pek tabii yüzeysel değerlendirmeler yeterli olmayacaktır. Ancak 'ağır' ekonomi politik tartışmaları içinde boğulup 'yüzeysel' görüntüyü yok saymak da gerçeğe uygun bir sonuç vermeyecektir. Başka bir ifade ile toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkileri anlamak için ekonomi politik temel bilimsel yöntemdir, 'yüzeysel' görüntü ise onu anlamamızı kolaylaştırır. Evet, altyapı üst yapıyı belirler ancak üst yapı da alt yapı üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Burada 'yüzeysellik' kavramına politik uygulamalar ve görünüm anlamı yüklediğimi belirtmek isterim.

Kapitalist devletin bir diktatörlük olduğu hususu Marksist literatür açısından artık tartışma konusu değil. Burjuva demokrasisi de denilen bu yapılanmanın parlamenter demokrasiden, parti despotizmine, askeri diktatörlükten faşizme kadar farklı biçimlenişleri kapitalist devletin devamlılığı için gerekli olan egemen sınıf örgütlenmesi ve işçi sınıfı mücadelesinin ezilmesi açısından yeniden üretilir. Faşizm, burjuva ve sosyalist devlet dışında üçüncü bir yol değil, burjuva devletin yeniden örgütlenmesidir. Onu siyasal uygulamaları ile tanımlama eğilimi yüzeysellikten değil burjuvazinin en gerici açık şiddet uygulamalarının temel yöntem olmasından kaynaklanır.

Günümüzde faşizm tartışmalarının tıkanıdığı nokta 1930'ların klasik faşizm yönetimleri ile benzerlikler arama metodudur. Ancak dikkat etmeliyiz ki, uluslararası toplumsal yapı, çok partili sistemdeki ilerlemeler, 'sivil toplum' gibi burjuva demokrasisinden vazgeçilmez gibi sunulan maske kolayca çıkarılıp atılamaz. Günümüzdeki faşizm denemeleri, uygulamaları tek parti yönetimleri, sendikaların kapatılması-birleştirilmesi vb. şekilde karşımıza çıkmayabilir, çıkmıyor. Türkiye, Macaristan, Polonya ve hatta Venezuela'yı tartışırken odaklanmamız gereken nokta siyasal ikti-

darın emperyalist paylaşımında tuttuğu yer, ülke içinde uyguladığı şiddet, muhalefetin mevcut durumu gibi unsurlardır. Yargının herhangi bir hukuk kuralı ile bağlı olmadığı, muhalif sendika ve partilerin kapatıldığı, kapatılmayanların çalışamaz duruma getirildiği, istisnasız her muhalif sesin ağır şiddet ile bastırıldığı, yüz binlerce kişinin hapishaneye kapatıldığı, her grevin yasaklandığı, farklı çıkar gruplarını temsil eden burjuva kliklerin üst yapıda çıkar birliği içerisinde yeniden örgütlendiği, sokağın kit-le katliamları ve resmi – sivil saldırılarla ıssızlaştırıldığı bir siyasal organizasyonu faşizm olarak tahlil etmek için SS üniformalarını beklemek bir tercih olabilir tabii... Venezuela örneği ise şunun için verildi; emperyalist paylaşım içerisinde Venezuela işçi sınıfı ve emekçilerinin göstereceği direnç faşizm tartışmaları açısından bize yeni bir örnek sunacaktır.

Proyect ve Şahinkaya'nın işaret ettikleri noktada bir haklılık payı arayacaksak şunu söylemek gerekir: Faşizmin ekonomi politiğini tahlil etmeden salt bir takım baskı ve şiddet politikaları ile burjuva devletin her bir örgütlenme modelini faşizm olarak adlandıracaksak bu bizi bir yere götürmez. Çünkü bu tartışmaları entelektüel gevezelik için değil işçi sınıfının kapitalizme karşı mücadelesinde bir yol bulmak, yolda olmak için yapıyoruz.

Son olarak Proyect'e atıfla bitirirsek bilakis despotizm ve sağ popülizm gibi tanımlamalar liberallerin litaratürüdür. Türkiye, Brezilya gibi örnekler için somut bir tanımlama yapmayacağım, (tanımlamam var ama yazmayacağım), İŞİD'in Suruç, Ankara, İstanbul, Reyhanlı katliamlarını hatırlatarak, tartışmaya katkı sunması niyetiyle burada bırakıyorum.

*Enternasyonal Y.K. III. Plennuma sunulan rapor – Aktaran: Cengiz Uygur, Gelenek, Sayı 11, Ekim 1987.

Faşizmin Ekonomi Politikği

Louis Proyect

Donald Trump'ın açığa çıkarttığı faşist tehlike hakkında milyonlarca kelime kâğıda dökülmüş olmasına karşın, bu kelimelerin çok azı, hem ideoloji hem de devlet politikası olarak faşist ekonominin gerçek bir analizine hasredilmiştir. Bunun yerine, Charlottesville'de uygun adım söylenen “kan ve

toprak”a¹ ya da Nazi dönemini taklit eden diğer imajlara takılıp kalınmıştır². Donald Trump ya da Steve Mnuchin gibi insanların ABD'de faşist diktatörlük kurmaya çalışıp çalışmadığını değerlendirmeden önce, 1919'da Benito Mussolini tarafından kurulan Faşist partinin manifestosunda bulunan taleplerin bazılarına göz atmak faydalı olabilir. Bu manifestoyu, sendikacı Alceste De Ambris ve 1920'lerde Rus sanatında güçlü bir etkisi olan 1909 tarihli Fütürist Manifesto'nun yazarı Flippo Tommaso birlikte yazmışlardır.

- + Tüm işçiler için sekiz saatlik işgününe dayanak teşkil eden düzenlemenin hızlı biçimde yasalaşması,

1 Amerikan iç savaşında köleci güney konfederasyonu tarafını temsil eden General Robert E Lee'nin heykelinin kaldırılma girişimi üzerine Charlottesville'da başlayan olaylarda beyaz üstünlüğünü savunan gruplar, “Siyahların Hayatı Önemlidir” sloganı ve hareketine karşı gelişen “Beyazların Hayatı Önemlidir” ve “kan ve toprak” sloganlarını attı. Irkçılık karşıtı grubun üzerine araba sürülmesi üzerine bir kişi hayatını kaybetti. Trump'ın geç ve yetersiz açıklama yapması ABD'de geniş yankı buldu. “Kan ve toprak” sloganı 19. yy. Almanya'sında ortaya çıkmış, NAZİ'ler tarafından da sahiplenilmiştir. -çn.

2 “Politikada bu neoliberalizm, makul düzeyde bir becerinin işler olmasını gerektiriyor. Bu da sadece beyazlar kendi üstünlüğünü isteyip kendi kaygı ve korkuları için oy kullanırlarken, demokratik koalisyon içindeki en sadık ve tutarlı oy bloku olan Siyahların kendi çıkarlarına karşı konum alıp, bu konumu teşvik eden bir adaya oy verdiği bir düzen aslında.” Mumya Ebu Cemal, “Siyahların Hayatı Önemlidir Hareketi Savaşı Kaybediyor”, *istiraki.blogspot*, <http://bit.ly/2A0Lnrc>. -çn.

Faşızmin Ekonomi Politigi

- + Asgari ücret,
- + İşçi temsilcilerinin endüstri komisyonlarının işlevlerinde temsil edilmeleri,
- + Teknik olarak ve ahlaken liyakatini kanıtlayan işçi sendikalarına, endüstri yöneticileri ve kamu görevlilerine duyulan kadar güvenmek,
- + Sermaye üzerinde güçlü bir artan oranlı vergi (yoğunlaşmış zenginliğin “kısmen kamulaştırılmasını” öngörmek),
- + Dini cemaatlerin tüm mülküne el koymak; ulusun üzerinde ve yoksulların muafiyetleri üzerinde muazzam mükellefiyetler kuran piskoposlukları ilga etmek.

Popülizmi daha çok seçim yaygarası ve Barack Obama'nın 2007'de oy getirsün diye kullandığı boş lafların sağ versiyonu olan Donald Trump'ın aksine, Mussolini'nin diktatörlüğünün, Cumhuriyetçilerin ve Demokratların birbirine benzer yönetimleri altında 1970'lerin başlarından beri baskın olan neoliberalizmle karıştırılması pek mümkün değildir.

Mussolini'nin partisi ile bağımlı partisinin İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na katılmasını desteklememesi üzerine kesen bir Sosyalist Parti milletvekili olduğunu hatırlamak faydalı olacaktır. İtalyan solundaki çokları gibi Mussolini, George Ciccariello-Maher'in bugün solun sorunlarının üstesinden gelmek için savunduğu, şiddetin sendikalist peygamberi George Sorel'in siyasal felsefesine³ yakındı. Sorel, Mussolini gibi, Alceste De Ambris'nin sendikalizmini paylaşıyordu; fakat hain Vichy rejimini destekleyen aynı adlı faşist grubun dergisi *Action Française*'in önde gelen ideologlarından, Fransız aşırı milliyetçisi Charles Maurras'ın etkisi altında sağa kaydıldı. Eminim ki George Ciccariello-Maher'in evrimi aynı biçimde olmayacaktır.

Mussolini'nin ekonomi politikası, çalışan sınıf ile kapitalistlerin karşılıklı çıkara dayalı milli hedeflerini yükseltmek için birlikte çalışmalarını savunan korporatist bir ideoloji olarak tanımlanabilir. Trump'ın kendisini madencilerin ve yapı işçilerinin kurtarıcısı olarak tanıtmaya çalışmasına rağmen gerçekte ekonomi danışmanları tarafından sürdürülen politikalarını Reagan ve Thatcher döneminde uygulamaya sokulan özelleştirme, kuralsızlaştırma, vergi indirimleri gibi hamlelerle yüklü genel politikadan ayırtırmak pek mümkün değildir. Gray Cohn ve Steve Mnuchin gibi Goldman-Sachs mensubu bankacılar, Milton Friedman'ın⁴ mihrabına dua ediyorlar, George Sorel gibi bir sendikaliste değil.

---

3 Sorel, “mit ve şiddete” tarihsel gelişimde merkezî bir rol verir. Toplumsal ahlâkî dönüşüme özel bir önem atfeder, bu noktada devrimci şiddeti bir araç olarak benimser. Sorel, 1909'dan sonra sendikalist hareketten umudunu keserek yönünü, geleneksel ahlâkî bir düzen arayışında olan monarşistlere çevirmişti. -çn.

4 Milton Friedman, Roosevelt döneminde ekonomik buhran nedeni ile işsiz kaldığında, devlet dairesinde istihdam edilen, ilerleyen yıllarda krizin baş sorumlusu olarak Keynesyen istihdam politikalarını gören, piyasaya devlet müdahalesi yerine para politikasını koyan, Şili'de Pinochet yönetiminin ekonomik programının destekçisi, 1980'de Reagan'ın ekonomi danışmanı, Cumhuriyetçi iktisatçı akademisyen. -çn.

Wikipedia'nın "İtalyan faşist ekonomi politikası" üzerine makalesi⁵ oldukça faydalı. Makale, Mussolini'nin Keynesçiliği "faşist ekonomiye faydalı bir giriş" olarak değerlendirdiğine dikkat çekiyor. Yani makale, Mussolini'nin bu tespitiyle deli gibi harcamaya yaptığını ortaya koyuyor. Yönetimi ele geçirdiği 1922'de İtalya'nın milli borcu 93 milyon liradır. 1943 itibarı ile 405 milyon üzerindedir.

Peki bugün Cumhuriyetçilerin yakın zamanda su gibi para harcaması beklentisi içerisinde olan var mı? Bu Cumhuriyetçiler Grover Norquist'i mi⁶ yoksa Roberet Reich'ı mı dinleyecekler?

Mussolini'nin hayat hikâyesini kaleme almış olan Christopher Hibbert'e göre Mussolini, "modern Avrupa'da şimdiye dek rakipsiz bir bayındırlık programı başlattı. Köprüler, kanallar ve yollar, hastaneler ve okullar, tren yolu istasyonları ve yetimhaneler inşa edildi; bataklıklar kurutulup ıslah edildi, ormanlaştırma yapıldı ve üniversiteler yüklü miktarlarda başlıklarla beslendi." *Italian Fascism and Developmental Dictatorship* [İtalyan Faşizmi ve Kalkınmacı Diktatörlük] isimli çalışmanın⁸ yazarı A. James Gregor, İtalyan faşizminin sosyal refah programlarına yaptığı harcamaları, "ilerlemiş Avrupa ulusları seviyesinde ve birçok yönden daha gelişmiş" olarak tanımlamıştır. New Yorklu siyasetçi Grover Aloysius Whalen, 1939'da Mussolini'ye İtalyan faşizminin arkasındaki anlamı sorduğunda, şu cevabı almıştır: "Bu sizin Yeni Düzeninize⁹ benzer!"

Naziler de aynı düşüncedydiler. Wolfgang Schivelbusch, *Three New Deals: Reflections on Roosevelt's America, Mussolini's Italy, and Hitler's Germany, 1933-1939* [Üç Yeni Düzen: 1933-1939 Arası Dönemde Roosevelt'in Amerikası, Mussolini'nin İtalya'sı ve Hitlerin Almanyası Üzerine Düşünceler] isimli çalışmasında, Nazi Partisi'nin gazetesi *Völkischer Beobachter*'in [Halkın Gözlemcisi] "Roosevelt'in ekonomik ve sosyal politikalarında Nasyonal Sosyalist düşünce biçimini kabul etmesine nasıl vurgu yapıp başkanın liderlik tarzını Hitler'in diktatörce 'Liderlik İlkesi (*Führerprinzip*)'yle uyumlu olmasını övmesine" atfı yapar.

Bu Youtube klibinde¹⁰, Joseph Goebbels'in Yeni Düzen'i selamladığını görebilirsiniz.

5 <http://bit.ly/2je9LuX>. -çn.

6 Sermayenin vergi yükünün azaltılması için etkili girişimlerde bulunan, vergi artışlarına karşı Trump dönemi Cumhuriyetçi kongre üyelerinin çoğuna "Vergi Mükelleflerini Koruma Taahhüdü"nü imzalatan Reagan'a yakın hükümet dışı politikacı. Sermaye üzerindeki verginin yatırım süresince enflasyon oranına çekilmesini öngören Norquist kaynaklı yasa tasarısı Kongre'de komisyon aşamasındadır: <http://bit.ly/2AnwOwC>. -çn.

7 Clinton'un Çalışma Bakanı, Obama'nın ekonomi danışma kurulu üyesi. Hukukî realizmin kurucusu Holmes'a atıfla, verginin medeni bir toplum için ödenen bedel olduğunu ve ödenmesi gerektiğini dilendirmiştir. <http://bit.ly/2BJoIlg>. Nasıl ödeneceği, yükü ikincildir.

8 <http://amzn.to/2ALjW48>.

9 **New Deal (Yeni Düzen)**: ABD'de 1930'larda Roosevelt öncülüğünde, büyük buhran sonrası yürürlüğe konan, ekonominin toparlanması ve istikrar kazanması için istihdam ve harcamaya dayalı, devletin ekonomideki rolünü artıran, Keynesyen yöntemleri temel alan, ekonomik tedbirler ağırlıklı politik hamle. -çn.

10 <http://bit.ly/2z0154z>.

Faşizmin Ekonomi Politliği

1991'de Columbia Üniversitesi'ne gittikten sonra, İnternet diye bir şey olduğunu keşfedince, yan bölmedeki adama bunun ne işe yarayacağını sordum. İlgi çekebilecek mail listelerine sahip olduklarını söyledi ve benim Columbia IBM anabilgisayarında dosyalanan mail listelerini gözden geçirmemi istedi. Bunlardan birisi benim de o gün katıldığım İlerici Ekonomistler Ağı (PEN-L) olarak adlandırılan listeydi. O zaman, Paul Sweezy tarafından kurulmuş olan, ABD Marksizminin amiral gemisi olarak görebileceğimiz *Monthly Review* dergisine sıklıkla katkı yapan Lynn Turgeon adlı kullanıcı vardı. Turgeon, diğer PEN-L kullanıcıları tarafından tartışmalı kabul ediliyordu, çünkü o Nazi ekonomi politikası ile Yeni Düzen (*New Deal*) arasındaki benzerlikleri gören bir isimdi; bu benzerlikleri *Bastard Keynesianism: The Evolution of Economic Thinking and Policymaking Since WWII* [Soysuz Keynesiyencilik: 2. Dünya Savaşı'ndan Beri Ekonomi Düşüncesinin ve Politika Oluşturmanın Evrimi] başlıklı kitabında, tercihen sivri biçimde açıkladı:

Bazı alaycılar, ekonomisti, bir şeyi pratikte çalışırken görmüş sonra da bunu elde etmek için teorik çalışmaya geçen kişi olarak tanımlarlar. Bazı yönlerden bu tanım, göreve geldiği 1933'ten "Genel Teori'nin"¹¹ Almanca baskısının çıktığı 1936'ta kadar işsizliği yüzde 30'lardan yüzde 1'e kadar düşüren Adolf Hitler'in muazzam ekonomik mucizesinin kesinlikle farkında olan Keynes için geçerli olmalıydı. Keynes, Almanca baskıya önsözünde, "nasyonal sosyalizm" için de geçerli olacak "genel teorisine" Almanların nasıl da "susamış" olmaları gerektiğini teşhis etmiştir.

Mussolini ve Roosevelt gibi Hitler de özellikle altyapıda büyük ölçekli kamu harcamaları yoluyla ekonomik sağlamlığı eski hâle getirmek için çalıştı. Otobanın [*autobahn*] 1913'te başlatılmış olmasına rağmen, Hitler, büyük tutarda Alman markının büyümeye harcanmasını garanti etti ve henüz yeniden istihdam edilmiş işçilerle birlikte kürek sallayan imgesiyle bu projeden propagandist bir tutumla

yararlanmayı bildi. ABD'deki WPA¹² gibi, Alman bayındırlık hizmetleri de liderlerinin ününü parlatmış olmasına karşın, işsizlik denilen o kara perdede çok küçük bir delik

11 **İstihdamın, Faizin ve Paranın Genel Teorisi** (*The General Theory of Employment, Interest and Money*) adlı kitabında Keynes, klasik liberal kabulün aksine piyasanın dengesini kendiliğinden bulmayacağını, istihdam için bütçe açığı verilebileceğini, piyasaya devlet müdahalesini savundu. -çn.

12 **Work Progress Administration (WPA)**: İş Geliştirme İdaresi, ABD'de Yeni Düzen (*New Deal*) kapsamında geliştirilen istihdam programı. -çn.

açabilmiştir. Son tahlilde her iki ülkede de işleyen şey askerî Keynesçilikten başka bir şey değildir.

Diğer faşist rejimler de aynı cins korporatist politikalara sahipti. Kat kat fazla dini gelenekselciğe dayanmasına rağmen Portekiz ve İspanya versiyonları, Trump'ın Beyaz Saray'ına uzaktan yakından alakası olmayan bir şeymiş gibi görünmektedir.

Diğer faşist devletlerin aksine Portekiz'de Antonio Salazar haddi zatında hareketin başı değildi. Kariyerine politik ekonomi profesörü olarak başladı; bu kariyer, 1926 yılında darbe yolu ile iktidara gelen askerî rejimde maliye bakanı olarak atanmasına yardımcı oldu. Bu makamdan birkaç yıl sonra başbakanlığa yükseldi. Onun asıl ilgisi, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra diğer Avrupa ülkeleri gibi yüksek enflasyon tarafından harap edilmiş Portekiz'in mali durumunu dengelemektir.

Zar zor sanayileşmiş Portekiz, Alman ve İtalyan işçilerine dayatılmış zorunlu emek rejimiyle ekonomik olarak az bir ilerleme ihtimaline sahipti. Birçok yönden Salazar'ın uygulamaya soktuğu korporatizm, geçmişte hüküm süren ticari kapitalizmin mirası olan devlet-şirket kaynaşmasına tanıklık etmiş, uzun süredir varolan Portekiz tarzının faşizme uyarlanmasından başka bir şey değildi. İngiliz burjuvazisinin sahip olduğu özgürlükten hiçbir zaman istifade edememiş olan Portekiz burjuvazisi, sözleşme imzalama ve imtiyaz elde etme noktasında ağırlıklı olarak devlete bel bağlamak zorundaydı. 18. yüzyılın ekonomik ilişkilerine saplanıp kalmış olan bir ülkede idareyi alan Salazar, Katoliklik, faşizm ve koyu ekonomik muhafazakârlıktan oluşan karışımını hazırladı; bu karışım, İtalyan devletinin yozlaşmış fütürizmi ile tam bir karşıtlık içindeydi.

Trump'ın Beyaz Sarayı ile ilişkili olan herhangi birinin faşizmin damgasını taşıyan Antonio Salazar'ın *Estado Novo*'sundan [Yeni Devlet] esinlendiği şüphelidir.

Son olarak, bir de ideolojik ve toplumsal bakımdan Portekiz ve İtalya arasında uzanan ara yollarda yürümeyi bilmiş olan Franco İspanyası var. Milliyetçi ajandasını uygulamada ileri mevzilere taşımak adına, devletin kendisini elbirliğiyle çalışan farklı sınıflar arasında tarafsız bir hakemmiş gibi takdim ettiği koşullarda, sendikalist retoriğine rağmen Franco, patronların safını tuttu. Franco hareketinin resmi ideolojisi Falanjizm olarak adlandırıldı. Aslında Falanjizmin daha çok antikapitalist bir karakteri vardı fakat Franco, Hitlerin partinin sol kanadını temizlediği Uzun Bıçaklar Gecesi'nde¹³ yaptığı gibi, iktidara geldikten sonra bunu bastırdı. Belki de Falanjist

¹³ **İktidara büyük askerî** ve ekonomik yıkımların ardından gelen Hitler, kitlelerde büyük sermaye ve onun temsilcisi görülen Yahudi burjuvazisine karşı gelişmiş tepkiyi sömürmüştü. NAZİ partisinin paramiliter gücü *Sturmabteilung* /Taarruz Bölüğü (SA), milyonlarca orta sınıf Alman'ı bünyesinde barındırmaktaydı. SA lideri Röhm, Hitler'in ilk darbe girişiminden (1923) iktidara yürüyüşüne kadar hep yanında yer almaktaydı. SA, ordu misyonun kendisine verilmesini/milileşmeyi, küçük esnaf vb. orta sınıfı koruyan ekonomik program izlenmesini talep ediyordu. Hitler iktidara geldikten sonra, Alman ordusunun ve büyük sermayesinin talebi ile 30 Haziran/1 Temmuz 1934 tarihinde Röhm başta olmak üzere SA liderleri ile destekçileri siyasetçi ve askerleri katletti; bunları darbeci ve Fransız ajanı ilan etti. Kısa süre sonra cumhurbaşkanlığı ve başbakanlığı tek elde topladı, Führer oldu. Gustav Von Kahr gibi geçmişte tutum farklılıkları göstermiş sağ siyasetçiler de fırsattan istifade katliama dâhil edildi. Geobels gibi tipler Röhm'ün yanında görünürken saf değiştirerek Hitler'in safına geçti. -çn.

Faşizmin Ekonomi Politikası

kitabılığe verilecek bir tek imtiyaz bile şaşırtıcı biçimde faşist rejimin Mondragon ve diğer kooperatifleri desteklemesi için yeterli olacaktı, zira bu kooperatifler Franco'nun, İspanya'nın sınıflara bölünmediği iddiasının deliliydiler.

Sonunda anlaşıldı ki işçilerin sahip olduğu işletmeler, faşist rejime göre tümüyle aforoz edilmiş değildi. Gerçekten de The Myth of Mondragon [Mondragon Miti] isimli kitabın yazarı Sharryn Kasmir'in de dile getirdiği biçimiyle, siyasi partiler ve sendikalar, Franco döneminde yasal olsalardı kooperativizm gibi imkânsız bir projeye kimse zerre çaba harcamazdı.”

Bu durum sadece İspanya'ya has da değildi. İtalyalı faşistler, başta kooperatiflere düşmanlarken, sosyalist ve komünistleri temizlemek konusunda anlaşıttıktan sonra Mussolini'den müsaade aldılar. 1927'de 7,131 olan kooperatif sayısı 1942 itibari ile 14,576'ya tırmanmıştı. Her nasılsa faşist devlet, bu “alternatif” üretim tarzlarının ekonomik sistemi tehdit etmesinden korkmadı.

Esasında Mussolini, kooperatiflere korporatist ideallerine dair birer örnek olarak işaret ediyordu. Kasmir, bu anomaliyi “işçi katılımını, emek ve yönetim ilişkilerindeki çatışmasızlığı ve sınıf kimliklerinin sönümlenmesini” nasıl somutlayacakları nokta-i nazardan açıklıyor.

Kimse yakın zamanda Donald Trump'ın işçilerin sahip olduğu firmalara merhametli biçimde gülümseyeceğini bekliyor mu? Ben beklemiyorum.

Geriye dönüp bakıldığında 1900'lerin başında faşizmin daha çok, yekpare sosyalist hareketin uluslararası ölçekte meydan okumasıyla ve daha çok da 1917'den sonra SSCB

örneğine göre tanımlanan, politik ve ekonomik bir sistem olduğu anlaşılıyor. İşçi sınıfını dize getirmek için burjuvazinin kendi iktidarını, bu iktidar Adolf Hitler ve

Benito Mussolini gibi alt tabakadan gelen isimlerce idare edilse bile, koruyacak diktatörlükleri kabullenmekten başka bir seçeneği bulunmuyordu.

Amerikan yönetici sınıfının politik tercihlerini anlayabilmek için, Richard Spencer¹⁴ ya da Milo Yiannopoulos¹⁵ gibi uç figürlere takılmaktan ziyade, yönetici sınıfın yakın geçmişteki hikâyelerini incelemek gereklidir. Hâkim ideoloji, Heritage Vakfı, Cato Enstitüsü ve Amerikan Girişim Enstitüsü gibi düşünce kuruluşları ile örneklenen serbest piyasa liberalizmidir. Özü itibarıyla bunlar kendilerini Şikago Okulu ekonomisine adanmışlardır; bunlarda, 20. yüzyıl faşizminin devletçi idareciliğini andıran bir şey yoktur.

Faşizm, işçi sınıfı devrimleri tehdidine karşı bir cevap olarak ortaya çıktı. 1920'lerde Avrupa burjuvazisi, Sorel ve Maurras'ın fikirlerine çok az ilgi gösterdi fakat işçi sınıfını disipline edebildikleri sürece kendilerine bağlı çeteci rejimleri kabul etmeye hep hazırdılar. "İşçilerle patronlar arasında kurulacak bir işbirliği kapitalizmi koruyabilir" fikri üçkâğıtçılıktan başka bir şey değildi lâkin zaten faşist rejim için gereken, bir miktar istikrarlı toplumsal tabanı temin etme noktasında bu türden bir üçkâğıda ihtiyaç vardı.

Şimdi karşılaştığımız şey faşizm tehdidi değil, 1970'lerde Salvador Allende'nin düşürülmesi ile başlayan neoliberalizmin uzun yürüyüşüdür. Şili, hem Reagan yönetimi altındaki ABD'de hem de Margaret Thatcher yönetimi altında İngiltere'de kısa süre sonra kutsallaştırılan Milton Friedman'ın ekonomik fikirlerinin deneme sahası oldu. Onlardan sonra Bill Clinton ve Tony Blair aynı fikirleri yüceltmeye devam etti. Neoliberal ekonominin amacı, sosyal demokrat ya da liberal hükümetlerin yönetimi altında 20. yüzyılın ürünü olan sosyal güvenlik veya işsizlik sigortası gibi kazanımları kökünden söküp atmaktır. Donald Trump yönetimi altında karşı devrim, güçlü bir taze kana kavuştu. Cumhuriyetçi Parti'nin o kaba ve istikrarsız davranışlarına karşın Trump'ın partisi hâline gelmesinin sebebi burada. Bizim bugünkü görevimiz, onun ırkçı, yerli-millici ve çevre karşıtı politikaları ile yüzleşip mağlup edebileceğimiz bir hareketi geliştirmektir. Başarılı olmak için canavarın ne olduğunun ayırıcısına varmalıyız. Temelde Donald Trump, Reagan'ın başkanlığında kök salan neoliberal sapmanın en son tezahürüdür. Bunun faşizmle bir alakası yok ve biz bunu çözene kadar bir anti-faşist maceradan diğereye boş yere savrulup duracağız.

14 "Aşırı sağcıların tipik örneği... 'öteki sağ' terimini çıkararak kişi olarak bilinen aşırı sağcı lider Avrupa'nın vizesiz Schengen bölgesindeki 26 ülkeye girmekten beş yıllığına yasaklandı." <https://ind.pn/2zLtFUc>. -çn.

15 Feministlere, liberallere, Müslümanlara yönelttiği planlı provokatif sözlü ve yazılı saldırılarla ünlene tiplerden birisi. Bu profilin özeti için Bkz: <http://bit.ly/2AWA4QO>. Türkiye'de *Akit* gazetesi örneğinde olduğu gibi, politik gündeme yapılan taktik provokatif müdahalelerle muhalefetin tüm dikkati birkaç "nefret objesinin" üzerine toplanıp sisteme yoğunlaşacak ilgi dağıtılmakta; tabii bu kişiler de yaptıkları işin karşılığında, genelde gazetecilik adı altında maddi menfaat elde etmektedirler. Bir önceki dipnotta özetlenen haberde görüldüğü üzere, emperyalist devletler bu tiplerin ününe ün katmaktadır. -çn.

Bir Direniş Mekânı Olarak Hapishane ve 19 Aralık

Bekir Sami Paydak

“Çağdaş tarihin farklı hâl ve şartları içinde hapishane tersine çevrilmişti. Çünkü baskı ya da disiplin mekânı olarak (hapishane) belirli bir anda direniş mekânına ya da dışarıdaki militan bir eylemin dayanağı hâline dönüşmüştü.”

[Artières, Lascoumes ve Salle, 2004¹]

Bu yazıda dünya ve ülkemiz özelinde devrimci tutsakları ve genel olarak devrimci hareketleri devrimciliğinden soyutlamak için yaratılan tecrit koşullarının üretimi, devrimcilerin hapishane ve tecrit koşullarına karşı geliştirdiği direnişleri, bu direnişte yaşanan başarı ve yenilgileri, başarı ve yenilgilerin nedenleri ve 1980’den 2000’e uzanan bir dönemde Türkiye Devrimci Hareketinin “dışarıyla” bağıntılı ya da karşılıklı bir etkileyen çerçevede geliştirdiği hapishane direnişleri, devlet saldırıları ve bunların sonucu ele alınacaktır.

Tecrit Koşullarının Ortaya Çıkışı: Kuzey İrlanda Direnişi ve IRA

Tecrit koşulları tarihte ilk olarak tutsakları yalnız bırakarak ve düşünme yoluyla ıslah etme uygulaması olarak 19. yüzyılda ABD’de ortaya çıkmış ama bu uygulama, bir dönüşüm yerine akıl sağlığını yitiren insanlar yarattığı için kısa sürede kaldırılmıştır. Tecrit koşulları bir politika olarak ilkin 1960’lardan itibaren Britanya’da uygulamaya konmaya başlamıştır. 1965’ten itibaren kurulan Özel Güvenlik Birimleri’nde (ÖGB) mahkûmlar, yoğun bir tecrit içinde küçük gruplar hâlinde tutulmaya başlandılar.

“ÖGB’ler topyekûn tecrit birimlerinden ziyade, ilave güvenlik önlemleri olmadan, emniyetli bir şekilde kapatılamayacak kadar büyük bir güvenlik riski olduğu hükmüne varılan mahpusları bulduran küçük gruplara karşılık gelmekteydi.”²

“ÖGB’lerde mahkûmlar, doğal ışık görmeyen küçük hücrelerde tutulur, kütüphane, spor salonu, kilise, eğitim gibi haklarına ulaşımına izin verilmezdi. “İdman avluları, mahpusların hiçbir zaman gökyüzüne tam olarak bakamayacakları biçimde, metal ızgaralarla kaplıydı.”³

Kuruluşunda bu hücrelerin “yüksek kaçma riski bulunan” mahkûmları tutmak için

1 Philippe Artières, Pierre Lascoumes ve Grégory Salle, « Prison et résistances politiques. Le grondement de la bataille », *Cultures & Conflits*, 55, Güz 2004, [erişim: <http://conflits.revues.org/index1555.html>]. Aktaran: Sarah Caunes, “1990’lı Yıllarda Siyasi Koşuşlar : ‘Müşterek Mekânın Üretimi’”, *Teorik Bakış Dergisi*, Sayı 04, s. 108.

2 Denis O’Hearn, “Hücre Tecridi ve Mahpus Direnişi”, *Teorik Bakış Dergisi*, Sayı 04, s. 87.

3 *A.g.e.*, s. 87.

Bir Direniş Mekânı olarak Hapishane ve 19 Aralık

oluşturulduğu söylene de kısa sürede IRA'lı mahkûmlar, bu hücrelerin içinde tutulmaya başlanırlar. 1970'lerin başından itibaren Kuzey İrlanda direnişinin ivme kazanmasıyla birlikte, Britanya Kuzey İrlanda'da kitlesel tutuklamalar yapmaya, tutukladığı direnişçileriye hücrelere hapsedmeye başladı. Britanya'nın tecrit politikasına karşısya IRA'lı direnişçiler 1972'de açlık grevine gitti. Açlık grevinin kazanımıyla sonuçlanmasıyla birlikte "özel kategori" statüsünü kazanan IRA'lı mahkûmlar tecrit yerine koğuş tipi barakalarda beraber yaşayıp, kendi eğitim ve çalışma etkinlikleriyle, hapishaneden kaçma girişimlerini düzenleyecekleri bir ortak alan elde ettiler.

Dört yıl süren bu görece özerk yapıdan sonra 1976'da Britanya tekrar hücre uygulamasını devreye sokar. IRA'lı mahkûmların "özel kategori" statüsünü kaldıran Britanya, mahkûmların kıyafetlerini soyup, onları adi suçlu kategorisine indirgeyerek tek tip kıyafet dayatması yapar. Bunu kabul etmeyen ve direnişe geçen IRA'luların eylemine karşılık devlet mahkûmların giyim malzemelerine, kitaplarına, kalemlerine ve radyolarına el koyar. Çıplak kalan mahkûmlarsa battaniyelerini üstüne kuşanarak hücrelerde yaşamaya başlar. Yoğun bir şekilde daimi tecrit altında bulunan mahkûmlar, sadece Pazar günleri kiliseye gitmek ya da aileleri veya arkadaşlarıyla aylık görüşmeye gitmek için hücrelerinden dışarı çıkabilirler. Bu baskı ortamı içinde direniş, zayıflamak yerine gitgide daha da sertleşir ve yeni yöntemler geliştirmeye başlar. Önce görüşlerde içeriye kaçak bir şekilde tütün, kalem, üzerine yazı yazabilmek için sigara kâğıtları ve okuma gereçleri (pirinç kâğıdı üzerine küçük yazılar) sokulur. Ardından hapishane üzerindeki denetimini yitirdiğini düşünen hapishane idaresinin sert saldırılarına ve aramalarına karşı hapishane ve bedenlerini savaş alanına çevirirler. Koğuşlardaki yatak, masa, dolap ve kişisel eşyalara el koyan idareye karşı mahkûmlar idrarlarını hücre kapılarının altından boşaltırlar, dışkılarını ise pencerelerden dışarıya atarlar. Ayrıca İrlanda dilini öğrenerek, hapishane idaresinin ve gardiyanların onları anlayamayacağı bir şekilde serbestçe konuşurlar. Diğer yandan içeriye kaçak şekilde sokulan sigara kâğıtları veya tuvalet kâğıtlarının üzerine yazılan ve gizlice yollanan mektuplarla direniş tüm dünyaya anlatılmaya, mücadelenin propagandası oluşturulmaya çalışır.

Saldırılarını yoğunlaştıran Britanya'ya karşı gerek dışarıda silâhlı mücadele alanında geri adım atmayan, gerekse içeride direnmeye devam eden IRA, hapishanelerde mücadelesini bir üst aşamaya taşır. 1980'den itibaren mahkûmlar, Bobby Sands'in öncülüğünde açlık grevlerine başlar. Açlık grevlerinin sonucunda Bobby Sands'le birlikte toplam 10 IRA'lı yaşamını yitirir ama direniş zaferle sonuçlanır. Mahkûmlar, fiili olarak siyasi statülerini tekrar kazanırlar, diğer yandan hapishane mutlak tecrit yerine mahkûmların tekrar görece özerkliğe sahip olduğu, kolektif bir mekân hâline dönüştürülür.

Türkiye Hapishaneleri: 12 Eylül ve Sonrası

1960 ve 1970'ler de Türkiye'de inşa edilen hapishanelerin mimari özelliği kalabalık koğuşlara insanları yığma ve denetim şeklindeydi. Koğuş, mimari yapısı gereği, denetim ve gözetimin sınırlandırma imkânlarını içinde barındırıyordu. Devrimci mahkûmlar, 1980'lerin sonları ve 90'ların başından itibaren, gerek dışarıdaki toplumsal hareketliliğin artması, gerekse içerideki direnişin yarattığı kazanımlarla bu mimari yapıyı kendi avantajlarına çevirerek hapishanelerde idarenin kontrolünün sınırlandırıldığı, özerk mekânın üretileceği, mahkûmların kendi gündelik hayatlarını belirleyeceği, eğitim gibi çalışmalar yürütebilecekleri bir direniş mekânı yaratırlar.

1980 darbesinden sonra dışarıdaki baskı ortamıyla birlikte içeride de devrimciliği yok etmek için yoğun bir baskı, işkence ve tecrit durumu yaratılır. Mahpusların hayatlarını her yönüyle kuşatmaya çalışan iktidar, mahpusların gündelik hayat edimlerini ve faaliyetlerini düzenlemeye çalışarak onların hayatlarını denetim ve kontrol altına almaya çalışır. Bu sayede birey benliği ve kendini tanımlayan kişilikten soyutlanmaya çalışılarak kişiliği ve iradesi yok edilmeye çalışılır. Tüm bu politikayla hedeflenen mahkûmun hayatını kontrol etmenin ötesinde kişinin kendi otokontrol ya da frenleme mekanizmalarını geliştirmesini sağlayarak sindirme ve teslimiyeti içselleştirmek, mahkûmu devrimciliğinden bir noktada içsel bir şekilde soyutlanmasıdır.

Ancak iktidar hiçbir zaman mutlaklaşmadığı gibi direniş de her zaman iktidarın varlığı içinde çatlakları ve yeniden kurulumu barındıran bir olgu olarak var olmuştur. 12 Eylül sonrası hapisshane koşullarında da direniş faşist diktaya karşı devrimcilerin seçtiği bir mücadele yöntemi olmuştur. İktidarın birey ve beden üzerindeki tahakkümünün kurulumunun en doğrudan yöntemlerinden biri işkencedir. İşkenceyle iktidar bedenin iradesine artık bireyin sahip olamadığını göstererek, bireyin iradesini kırmak ve bütünselliğini yok etmek ister. Yok edilmek istenen devrimci failin yerine var edilmek istenen iktidara tabi bir bireydir. 12 Eylül faşizmi de işkence üzerinden kendine tabi bireyler yaratmaya çalışmıştır. Devrimcilerse tabiyeti değil devrimciliği korumayı seçerek iktidara karşı direnişe geçmiştir. 12 Eylül faşizminin işkencelerine karşı mahpusların direniş yöntemlerinden biri işkence sırasında bağırarak iradeyi teslim etmemedir. Bu sayede iktidar işkencenin bedende yarattığı sınır üzerinden kontrolü ele geçireceğini düşündüğü bir evrenin tam tersiyle, bedeni ve kişiliği üzerindeki iradesini ölümü de göze alarak koruyan bir topluluk karşısında çaresizliğe tanık olmuştur.

12 Eylül faşizminin devrimciliği kontrol altına alma yöntemlerinden biri de tek tip elbise dayatmasıdır. Tek tip elbise dayatması, işkencenin aksine daha az sert ama daha içsel bir kontrol mekanizmasıdır. Tek tip elbise dayatmasıyla devlet giyilecek kıyafete bile kendi karar verdiği bir mekânın içinde olduğunu göstermeye çalışarak, bireyin iradesinin yok edildiğini tanıtlamaya çalışır. Bu dayatmayla amaçlanan, devrimci mahkûmları bir nesneye ve kontrolleri altındaki bir araca indirgerek, onları biçimlendirmeye çalışmaktır. Devrimciler de iktidarın bu tahakküm direktmesini reddetmeyi seçmiş, sadece tek tip kıyafete değil, zorla tıraş edilmelerine karşı sakal bırakmayı seçerek direnerek de iktidarın bedenleri ve kişilikleri üzerinde otoritesini kabul etmemişlerdir.

12 Eylül ve sonrasındaki dönemde iktidara karşı en etkili direniş yöntemlerinden biri de açlık grevleri ve ölüm oruçları olmuştur. İktidarın beden üzerinde tahakkümünü dayatmaya çalıştığı bir gerçeklikte bedenin kendisi bir savaş alanına çevrilererek, bedenin kontrolü devrimciler tarafından tekrar ele geçirilmiş, açlık grevi/ölüm orucuyla birlikte iktidar beden üzerindeki denetimini ve kontrolünü yitirmiştir. Açlık grevi/ölüm orucu, bireyin "yaşatılarak" kontrol altına alınmaya ve dönüştürülmeye çalışıldığı bir durumda devrimcinin gerekirse ölümü de seçerek iktidar için denetimle yaşatılacak bir bedeni yok etme ve varlığıyla, seçim hakkını koruyarak bir yaşam oluşturma mücadelesi olmuştur.

Bu iradenin yansıması olarak 12 Eylül'den sonra gerek Kürdistan'da gerekse Türkiye'nin batısında mahkûmlar, tek tip elbise dayatmasına, işkenceye, yargısız infazlara karşı ve siyasi statülerinin tanınması için açlık grevi ve ölüm oruçlarıyla direnişe geçmiş, bu direnişlerin sonucunda çok sayıda şehit verilse de devrimciler, tek tip el-

Bir Direniş Mekânı olarak Hapishane ve 19 Aralık

bise dayatması başta olmak üzere, tüm tahakküm unsurlarını aşama aşama ortadan kaldırmaya ve 1980'lerin son dönemlerine doğru tecridi de aşarak hapishanelerde özerk mekânlarını inşa etmeye başlamışlardır.

Özerk Mekân Olarak Hapishane ve Tecridin Britanya'dan Aktarımına Karşı Direniş

1990'lara girilirken Türkiye'de devrimci hareket, dünyadaki gelişimlerin tersine, yeniden bir yükselme evresine girmişti. Kürdistan'da hapishanelerde ölüm oruçları ve kendini yakmalarla içeride başlayan direniş, gerillanın eylemlere başlamasıyla kısa sürede dışarıya da yayılmış, yıllardır ulusal ve sınıfsal olarak ezilen Kürt halkı örgütlenmeye, devlete karşı savaşılmaya başlamıştı. Batıdaysa hapishanelerde faşizmin yönetme tekelinin kırılmasıyla birlikte devrimciler, içerisini bir direniş alanına çevirmiş, hapishaneler devrimciler için eğitim, örgütlenme, bilinç ve irade gelişimi alanlarına çevrilmiş, bu süreçte devrimci önderlerin firarları da gerçekleşmeye başlamıştır. Komün sisteminin egemen olduğu, mahkûmların siyasi statüsünün kabul edildiği ve örgütsel aidiyetlerine göre yerleştirildiği, gardiyanların devrimcilerden izin almadan koşulları gezemediği bir durumdur yaşanan.

"Mekânın dışsal denetimi idarenindi, dış güvenlik askerin elindeydi. Ama içeriye girdiğinizde koşullar arası geçiş, kapılar falan her şey bizim denetimimizdeydi. Yani mesela 'şu koşula geçemezsin' diyemiyordu idare. Ya da 'sen o koşula kalıyordun, niye o koşula gittin?' diyemiyordu."⁴ (O dönem içeride olan devrimci bir mahkûmla yapılan görüşmeden)

"Bütün kapılarda, kapının hemen ardında bir masa olur. Böyle masada oturan, bütün kapılarının bir sorumlusu vardır. Günlük nöbetçilerden birisi oturur, sürekli kapıyı gözetleyen biri vardır. Gardiyan istediği gibi içeri giremez yani. Gardiyan gelir mesela sabah akşam sayım için, gardiyanın yanında senin o gün nöbetçilerinden biri ya da koşu sorumluları vardır. Gardiyanla beraber o da gezer, sayar, sonra gardiyanla beraber kapıya doğru gider, gardiyan çıkar. Gardiyan tek başına koşunun içinde dolaşamaz."⁵

İçeride yükselen mücadele dışarıyla da bir bütünsellik taşımış, gerek açlık grevleri dışarıda örgütlenen toplumsal eylemlerle güçlü bir etki yaratmış gerekse de silâhlı gerilla eylemleri, şehir ve kırlarda özellikle şehirlerde tekrar etkin bir şekilde var olmaya başlamıştır. Güç dengesinin bu değişen durumu içinde devlet dışarıdaki devrimcilere kaçırmalar, yargısız infazlar gibi yöntemlerle yoğun bir şekilde saldırmış ama bu saldırılar, devrimci harekette bir kırılmaya değil yükselmeye yol açmıştır. MİT şefinden ABD üslerine yapılan eylemlere, Sabancı'ya kadar uzanan eylemlerle silâh toplumsal muhalefetin önünü açmış, 1996 1 Mayıs'ı ve Gazi ayaklanmasında somutlandığı şekilde, kitleler yeniden militan bir şekilde sokağa çıkmaya başlamıştır. Dışarıdaki bu "karışık" ortamın sonucu olarak devrimciler ise 2000'e kadar olan süreçte içeride görece özerk bir mekân yaratmışlardır.

Dışarı ve içerisinin değişen güç dengesinin ve hapishanelerin mimari yapısının elverişsizliğini yaşayan devlet, hapishanelerdeki devrimci özerk mekânı yok etmek için Britanya'nın IRA'lı mahkûmları hapsedtiği tecrit tipi hapishaneyi kopyalamaya

⁴ Sarah Caunes, "1990'lı Yıllarda Siyasi Koşullar: 'Müşterek Mekânın Üretimi'", *Teorik Bakış Dergisi*, Sayı 04, s. 121.

⁵ *A.g.e.*, s. 122.

çalışmış, bu noktada emperyalizm de TC'ye desteğini esirgememiştir.

F tiplerinin “yasal” zemini 1991’de çıkan bir terörle mücadele kanununa dayanır. Bu kanuna göre solcu, Kürt ya da İslamcı militanların cezaları “inşa edilecek, tek kişilik ya da üç kişilik odalardan oluşan özel infaz kurumlarında infaz edilir. Bu kurumlar da açık görüş yaptırılmaz. Hükümlerin birbirleriyle irtibatına ve diğer hükümlülerle haberleşmesine engel olunur.” Tecridin açık bir biçimde dayanağı olan bu yasa, ilk olarak 1995’te tecride uygun olan bir mimari tasarımla inşa edilen Ümraniye Hapishanesi’nde gerçekleştirilmeye çalışılır. Devrimcilerin bunu kabul etmeyeceğini bilen devletse katliama girişir. 4 Ocak 1996’da askerler, devrimcilere kask, kalkan ve beysbol sopalarıyla saldırır. 4 devrimci hayatını kaybeder. Ama devlet yine de içeride istediği gibi bir düzen kuramaz. Mahkûmlar bir araya gelip örgütlenerek, direnişi büyütür kısa sürede mekân kontrolünü ellerinde tutmayı başarırlar.

Diğer bir denemeyse, yüzün üzerinde mahkûmun zorla taşındığı, yine yeni tip bir hapishane olan Eskişehir Özel Tip Mapushanesi’nde yaşanır. 1996’da hücrelerde kalan mahkûmlar tecridi kabul etmeyerek direnişe geçerler. Birçok örgütün ortaklaşmasıyla ölüm orucu direnişi başlatılır. 12 tutsağın hayatını kaybettiği bu direnişin ardından 69. gün sonunda Eskişehir Özel Tip Mapushanesi kapatılır.

Eskişehir Özel Tip’in kapatılmasının ardından devletin davetiyle Türkiye’ye gelen Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (İÖK) TC’ye devrimci tutsakların hücre tipi hapislere nakledilmesi konusunda destek ve tavsiye verir. O dönem hazırlanan bir İÖK raporu şöyledir: “Yüksek kapasiteli koşullar, çeşitli nedenlerden dolayı tutukluları barındırmada yeterli bir araç değildir. [...] bilhassa Türkiye’deki gibi dışarıdan doğrudan gözetim imkânı bulunmayan koşullarda sindirme ve şiddet riski oldukça yüksektir. Bu tür yatakhane düzenlemeleri, terörist ya da terör dışı nitelikli suç teşkil edilen örgütlerin bağlılığının muhafaza edilmesine yardımcı olabilir.” [*Committee for the Prevention of Torture*]

“İÖK’deki başuzman, Britanya mahpushanelerinde IRA’ya karşı uygulanan politikaların emektarlarından Gordon Lakes’tir.”⁶

“İÖK’nin Eskişehir raporu, mahpusların açlık grevine gitmesinin ardındaki asıl sebebin ‘terörist örgütleri pekiştirmek ve geliştirmek’ amacıyla koşuş sistemini sömürme arzusu olduğunu saptar.”⁷

Yine İÖK, Eskişehir Özel Tip Mapushanesi’nin tabutluklar olduğu yönündeki iddiaların meşru dayanağı olmadığını da savunur.

Görüldüğü gibi İÖK’nin dolayısıyla emperyalizmin F tiplerinin inşası ve devrimci tutsakların tecrit edilmesi konusunda tam desteğini alan TC devrimci tutsaklara saldırılarına devam eder. 19 Aralık’a gelen süreçte Diyarbakır, Buca, Ümraniye, Ulucanlar’da katliama girişerek sonrasında olacakların işaretini verir.

İnşa edilen F tipi hapishanelere karşı devrimci tutsaklar, önceki yıllarda olduğu gibi direnişe geçer. 20 Ekim 2000 günü DHKP-C, TKP (ML) ve TKİP tutsakları açlık grevine başlanıldığını ilân eder. Ardından kısa sürede birçok örgüt de direnişe katılır.

6 Denis O’Hearn, *A.g.e.*, s. 95.

7 Denis O’Hearn, *A.g.e.*, s. 97.

Bir Direniş Mekânı olarak Hapishane ve 19 Aralık

Önceki yıllarda gerek dışarıda toplumsal hareketliliğin etkisi gerekse de içerideki yapının zorlanılsa da dönüştürülme zorluğunun etkisiyle geri adım atan devlet, bu sefer toplumsal hareketliliğin 2000'e geldiğinde zayıflaması, diğer yandan emperyalizmden aldığı tam destekle katliam yapma hazırlığına soyunur. 19 Aralık'a giden süreçte İÖK, 7 Aralık'ta yayınladığı bildiriyle, devletin olası saldırısına destek zeminini hazırlar: "Delegasyonun ayrıca tamamlanmak üzere olan Sincan'daki yeni F tipi mahpushane inşaat alanını ziyaret etme imkânı olmuştur. Yaşama birimlerinin fiziki ortamı iyi tutukluluk koşulları sağlamaya yönelik sahici bir deneme sunar." [*Committee for the Prevention of Torture*]

Emperyalizmden bu açık desteği alan TC, 19 Aralık 2000 günü devrimci tutsaklara karşı "Hayata Dönüş" adıyla tarihe geçen, özünde bir katliamdan ötesi olmayan bir saldırı gerçekleştirir. 28 tutsak katledilir, birçok devrimci de ağır şekilde yaralanır. Saldırının etkisi sadece o gün yaşanan tahribatla sınırlı kalmaz, devrimci hareketin üzerinde uzun yıllar etki bırakacak bir tahribat yaratır.

Sonuç Yerine

Hapishaneler, Foucault'un deyimiyle, "iktidarın hayal edilebilecek en ölçsüz tezahürü, iktidarın en aşırı boyutuyla çırılçıplak ortaya çıkabileceği ve kendini ahlakî olarak aklayabileceği tek yerdir" ve Goffmann'ın total kurum tanımından hareketle hapishanelerin amacı "kapatılanın kimliğini yok etmek" ve bir "yeniden kimliklendirme" faaliyeti gerçekleştirmektir. 19 Aralık'ta bu bağlamda iktidarın tahakküm altına alamadığı devrimcileri, katliam ve tecrit üzerinden yeniden kimliklendirme yani devrimciliği yok etme ve ehlileştirme çabasıydı. Devlet, 19 Aralık'la şiddet pratiğini elinde bulunduran devrimcileri yok etmek, devrimciliği yıkıcılığından soyutlayarak düzenin bir bileşeni hâline getirmek için saldırmıştı. Ancak devrimcilik uzlaşmazlığıyla tanımlanır. Tam da bu noktada iktidarın kendini bedeninde üretmesine karşı bedenini savaş alanına çevirerek direnen devrimcilik, iktidarın ıslah etme ve ehlileştirme çabalarını boşa çıkarır. Ölüm oruçları, 2000 sonrasında önceki yılların kazanımlarını geri getiremeye ve hapishaneyi görece denetim dışı bir özerk mekâna dönüştüremese de (ortak havalandırmaya çıkmayla sınırlı oldu kazanım) devrimciliğin ehlileştirilemeyeceğinin mesajını verdi. Büyük bir bedelle verilen bu mesaj, dönemin koşullarında devrimciler için büyük bir yıkımı ya da tahribatı içinde barındırsa da uzun erimde devrimciliğin uzlaşmazlık, yıkıcılık ve şiddet pratiği üzerine kurulu olduğu gerçeğini korumayı sağladı. Devrimcilik, devletin çizdiği sınırla uyum içinde olanların değil, düşmanla arasına kalın bir çizgi çekenlerin işidir. Ve tüm yenilgi anlatılarına ya da kitlelilik hâlihazırda "yeterli" olmadığı için "direnemeyelim" diyenlere karşı biliyoruz ki; devrimcilik bilhassa "devrimci olmayan zamanlarda" yapılır.

MUSTAFA SUPHI, TKF ve DÖNÜŞ SÜRECİ TARTIŞMALARI ÜZERİNE...

Hamit Erdem ile Söyleşi*

İştirakî:

Mustafa Suphi'nin ilk yılları ve aile çevresi ile başlayalım...

H.E:

Mustafa Suphi, Türkiye komünist hareketinin önde gelen şahsiyetlerindedir.

Yaşadığı dönem, 20. yüzyılın ilk çeyreği, Türkiye'nin toplumsal ve siyasi olarak en çalkantılı yıllarıdır. Türkiye'nin toplumsal ve politik yapısının alt üst olduğu, modern anlamda sınıfsal bölünmenin ve sınıf mücadelesinin başladığı, siyasal yaşamda emekçi sınıfların bilinçli temsilcilerinin ön plana çıktığı, emperyalizme karşı ulusal ve sosyal kurtuluş mücadelesinin iç içe girdiği bir dönemdir. 1882 yılında Giresun'da doğumludur. Babası Osmanlı'da üst düzey bürokrat olması sebebiyle Anadolu'nun çeşitli yerlerinde görev yapmış, Mustafa Suphi'nin de çocukluğu Kudüs, Şam, Erzurum'da geçmiş, bu şehirlerde süren eğitimini İstanbul (Mekteb-i Sultani/Galatasaray Lisesi) ve Paris'te (L'ecole Libre des Sciences Politiques/ Siyasal Bilimler Okulu) tamamlamıştır. Babası Ali Rıza (Özütürk) Cumhuriyet döneminde de bürokrasi içindeki konumunu korumuştur. Öyle ki Ali Rıza Özütürk 1930'da Samsun valisi olarak görülmektedir.

İştirakî:

Mustafa Suphi'nin Türkiye'deki yılları ve sosyalizm ile ilgisi; örneğin Ahmet Cevat Emre ve Dimitr Şişmanov onun 1910'lu yıllarda da sosyalist olduklarını yazmışlardır, bunun gerçeklik payı nedir?

H.E:

1913 öncesi sosyalist olduğuna dair bir bilgi yoktur. Paris'te okul yıllarında sosyalizmi ve ünlü Jean Jaurés'yi izlediği bilinmektedir. Ve Paris'te öğrenciyken aynı zamanda İttihatçıların yayın organlarından Tanin gazetesine yazılar yazmıştır.

1910 yılında Türkiye'ye dönünce hem gazetecilik, hem öğretmenlik yapmaya başlamış, siyasetle de ilgisini sürdürmüştür. Öyle ki bazı kaynaklar, 1911'de İttihatçıların Selanik'te topladığı son gizli kongrede onun Anadolu delegesi olduğunu yazmaktadırlar. İttihat ve Terakki partisi içinde liberal eğilimiyle bilinen Mehmet Cavit Bey'e yakındır ve İttihatçıların önemli aydın ve bürokratları onun yakın dostları

Hamit Erdem ile Söyleşi

arasındadır. Küçük Talat Bey, Yusuf Akçora Bey, Ağaoğlu Ahmet Bey, Ferit (Tek) Bey, Mehmet Hafız Efendi, Yusuf Kemal (Tengirşek) ilk akla gelenlerdendir.

Mustafa Suphi, 1912 yılında İttihatçılarla ilk kopuşu yaşamış ve özünde genel hattı "Türkçü" parti olan, programında liberal ve sosyal maddelere yer veren, âdemi merkezîyetçi hatta kimi açıdan özgürlükçü diyebileceğimiz unsurlar barındıran Milli Meşrutiyet Fırkası'na katılmıştır. Yöneticileri arasında Ferit Bey (Kütahya Mebusu), Cami Bey (Fizan Mebusu), Yusuf Akçura gibi aydınların bulunmaktadır. Mustafa Suphi partinin yayın organı durumundaki İfham ve Vazife gazetelerinin yönetimini üstlenmiştir.

1912'de İtalya'nın Trablusgarp'ı işgali dolayısıyla yazdığı "Vazife-i Temdin" broşüründe bu çizgiyi zorlayan bir çıkış yaparak; Batı'nın kendi dışındaki tüm dünyaya biçtiği "onları uygarlaştırma görevine" karşı çıkmış, "uygar denilen Avrupa ırklarının yalnızca servet kazanmak uğruna yaptıkları bu seferlerin, fethettikleri topraklarda yaptıkları büyük vahşetle anılacağını" yazmıştır. Ancak bu yıllarda sosyalizm ve sosyalistleri izlediğine dair bir bilgi paylaşmak isterim. 1913'te İfham gazetesinin 120. Sayısında Jean Jaurés'in bir makalesini yayımlamıştır.

İştirakî:

Sosyalist olmayan ama sosyalizmi izlediğine dair bilgiler olan bir Mustafa Suphi portresinden sonra Sinop sürgünü günleri başlıyor. Sinop'ta ne kadar kalmış ve asıl önemlisi, oradan kaçtıktan sonra neden dilini bildiği ve yaşadığı "Batı'ya" örneğin Paris'e değil, Bakü'ye gitmeyi seçmiştir?

H.E:

18 Haziran 1913'de İstanbul'da Mahmut Şevket Paşa'ya düzenlenen suikast Mustafa Suphi'nin yaşamında yeni bir devir başlatmıştır. İttihatçıların bu fırsattan yararlanarak bütün muhalefeti susturma politikası sonucu, liberal-sosyalist bütün muhalifler İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır. Mustafa Suphi'de "Payitaht'ın selamet-i umumiyesi" için Bahr-i Cedit vapuruyla Sinop'a gönderilen muhalifler arasındadır. Mustafa Suphi Sinop'a 1913 yılı ortalarında sürülmüş, 1914 yılı Mayıs ayına kadar yaklaşık bir yıl Sinop'ta kalmış, 1914 yılı Mayıs'ında on sürgün arkadaşıyla Karadeniz'i dikine geçerek Sivastopol'e kaçmıştır. Evet, aslında beklenen Kırım'dan Mustafa Suphi'nin Batı'ya, bildiği Paris'e gitmesiydi. Burada Mustafa Suphi'nin kişiliğinin ipuçlarını da görüyoruz. Anti-emperyalizm duyarlılığı, İttihatçı terörüne karşı özgürlük, Türkiye'den kopmamak ve İstanbul'dan Yusuf Akçora vasıtasıyla tanıdığı Tatar aydınlanmasını yakından tanımak. Belki de bunların hepsi. O, Bakü'ye gidip orada bir gazete çıkarma isteğindedir.

Nitekim Kırım'da reformcu görüşleriyle tanınan Kırım Tatarı Gaspıralı İsmail Bey, Mustafa Suphi'nin işbirliği yaptığı dönemin önemli aydınlarından.

Birinci Dünya Savaşı Mustafa Suphi'yi Kafkasya'da yakalamıştır. Bu tarihten sonra ikinci kez sürgünlüğünü yaşayacaktır. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla

Rus Hükümeti “yabancı ve düşman” unsurları tedbir olarak toplama kamplarına göndermeye başlamıştır. Tatar araştırmacı Subayev’e göre Mustafa Suphi Kasım 1914’te Kaluga kentine sürgün edilen kafilenin içindedir. Kaluga’da bir yıl kalan Mustafa Suphi savaşın seyri Rusya aleyhine gelişmeye başlayınca, daha iç bir bölge olan Ural’a sürülmüştür.

İştirakî:

Rusya’da bu dönemde Mustafa Suphi; Bolşevikler, Müslüman Komünistler ve Sosyalist Devrimciler; o dönemin bütün siyasi oluşumlarının iç içe olduğu bir coğrafyada yaşamıştır. Politik şekillenışı üzerine neler söyleyebiliriz?

H.E:

Birinci Dünya Savaşı yıllarını –yaklaşık üç buçuk yıl– sürgünde geçiren Mustafa Suphi, bu dönem Rusya’da kendini derinden derine hissettiren sol muhalefeti yakından tanımış, sizinde belirttiğiniz gibi Bolşeviklerin, Sosyalist Devrimcilerin (SR), Müslüman Komünistlerin tezlerini yakından izlemiş, Marksizm’i öğrenme imkânı bulmuştur. Yine Subayev’in yazdığına göre, Mustafa Suphi 1915’de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’ne katılmıştır.

Rusya’daki devrim, sürgünde bulunan muhalifleri de özgür kılınca (1918 Şubat) Mustafa Suphi Moskova’ya gelmiştir. Moskova’da, daha 1914 yazında (Bakû’da) gerçekleştirmeyi düşündüğü, yeni bir Türkçe gazete çıkarmak fikrini bu defa Marksist bir kimlikle yapmak istemektedir. Bu amaçla Moskova’da Rusya Komünist (Bolşevik) Partisi’ne bağlı Müslüman Komiserliği’ne başvurmuştur.

Mustafa Suphi’nin Rusya’da sol siyasi mücadeleye başladığı 1918 yılında, ‘Bolşevikler’e mi, ‘Sosyalist Devrimciler’e mi daha yakın olduğu tartışılmıştır.

Mustafa Suphi’nin 1914 ile 1918 yılları arasında sürgünde geçirdiği dönem ve bulunduğu bölgeler Rusya’da faaliyet gösteren sol ve komünist partiler içinde ‘Sosyalist Devrimciler’in (Es-Er veya S. R.) yoğun ve daha örgütlü olduğu bölgelerdir. Sosyalist Devrimciler, Rusya’da proletaryanın yoğun olduğu sanayi bölgelerinin dışında ve kırsal alanda daha örgütlü bir parti durumundaydı. Mustafa Suphi’nin yardım istediği Müslüman Komiserliği’nin kurucularından Mollanur Vahidov ile Şerif Manatov Bolşevik, Galimcan İbrahimov ise Müslüman komünistler arasında çok iyi bilinen Sosyalist Devrimci kanadın önderleri arasındadır. Türk ve Tatar Müslümanlar arasında Sosyalist Devrimciler daha örgütlüdür ve bu örgütlülüğün nedenleri arasında, onların siyasi ve ideolojik çizgileri ile Müslüman kesimlerin talepleri arasındaki yakınlık önemli olmaktadır.

Mustafa Suphi’nin 1914’de Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’ne girdiği yazılmakla birlikte, Müslüman Komiserliğe gittiğinde Sosyalist Devrimciler’e daha yakın olduğu ihtimal dâhilindedir.

Müslüman Komiserliği’nde Vahidov ve Stalin’le görüşen Mustafa Suphi, “Yeni

Hamit Erdem ile Söyleşi

Dünya” gazetesini yayımlanmaya başlamıştır.

Mustafa Suphi'nin bir örgütlenme aracı olarak düşündüğü Yeni Dünya bu şekilde doğmuştur ve kendisini “Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesinin Türkçe Naşir-i Efkarı” olarak tanımlamıştır.

22 Temmuz 1918'de Moskova'da yapılan Türk Sosyalistleri Kongresi, 4 Kasım 1918'de yapılan Müslüman Komünistler Kurultayı Mustafa Suphi'nin içinde olduğu faaliyetlerdir. Türk Sosyalistleri Kongresi Mustafa Suphi önderliğindeki Türkiyeli komünistlerin ilk örgütlenme faaliyetinin başlangıcıdır. Müslüman Komünistler Kurultayı'nda ise Kazan'lı İsmail Rahmetellin ve bazı delegeler Mustafa Suphi'yi “sosyal şövenlik”le suçlamış, Mustafa Suphi suçlamalara aynı tonda karşılık vermiş, sonuçta kurultay başkanlığı Türk Heyeti'nin Kurultay'a iştirakini kabul etmiştir.

İştiraki:

O dönemin en önemli olaylarından biri herhalde Komünist Enternasyonal ve bu çerçevede yapılan tartışmalardır. Doğu ve Batı komünistlerini ilk defa “Ekim Devrimi” ertesinde bir araya getiren bu forumlarda Mustafa Suphi'nin tutumu nedir?

H.E:

Ondan önce şu küçük ayrıntıyı eklemeliyim. 1919 yılı başlarında Türk Komünist Teşkilatı, Anadolu'ya daha yakın olabilmek için Kırım'a taşınmış, yayın ve örgütlenme faaliyetlerine burada devam etmiş, Mustafa Suphi Komünist Manifesto'yu Türkçeye çevirmeye başlamış, Beyaz Ordu'nun Kırım'a saldırısı ve Kırım'ı işgali, Türk Komünist Teşkilatı ve Mustafa Suphi'nin yeniden Moskova'ya dönmek zorunda kalmıştır.

Sizinde belirttiğiniz gibi III. Enternasyonal –II. Enternasyonal'in gevşek ve yatay örgütlenmesine tepki olarak doğmuş- ve Doğu ile Batı'yı karşı karşıya getirmiştir. Mustafa Suphi Moskova'da, 2-6 (1919) Mart tarihlerinde, elliden fazla temsilci, on dokuz farklı ülkedeki komünist parti veya grubun katılımıyla toplanan III. Enternasyonal Birinci Kongresi'ne Türkiye Komünist Teşkilatı'nı temsilen katılmıştır.

Bu dönemde Bolşevik partisi ve Komünist Enternasyonal içinde; gelecek devrimlerin “Batı'daki kapitalist metropol ülkelerde mi, yoksa Doğu'daki sömürge ve bağımlı ülkelerde mi” olacağına ilişkin büyük bir tartışma devam etmekteydi. Sultangaliyev ve M. Nath Roy gibi komünistler “Batı'daki devrimlerin kaderi Doğu'daki devrimlere bağlıdır” görüşündeydiler. Mustafa Suphi burada yaptığı konuşmada, “Batı ülkelerinin proleter hareketleri ve devrim potansiyeli ile Doğu'daki sömürge ve bağımlı ülkelerdeki halkların devrimci mücadeleleri arasındaki zorunlu ilişkiye” dikkat çekmiş ve Komünist Enternasyonal Doğu emekçilerine “daha fazla” yardıma çağırmıştır.

İştiraki:

Özellikle Komünist Enternasyonal II. Kongresi'nde bu tartışmalar

sürmüştür ve Mustafa Suphi'nin bu kongreye katılmadığını biliyoruz, bunu nasıl yorumluyorsunuz?

H.E:

Türkiye Komünist Fırkası'nın kurulacağı eylül ayına kadar Mustafa Suphi ve teşkilatının faaliyetlerine katıldığı iki önemli toplantı vardır. Temmuz ayı ortalarında Petrograt'ta toplanan Komünist Enternasyonal II. Kongresi ve Eylül başında Bakü'de toplanan Birinci Doğu Halkları Kurultayı'dır.

Komünist Enternasyonal İkinci Kongre'sinde İtalyan komünist Serrati'nin, "Avrupa devrimlerini tamamlamadan Asya'nın kaderinin değişmeyeceği"; Hindistan komünisti Roy'un ise, "Batı devrimlerinin kaderi bütünüyle Doğu devrimlerine bağlıdır" tezlerinin hararetle tartışıldığı forumlara sahne olmuştur.

Lenin ise, "sömürge ve bağımlı ülkelerde, ulusal demokratik kurtuluş hareketlerinin desteklenmesi gerektiğini savunmuş, bu desteğin, milli burjuvazinin; komünistlerin, köylü ve işçilerin örgütlenmelerine olanak tanıyıp tanımamaları şartına bağlanmasını" önermiştir.

Mustafa Suphi Komintern'in İkinci Kongre'sine katılmamıştır. Bunun muhtemel sebepleri arasında İttihatçılardan arındırmaya ve yeniden kurmaya çalıştığı teşkilatın ertelenemez çalışmaları olabilir. Türkiye Komünist Teşkilatı'nı Enternasyonal İkinci Kongresi'nde İsmail Hakkı temsil etmiştir.

Mustafa Suphi Yeni Dünya'nın 8 Temmuz tarihli (51. sayısında) yazdığı 'Tarihi Vazife' başlıklı makalesinde, İkinci Kongre tartışmalarını değerlendirmekte ve "Türkiye Komünistlerinin Milli Mücadeleye olan temel yaklaşımını ortaya koymakta ve komünist teşkilatın örgütlenebilmesinin aynı derecede önemde bir mesele" olarak altını çizmektedir.

Mustafa Suphi'nin buradaki yaklaşımı Lenin'in çözümlemesine yakındır.

Tarihi Vazife'de; '... Biz Türkiye'de milli müdafaa şeklinde baş gösteren ayaklanmaya, müşterek düşman emperyalizm tarafından bu hareketin söndürülmesine yol vermemek için her türlü yardımı, bu yardım mutaassıp milliyetçilere bile olsa, tarihin bize yüklediği bir vazife olarak biliyoruz. ... Hayat ve mücadele ruhunu mağdur halk kitlelerinde derinleştirmeye çalışan İştirakiyun Teşkilatının (TKF'nin) memleket içinde açılıp yayılmasına gelince, bunun da Kuvay-ı Milliye yönetiminin karşısında duran yine o ehemmiyette tarihsel bir mesele olduğunu zannediyoruz' diye yazacaktır.

İştirakî:

Bakü'de toplanan Birinci Doğu Halkları Kurultayı üzerine de zaman zaman ilginç değerlendirmelere rastlıyoruz. Bu Kurultayın ayrıntıları ve Sultangaliyef'in Kurultay'a katılmayışı, Enver Paşa faktörü üzerine neler söylersiniz?

Hamit Erdem ile Söyleşi

H.E:

Doğu Halkları Birinci Kurultayı 1-8 Eylül 1920 tarihinde Bakü'de düzenlenmiştir. Kurultay'ın hedefi; Doğu'da yalnızca komünist ve sol siyaset içinde bulunan grup ve partileri değil, tarafsız veya İslamcı, emperyalizme veya kendi egemenlerine karşı mücadele eden bütün halkların katılımını sağlamaktır.

Kurultay'ın hazırlık çalışmalarının bazı toplantılarına Mustafa Suphi'nin de katıldığı toplantı tutanaklarından anlaşılmaktadır.

Kurultay'ın 4 Eylül tarihli oturumunda Enver Paşa'nın bildirisini okunmuştur. Enver Paşa Kurultay'a 'Fas, Tunus, Cezayir ve Trablusgarp inkılapçıları'nı temsilen katılmıştır. İslam ülkeleri üzerindeki etkisi gerekçesiyle Komintern yönetiminin Kurultay'a katılmasını teşvik ettiği Enver Paşa'nın bildirisini Kurultay Sekreteri Ostrovki (Rusça) okumuş ve Mehmet Emin tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Enver Paşa'nın Kurultaya katılmasını Mustafa Suphi yönetimindeki Türkiye Komünist Teşkilatı açıkça protesto etmiş, Dağıstan temsilcisi Celal Korkmazov, "Milli Mesele ve Sömürgeler Sorunu Raportörü" Pavloviç, Mutuşev ve Bünyadzade gibi önemli isimler 'Osmanlı'nın emperyalist' emellerinin uygulayıcısı bu eski paşayı kınamışlardır. Evet, Mustafa Suphi'nin yakın çalışma arkadaşlarından Sultangaliyev'in Kurultay'a katılması ise engellenmiştir. Bunun nedeni Müslüman Komünistlerle iktidarı elinde tutan Bolşevik partisinin gerilen ilişkileridir.

Mustafa Suphi'nin Kurultay'a katıldığı halde konuşma yapmaması, (Türkiye adına İsmail Hakkı konuşmuştur) ve Kurultay sonrası oluşan Komintern organı "Propaganda ve Hareket Sovyeti"nde Mustafa Suphi'ye yer verilmemesi; Mustafa Suphi ile Komintern arasında özellikle Enver Paşa üzerinden oluşan bir anlaşmazlık ve bunun devamında bir soğukluk olduğunu düşündürmektedir.

İştiraki:

Türkiye Komünist Fırkası Kuruluş Kongresi olarak bilinen 10 Eylül 1920'deki kongre bazı yorumlarda "Kuruluş Kongresi" olarak kabul edilmezken, 15 Şubat 1925 tarihinde Şefik Hüsnü'nün İstanbul'da topladığı kongrenin "Kuruluş Kongresi" olduğu ileri sürülmektedir. Bu konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz?

H.E:

8 Eylülde biten Birinci Doğu Halkları Kurultayı'nın ardından, 10 Eylül 1920'de Bakü'de "Türkiye Komünist Teşkilatları Birinci Kongresi" adıyla bir kongre toplanmıştır. Bu kongre, farklı komünist teşkilatları birleştirirken aynı zamanda "Türkiye Komünist Fırkası Birinci Kongresi" olarak da anılacaktır. Türkiye Komünist Fırkası kuruluşu ve bunun bileşenleri konusunda Anadolu'dan fırkaya katılım, Ankara hükümeti ve Kazım Karabekir'in komünistleri sıkı takibi sonucunda Bakü Komitesi'nin istediği düzeyde gerçekleşmemiştir. Hükümetin o sırada denetleyemediği İstanbul ise daha farklıdır. İstanbul'dan Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası ve (İstanbul Komünist Grubu) temsilcileri olan Ethem Nejat ve Hilmioğlu

Hakkı Enternasyonal İkinci Kongresi'ne katılmak üzere yola çıkmışlar Moskova'ya yetişemeyerek Bakü'ye gelmişlerdir. Ethem Nejat ve Hilmioğlu Hakkı'nın görev almasıyla Mustafa Suphi'nin partide çok ihtiyaç duyduğu entelektüel boşluk, Marksist formasyonları yüksek İstanbul Komünist Grubu temsilcilerinin katılımıyla karşılanmıştır.

Kongrenin son gününde Ethem Nejat ve Hilmioğlu Hakkı; "Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelen komünistler, İstanbul Komünist Grubu ve Bakü'de bulunan Türkiye Komünist Teşkilatı'nın" birleşmesi için bir önerge vermişler ve bütün dağınık durumdaki kişi, grup ve teşkilatların birleşmesini teklif etmişlerdir. Bu teklif oybirliği ile kabul edilmiş ve şu satırlarla son bulmuştur: "Biz sahib-i selâhiyet delege olmak sıfatıyla İstanbul Komünist Grubu'nun Türkiye Komünist Fırkası ile birleşmeye âmâde olduğunu ilan ve diğer teşkilatlarında aynı veçhile hareket eylemelerini büyük gayemiz namına teklif ve rica ederiz."

Bence bu konu farklı değerlendirmelere konu olamayacak kadar açıktır.

İştirakî:

Türkiye Komünist Fırkası Programı'nda ilk bakışta en dikkatinizi çeken altbaşlık nedir?

H.E:

Programı böyle değerlendirmek doğru olmayabilir ancak kimi ilginç ayrıntılar bugünün sorunlarına ışık tutabilir. Türkiye Komünist Fırkası Programı 49 maddeden meydana gelen ayrıntılı bir programdır. Kongre günleri, o zamana dek Türkiye emekçi sınıflarına ait sorunların bu boyutuyla görüşüldüğü ilk meclistir.

Kongre, Türkiye'nin yönetim şekli olarak, 'federasyon' biçiminde örgütlenmiş bir 'Şuralar Cumhuriyeti'ni, öngörmektedir.

Kongre; Anadolu'daki etnik yapıyı dikkate alarak, 'Türk-Ermeni-Kürt-Rum' milletlerinin geçmişteki kanlı çatışmalarına gönderme yapmakta, tüm bu çatışmaların kaynağının emperyalizm-kapitalizm ve bunların dolaysız sonucu olan "her milletin kendi burjuva cumhuriyeti"ne kalkışması sonucuna varmaktadır. Bu konuyu Mustafa Suphi şöyle kaleme almıştır:

"Fırkamız Türk amele ve rençperlerini mutaassıp İttihat ve İtilafçılar veya hain sosyalistler tesiri altından kurtarmaya ne derece mecbur ise, Türkiye'de yaşayan Rum, Ermeni, Kürt milletlerinin mağdur sınıflarını da; Etniki Eterya, Taşnak ve Bedirhan teşkilatlarından ayırarak menfaat ve maksadı müttehid (birleşmiş) bir sınıf halinde hem dâhili tufeylilere (asalak), hem de istilâci harici kuvvetlere karşı birleştirip ayaklandırmak vazifesiyle mahmuldür (yükülü)."

Fırkamız her ne nam altında yaşarsa yaşasın, bu idrake mahzar olmadıkça, beynelmilel mübareze cephesinde iş görmeye ve 'Enternasyonal' muhitinde kuvvetli müteneffiz (nüfuzlu) bir mevki tutmaya liyâkat kazanamaz..."

Hamit Erdem ile Söyleşi

Şuralar Cumhuriyeti'nin ise, bütün milletlerin emekçi köylü ve işçilerini içine alacağını, her milletin dil ve kültürünü özgürce geliştirebileceğini ve bu konudaki bütün ayrıcalıkların kaldırılacağını, "federasyon'un, hür milletlerin hür ittihadı" (birliği) esasını temel aldığını, eğer bir milletin "amele ve rençper sınıfı da" bağımsız yaşamak istiyorsa, sorunun çözümünün "halk oylamasıyla ve barışçı" olacağını öngörmekte ve "ayrılma hakkına" imkân vermektedir.

Program, bütün 'ruhani müesseselerin' hükümet ve yönetimden ayrılarak cemaatlerin kendi içlerinde örgütlenebileceklerini önermektedir, bu şekilde gerçek anlamda vicdan özgürlüğü ve laisizmden yanadır.

Programda köy iktisadiyatı ve köylü örgütlenmesi ayrı bir öneme sahiptir.

Kongre, Türkiye'de emperyalizme karşı devam etmekte olan mücadeleyi 'milli inkılâp' olarak kabul etmiş, tam desteğini açıklamış, bu milli hareketin memleket dâhilinde gelişerek derinleşmesiyle emekçi sınıfların bilinçleneceğini, onlarda 'sınıf şuurunun' meydana geleceğini, böylece yarınki 'içtimai inkılâba' uygun bir zemin yaratacağını kaydetmiştir.

İştiraki:

Türkiye Komünist Fırkası Kongresi faaliyetini Anadolu'ya nakletmeye karar verdikten sonra "Dönüş Süreci" tartışmaları başlamıştır. Parti yönetiminin dönüş kararı alması nasıl olmuştur? Bu konuda Türkiye ile temasların yanında Komintern'in tutumu üzerine neler söylersiniz?

H.E:

Bu süreçte iki uyarıdan söz ediliyor. Şerif Manatov'un ve Ankara'dan, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası yöneticilerinin Sophilere "Ankara'ya gelmeyin" mektupları gönderdikleri yazılmaktadır.

Türkiye Komünist Fırkası, kongre ertesinde faaliyetini Anadolu'ya taşımaya karar vermiştir.

Dönüş için Komintern'in Doğu Seksiyonu'nda (Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti) oluşan tereddütler karşısında Mustafa Suphi, bir an önce dönme düşüncesini savunanların başında gelmektedir.

Türkiye ile temas konusunda şu bilgilere sahibiz. Mustafa Suphi Bakü'ye geldikten sonra Mustafa Kemal ve Kazım Karabekir Paşalar ile kurulan ilişkiler; Mustafa Suphi'nin Mustafa Kemal'e yazdığı 15 Haziran 1920 ve Kasım 1920'deki mektuplarına karşılık, Mustafa Kemal'in Süleyman Sami vasıtasıyla gönderdiği birinci (bu mektup bulunamamıştır) ve 13 Eylül 1920 tarihli ikinci mektubu; Türkiye Komünist Teşkilatı temsilcileri Tâlibzade Yusuf Ziya ve Salih Zeki'nin Kazım Karabekir'i ziyaretleri, Süleyman Sami'nin Ankara temaslarında partinin Anadolu'ya nakli konusunda bir sorun yaşanmayacağına dair oluşan kanaat; Ankara hükümetinin Azerbaycan

temsilcisi Memduh Şevket Bey'in de bu karara açık desteği; yönetim düzeyinde ilişkileri belli bir aşamaya taşımıştır.

1920 sonbaharında Hükümet, Mustafa Suphi ve Türkiye Komünist Fırkası'nın Anadolu'ya gelişine gönülsüz de olsa evet demiştir. Yine 1920 yılı sonbaharında Mustafa Suphi'de oluşan kanaat; onu tereddüde düşürecek olumsuz örnekler yaşansa da, "fırkanın Anadolu'ya nakli" konusunda, gerek Ankara'nın gerekse de Kazım Karabekir Paşa'nın söz ve davranışlarından, bir engel çıkmayacağı yönündedir.

Aynı günlerde Anadolu'dan gelen; paşaların Türk komünistlerini tutuklama, baskı, suikast ve yok etme haberleri, Şerif Manatov'un Türkiye'den sınır dışı edilmesi ve Mustafa Suphi'ye uyarıları, Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti'nin Türkiye'ye gidişi zamansız bulması ve bekleme tavsiyesini; bu faktörlerin tümünü, Merkez-i Heyet'te "Anadolu'ya dönüş"ü tartışan Mustafa Suphi ve diğer parti yöneticilerinin değerlendirmedeği düşünülemez. TÜSTAV'ın yayımladığı "Dönüş Belgeler I-II" adlı belgelerde bu konuların Merkez-i Heyet'te detaylı olarak konuşulduğunu bilmekteyiz.

Ancak; Mustafa Suphi, Anadolu'da devam etmekte olan milli mücadele "Komünist Partisiz" yol alır ve başarıya ulaşırsa; mücadelenin fiili kuvvetini elinde tutan eski Osmanlı paşaları ve iktidarını adım adım kuran Türk burjuvazisi, bu yeni kurulan düzende Türk komünistlerini sistemin dışına atmak, meşruiyetini hep tartışmalı tutmak ve giderek yok etmek politikasını 'siyasetlerinin belkemiği' yapacaklarını görmüş olmalıdır.

Bu durumda Türkiye Komünist Fırkası yöneticileri; Anadolu'da büyük bir mücadele varken; ya paşaların tehditlerine boyun eğip -Bakü'de- mücadele gücünü tüketmiş, etkisiz, sürgünde bir Türk komünist partisine sahip olmak; ya da görünür görünmez tehditlere karşı koyup, paşaların ve elçilerin güvencelerine karşın yine de risk almak -ve mücadeleyi Anadolu'ya taşımak- seçenekleriyle karşı karşıyaydılar.

Bir diğer faktörü yine Merkez-i Heyet'ten Süleyman Nuri aktarmaktadır.

Dönüş kararının alındığı oturumda Mustafa Suphi, 'siyasi havanın Kafkaslar'da kalmaya müsait olmadığı' belirterek farklı bir noktaya dikkat çekmektedir.

Artık Kafkaslar'da yeni dengeler kurulmuş, devrimler tamamlanmış ya da tamamlanmak üzeredir. Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan'da devrimci hükümetler iktidar sorununu çözmüş ve kendi içlerine dönmüşlerdir. Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurmaya, elçiler gidip gelmeye, devletler düzeyinde yeni bir hukuk şekillenmeye başlamıştır. Bu yeni durum, varlık nedenini Türkiye'ye gitmek, Türkiye'de örgütlenmek ve ülkeyi bir sosyal devrime hazırlamak hedefine bağlayan parti için hareket alanlarının kaybolacağı yolun başlangıcı demektir.

Diğer taraftan hızla gelişen olaylar, 1920 yılının sonlarına doğru Türkiye'nin politik iklimindeki temel parametreleri değiştirmeye başlamıştır.

Hamit Erdem ile Söyleşi

Mustafa Suphi ve Türkiye Komünist Fırkası Merkez-i Heyet'i Bakü'de, İsmail Hakkı ve Süleyman Nuri'den oluşan 'Dış Büro' bıraktıktan sonra 19 Aralık ile 25 Aralık tarihleri arasında gruplar halinde Kars'a doğru hareket etmişlerdir.

Mustafa Suphi ve arkadaşları 28 Aralıkta Kars'a gelmişlerdi.

Aynı kafilede Ankara'ya gelmekte olan Sovyet Sefiri Budu Mdivani'de bulunmaktaydı ve kafileyi Kazım Karabekir törenle karşılamıştır.

Mustafa Suphi Kars'ta yaklaşık üç hafta kalmıştır. Bu sırada Moskova'ya gitmekte olan Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa ile yine Sovyetlere gitmekte olan İktisat Vekili Yusuf Kemal ve Maarif Vekili Dr. Rıza Nur ile karşılaşmış ve görüşmüşlerdir.

THİF'nin uyarıları...

Mustafa Suphi ve arkadaşlarının Bakü'den Ankara'ya dönüş hazırlıkları sürecinde, Anadolu'ya temsilci olarak gönderilen Süleyman Sami'nin Ankara'dan dönüşünde oradaki temaslarıyla ilgili olarak mektuplar getirdiği bilinmektedir.

Sözü edilen bu mektuplardan biri de Ankara'da Hafi TKP tarafından, Süleyman Sami'ye gizlice verildiği iddia edilen mektuptur. Mektubun içeriği; 'Ankara hükümetinin komünistler üzerinde baskısı büyüktür ve Bakü'den yola çıkacak kafilenin gelişi ertelenmelidir' şeklindedir.

Yakın zamana kadar –o dönemle ilgili bilgiler yalnız anılarla sınırlı iken– bu mektubun varlığı güçlü ihtimal olarak kabul edilmiş, Mustafa Suphi ve arkadaşlarının bu uyarıya rağmen dönüş kararını ertelememeleri olayın bu boyutunu da tartışılır hale getirmiştir.

Bu bilgilerin kaynağı Süleyman Nuri'nin (anılarındaki) kendi kanaati ve bir başkasının, Affan Hikmet'in anılarıdır.

Süleyman Nuri buradaki iddiasında, hain Süleyman Sami'nin diğer mektupları verdiği halde, Bakü'lü komünistleri yurda dönmemeleri konusunda uyarın THİF yöneticilerinin mektubunu sakladığını, bunu yine THİF'ından Affan Hikmet'in anılarında da anlattığını yazmaktadır.

İddiaya kaynak olan Affan Hikmet'in anılarında ise olay şöyle anlatılmaktadır:

'1920 senesi Ekim ayından Mustafa Suphi yoldaş Süleyman Sami adında bir adamla Halk İştirakiyun Partisi merkez heyetine gönderdiği mektupla memlekete gelmeye hazırlandığını yazmıştı. Türkiye Halk İştirakiyun Partisi cevabında memlekette mürteci unsurların başkaldırdıklarını ve komünist işçilere karşı şiddetli takibat başladığını göstererek, şimdilik memlekete hareket etmemelerini istemişti. Fakat sonradan anlaşıldığına göre, Türkiye Halk İştirakiyun Partisi'nin bu cevabını Mustafa Suphi yoldaş anlamamıştı.'

Affan Hikmet'in anıları, kitabı yayına hazırlayan editörün de belirttiği gibi olaydan yıllar sonra kaleme alınmıştır. Nitekim aynı yerde (zamanlama hatasıyla) Süleyman Sami'nin Ankara'ya gelişinin tarihi Bakü'deki kongre sonrası (Ekim 1920) olarak yazılmıştır.

Süleyman Sami'in Ankara'yı ziyareti Ağustos (1920) ayıdır. Ağustosta ise Ankara'da hâlâ Yeşil Ordu ve Hafi TKP faaliyette bulunmaktadır. Henüz Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın kurulmasına (7 Aralık) birkaç ay bulunmaktadır. Anılar ise Bakü'ye mektubu yazanın –olması gerektiği gibi– THİF olduğunda hemfikirdir.

Affan Hikmet'in anılarındaki bu bölümü doğrulayacak bir belge (şimdilik) bulunmamaktadır. Muhtemelen anılar, olacaklar olduktan sonra olayları mantık zeminine oturtmak için yazılan, belki son derece iyi niyetli, belki de sonuçları hesap edilmemiş basit yanılgıları gerçekmiş gibi anlatmaktadır. Anılar doğal olarak belge değildir. Kimi zaman sübjektiftir. Ancak bilgilerin sistemli olarak karartıldığı ve adamakıllı saklandığı dönemlerde bazı bilgi kırıntıları dahi kanaatlerin oluşması için yeterli olmaktadır.

Gerçekte ise Tüstav'ın yayımladığı 'Dönüş Belgeleri 1 ve 2' adlı kitaplarda yer alan Bakü'deki TKP'nin Merkez Komitesi tutanaklarında, Türkiye İştirakiyun Teşkilatı Haziran-Eylül 1920 adlı yapıtta ve yine 'Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası' adlı kitapta ayrıntılı olarak yer alan rapor, doküman ve belgelerde, ayrıca THİF yöneticilerinin İstiklal Mahkemesi'ndeki ifadelerinde yukarıdaki olayları doğrulayacak herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Süleyman Sami Ankara'ya geldiğinde Mustafa Kemal ve hükümet çevreleriyle görüştüğünden sonra Ankara'da Tokat mebusu Nazım, Salih Hacıoğlu, Şerif Manatov ile de görüşmüştür.

Süleyman Sami, Ağustos ayında Yeşil Ordu ve Hafi TKP yöneticilerini ziyaret etmiş ve içeriği bilinen sekiz maddeden oluşan bir mektup Hafi TKP'nin 21 Ağustos 1920 tarihli Merkez-i Heyet toplantısı sonrasında Süleyman Sami'ye verilmiştir.

Affan Hikmet'in anıları ve Süleyman Nuri'nin değerlendirmeleri bu yeni belgelerin ışığında okunduğunda, Ankaralı komünistlerin ne Süleyman Sami ile ne de bir başka şekilde, Bakü'deki Türkiye Komünist Partisi ve Mustafa Suphi'ye içeriği; 'hükümetin komünistler üzerinde baskısı büyüktür ve Bakü'den yola çıkacak kafilenin gelişini ertelenmelidir' şeklinde bir mektup göndermemişlerdir.

İştirakî:

1920 yılı sonuna doğru Ankara'da değişen nedir? Çerkes Ethem ve Kuvayı Seyyare'nin tasfiyesi, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın kapatılması ve Mustafa Suphi ve TKF heyetinin başına gelenler. Ankara'da komünizmin ezilmesi için genel mutabakat mı oluşmuştu?

H.E:

Hamit Erdem ile Söyleşi

Dönüş yolu Türkiye Komünist Fırkası heyetinin gıyabında tam bir ölüm yoluna dönüşecektir.

Bir tarafta hâlâ Anadolu'da iktidar düşü kuran kıyıcı bir İttihatçı mekanizma yaşamaktadır.

Diğer yanda Anadolu'da fiilen iktidar olan; burjuva devrimin yönetimini İttihatçıların elinden alan, Meclis'te, askeri ve sivil bürokraside, basında vb. bu iktidar yapısını giderek güçlendiren Kemalistler bulunmaktadır. Eski İttihatçılar ve Teşkilat-ı Mahsusa elemanları, yeni iktidar profiline uygun olarak Kuvay-ı Milliye kumandanlarına dönüşmüşlerdir.

Siyasi dengelerin bıçak sırtında yaşandığı bu iklimde; 1920 yılı sonunda Ankara'ya gelmek için Bakü'den yola çıkan Türkiye Komünist Fırkası heyetinin Ankara'ya sokulmaması için Hükümet karar almıştır. Tarihçi Cemal Kutay'ın deyişiyle, "onları Ankara'ya sokmamak, Yunan'ı denize dökmek kadar önemliydi!"

Doğu'nun Kumandanı Kazım Karabekir Paşa, Erzurum Valisi (Deli lakaplı) Hamit Bey ve Mustafa Kemal Paşa arasında gidip gelen telgraflar; (25 Aralık 1920'de Kazım Karabekir Paşa'nın Müdafaa-i Milliye Vekâletine gönderdiği telgrafla başlayan ve 29 Ocak 1921'de Erzurum Valisi Hamit Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği son telgrafla tamamlanan haberleşme trafiği) Mustafa Suphi ve arkadaşlarının 28 Kânunusani 1921'deki korkunç akıbetini belirlemiştir.

Bu haftalarda Mustafa Kemal Paşa ve Ali Fuat Paşa'nın mektuplarına yansıyanlarla, Meclis'teki gizli oturumlarda hâkim olan 'sol' düşmanlığını da birlikte okumak gerekmektedir. Devlete hâkim olan Kemalistlerin tehdit algılamasında 'sol' en üst sıraya alınmışken, -Kemalistler- Meclis'teki burjuva-eşraf-ağa bloğunun hararetli desteğini arkalarına alarak sol hareketi yok etmişlerdir.

Doğu Cephesinde yukarıdaki gelişmeler olurken (Ankara'da) Meclis'te de önemli görüşmeler yapılmaktaydı.

Büyük Millet Meclisi'nde yapılan tartışmalarda, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın; "Müslümanlığın ve Komünizmin birbirini tamamlayan ideolojiler" olduğu şeklindeki; dünyaya 'aşağıdakilerin' penceresinden bakan, din ulularının yoksul ve ezilenlerin yanında olduğunu iddia eden, 'inancın' ancak ezilenlerin insanca yaşaması için gösterilecek çabada yattığını söyleyen düşünceleri, Meclis'deki çoğunluk olan varlıklı-Müslüman milletvekilleri tarafından 'zındıklık' olarak ilan edilecektir. Milletvekilleri İslam'da, mülkiyetin ve mirasın (ve iktidarın) kutsallığı konusunda birleşmişlerdir.

Komünizmi, İttihatçı-halkçı bir potaya dökmeye çalışan Çerkes Ethem'in tasfiyesi de aynı kapsamdadır.

Öte yandan, Ankara'da hükümetin kurduğu ve paşalarla Kemalist milletvekillerinin yönetiminde olduğu, asıl önemlisi de Mustafa Kemal Paşa'nın kişisel olarak güvendiği

İttihatçıların içinde yer aldığı (Resmi) Komünist Fırkası ile 'komünist hareket' hükümetin tekeline alınmış ve bunun dışındaki çalışmaların tümü yasa dışı ilan edilmiştir. Komünist parti ve çevrelerin birleşmesi ihtimali bütün paşaların ortak korkusu olmuştur.

İştirakî:

15'ler katliamıyla ilgili çok şey yazılmıştır. Bu yazılar ve değerlendirmeler bile ayrı bir araştırma konusu olabilir. Ne dersiniz?

H.E:

Evet, Bakü'den Anadolu'ya dönüşlerinde, Mustafa Suphi, eşi Maria Hanım ve onunla birlikte diğer Türkiye Komünist Fırkası yöneticisi ve üyelerinin nasıl ve kimler tarafından öldürüldüğü üzerine o günden bu yana birçok yazı yazılmış ve araştırma yapılmıştır. Kısa bir döküm yapabiliriz:

Son Osmanlı Sadrazamlarından Kamil Paşa'nın torunu olan Hint Tarihi Ordinaryüs Profesörü Hikmet Bayur; Mustafa Suphi'lerin katledilmeleri emrini veren kişinin, Ankara'daki devlet büyüklerinden hiç kimsenin olamayacağı gibi Kazım Karabekir Paşa'nın da asla böyle bir işe girişmeyeceğini, Yahya Kâhya'ya emrin olsa olsa İttihatçılar tarafından verilmiş olabileceğini yazmaktadır.

Cinayetin İttihatçılar tarafından işlendiğine ilişkin değerlendirmelerde bulunanların dayanakları farklılık göstermektedir.

Mustafa Suphi'nin İttihatçı karşıtlığı, İttihatçıların Anadolu'daki örgütleri kanalıyla iktidara oynaması ve Mustafa Suphi'yi bir engel olarak görmeleri, Türkiye Komünist Fırkası içindeki "İttihatçı ajanlar" ve Ord. Prof. Hikmet Bayur gibi "devlet büyüklerinin böyle kirli işlere kalkışmayacağı" inancı farklı araştırmacılarca İttihatçıları cinayet zanlısı yapmaktadır.

İttihatçı tezlerin en önemlilerinden biri Türkiye Komünist Fırkası içinde bulunan ve "dönüş yolunda devlete ajanlık teklif ettiği için canını kurtaran" Süleyman Sami üzerinden yapılan değerlendirmelerdir. Yaşamının ana çizgileri artık bilinebilen Süleyman Sami'nin, farklı bir insanla; Teşkilat-ı Mahsusa'nın militanı (Hacı) Selim Sami ile karıştırılması yanlış yargılara neden olmuştur.

Mahmut Goloğlu, Rasih Nuri İleri, (eski) Türkistan Milli Komite Reisi (Hocaoğlu) Osman Hoca gibi yazarların yanında günümüzden Mehmet Perinçek de, Süleyman Sami'nin, (Hacı) Selim Sami olduğunu ileri sürerek ve bunun üzerinden katliamın sorumlusu olarak İttihatçıları görmektedirler. Gerçekte ise Süleyman Sami ve Hacı Sami'nin farklı insanlar olduğu artık kesindir.

Cinayet üzerine gözlerin çevrildiği Kazım Karabekir Paşa'da Türkiye Komünist Fırkası heyetinin, Mustafa Suphi'nin İttihatçı karşıtlığı nedeniyle ortadan kaldırıldığını yazmaktadır.

Hamit Erdem ile Söyleşi

Yazar Samim Kocagöz, “Mustafa Suphi’yi ve arkadaşlarını İttihatçıların öldürttüğü anlaşılmaktadır” diyerek kesin yargısını belirtmektedir.

Yazar İsmet Bozdağ, “Kemal Tahir Söyleşileri; Mustafa Suphi’lerin katledilmesinin karanlık öyküsü” adlı yazı dizisinde Kemal Tahir’in; Lenin ve Stalin’in, Mustafa Suphi’yi Galiyev çizgisinde olduğundan Mustafa Kemal Paşa’ya para karşılığında öldürttüğüne” inandığını yazmaktadır.

Yalçın Küçük, Erzurum Valisi Hamit Bey, Kazım Karabekir Paşa ve Erzurum’daki Muhafaza-i Mukaddesat Cemiyeti’nin terörü marifetiyle, linçten kurtarma gerekçesiyle boğulmak üzere Erzurum’dan Trabzon’a götürüldüler, diye yazmaktadır.

Gazeteci Metin Toker cinayetler için “neden acaba” diye sormuş ve “Ankara, olayı hep deniz kazası olarak niteledi, Sovyetler bilgi sordular onlara da aynı cevap verildi. Tabii o konjonktür içinde böyle bir temizleme hareketi Sovyetlerin göstereceği tepki bakımından cüretli bir teşebbüstü ama demek Sovyetlere iyi teşhis konmuştu” diye cevaplamıştır.

1925’de Türkiye Komünist Partisi’nin Merkez Komitesi’nde yer alan sonrada Kemalizm’i seçen Şevket Süreyya Aydemir, Mustafa Suphi cinayetinde yer alan kişileri; Kazım Karabekir Paşa, Erzurum Valisi Hamit Bey ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri olarak yazmaktadır.

Fethi Tevetoğlu; uzun değerlendirmelerinin sonunda “Trabzonluların ve Atatürk’ün basireti sayesinde yok edilmişlerdir” diyerek net bir yargıya varmaktadır.

Yavuz Aslan uzun, detaylı ve pek çok açıdan önemli ve yeni bilgiler içeren kitabının sonunda cinayetlerle ilgili muhtemel çevreleri uzun uzun tartışmış, sonuç olarak “İttihatçıların Mustafa Suphi ve arkadaşlarını öldürmüş olma ihtimali, diğer ihtimallere göre çok daha fazladır” diyerek, İttihatçıları öne çıkarmış, devletin ve hükümetin katliamdaki rolünü reddetmiştir.

Mete Tunçay, cinayetin Kazım Karabekir Paşa – Vali Hamit Bey’in ortak kararlarıyla; kendi inisiyatifleri, kendi dünya görüşleri ve Doğu’da kurdukları egemenlik düzeninin gereği sonucunda öldürüldükleri görüşündedir.

Suphi’lerin öldürülmesinde son halkada yer alan kişilerin arasında (Trabzon’un kabadayılarından İttihatçı ve Kuvay-ı Milliye Kumandanı) Yahya Kâhya da bulunmaktadır. Mete Tunçay’ın “Türkiye’de Sol Akımlar” kitabının basılmasından sonra Yahya Kâhya’nın oğlu Osman Kâhya, Mete Tunçay’a bir mektup yazarak babasının eylemini savunmuş ve şöyle yazmıştır: “Yahya Kâhya Bey o zamanki faktörlere göre vatani vazifesini yapmıştır, asıl katilin bugün tapılan biri olduğunu zaman gösterecektir.”

23 Haziran 1921’de Komintern Başkanı Zinovyev’e gönderilen bir belgeye göre; Türkiye’nin Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa “Mustafa Suphi ve diğer Türk komünistlerinin öldürülmesine hükümetin kayıtsız kaldığını” kabul etmemekte ve

“Suphi’lerin öldürülmesini engellemeyen Trabzon Valisi ve emrindekilerin ağır ceza aldıklarına dair verileri –böyle bir veri hiç olmadı– ” bildireceğini söylemiştir.

Murat Bardakçı yeni yayımlanan Enver adlı kitabında, Enver Paşa’nın karısına yazdığı mektuplarını yayımlamıştır. Bu mektuplara göre Enver Paşa, Suphiler katliamını da karısına anlattıktan sonra katliamdan memnun kaldığını satırlarına eklemiştir.

Saray Damadı Enver Paşa’nın, Osmanlı padişahının yeğeni olan karısı Naciye Sultan’a “ruhum, cicim, efendim...” diye başlayan; “Bir İslam imparatorluğu kuracağım” ve “O imparatorluğu da senin ayaklarının altına sereceğim Naciye...” diye hem romantik, hem megaloman bir ruhla mektuplar yazıp; sonra, karısına böyle korkunç bir katliamdan her gün yapılan işler gibi söz etmesi, onun çeteci ruhunu ortaya çıkarmasının dışında olan bitene önemli bir yenilik getirmemiştir.

Yazılanlara göre, (Enver Paşa) Mustafa Suphi’den ilk defa 20 Şubat 1921’deki mektubunda bahsetmiş; “...Bu sırada burada komünist olmuş ve Rusların hemen oyuncağı olan Suphi ve rüfekasının Trabzon’dan kaçmaya mecbur olduklarını ve galiba bir tarafta öldüklerini söylediler” dedikten sonra, 24 Nisan 1921 tarihli mektubunda da “...Komünist Partisi Reisi Suphi Bey, Bakü’de aleyhimde bulunduğu için biçareyi Trabzon’da evvela karla tükürükle hamallar epeyce ıslattıktan sonra bir motorbotla Batum’a iade etmek üzere yola çıkarmışlar. Hâlbuki yanına yüz yirmi bin Rus altını olduğundan kendisini zanlarınca yolda öldürmüşler paralarını almışlar. Mamafih bunu benim için yaptıklarından memnun olduğumu ve başkasına söylememelerini tembih ettim...” demektedir.

Enver Paşa bu mektuplarını yazdığı dönemde Anadolu’da yeni iktidar odağı olan Kemalist iktidarın gücü ve ilişkileri her geçen gün elinde topladığını görmektedir. Paşa’nın eski adamları artık yeni iktidar yapısı içinde ya yer almıştır ya da almak üzeredir. Bu nedenle, yani mevcut iktidarın onaylamadığı bir şeyi yapmak herkesin kendi geleceğinin selameti açısından kolay değildir.

Sonra Enver Paşa, padişahın damadı olarak kendi mülkü olarak gördüğü memlekette cereyan eden her şeyi onun dahil olsun olmasın, kendisi için yapıldığını (doğal olarak) kabul etmeye yatkındır.

Mektup bir belge, olayları açıklayacak yeni bir unsur olma niteliğinden çok Paşa’nın çok sevdiği karısı ile dehşetengiz bir sohbet olarak kabul edilebilir.

Bakü’de kalan TKF üyesi Ahmet Cevat 2 Nisan 1921 tarihinde Pavloviç’e gönderdiği mektupta şöyle yazmaktadır: “Korkunç ve kanlı darbe yoldaşlarımıza 28 Ocakta indirildi; iki aydan uzun süreden beri yoldaşlarımız kayıp ve birçok rapora göre, Trabzon burjuvazisi ve bizzat hükümet tarafından satın alınmış cellâtların darbeleri altında yaşamlarını yitirdiler...”

Mustafa Suphi ve TKF heyetinin öldürülmelerinin 2. yılında anıları için Moskova’da çıkarılan kitapta; İlhami Saffet “Büyük Ölülerimiz ve Anadolu Diktatörlüğü”, Ahmet

Hamit Erdem ile Söyleşi

Cevat “Matem Günü Dolayısıyla” başlıklı makalelerinde; “Memleket dâhilinde bir nutuk irad etmemiş ve bir makale neşretmemiş 15 siyasinin alçakça itlafi nasıl kabil olabilir” diye sorulmakta ve “fedakâr yoldaşlarımız Kars’ta tilki izaz (hürmet) ve ikramatı (ikramlar) görmüştü, onlar; sınıfı farkların, sınıfı istismarların, sınıfı muhasama ve mübarezelerin lafını bile işitmeye tahammül edemeyen Türkiye bürokrat ve burjuva sınıflarının kendi sınıf menfaatlerini muhafaza için en vahşiyane cinayetler önünde zerre kadar tereddüt etmezler” denilmektedir.

Türkiye Komünist Partisi’nin önemli isimlerinden Abidin Nesimi’nin 15’ler cinayeti için yorumu şöyledir: “Benim görüşüm şu ki, bu olay Komintern’in kendi iç çelişkisi ile Mustafa Kemal’in çıkarlarının çatışması sonucu olmuştur. O tarihlerde Komintern’in sevk ve idaresi Zinovyeve, Radek ekibinin elindeydi. Bu ekipse ihtilâli dışarı taşırmak yandaşıydı. Mustafa Suphi de bu görüşteydi. Oysa karşılarında, içlerinde Lenin ve Stalin’in de olduğu grup tam tersi düşünüyordu. Ankara o esnada Türk komünistlerini tasfiye ediyordu. Hakkı Behiç, Nazım Bey gibi grupları. Baktılar ki Rusya bu olaylara ses çıkarmıyor, iyice cesaretlendiler. Hep Kazım Karabekir’e yüklenilir ama bence sorumlusu Ankara’dır.”

Abidin Nesimi, katliamdan sonra Sovyetlerin sessiz kalmalarını ve güçlü bir tepki vermemelerini bu tezi doğruladığını yazmaktadır.

Tablonun görünen yüzünün gerisinde cereyan eden olaylar ise Ankara’da tırmanmaya başlayan iktidar mücadelesinde; 1920 yılının ortalarından yılsonuna kadar geçen zaman diliminde iklimin oldukça değiştiği, komünizme ve komünistlere bakışın bu geçen dönem içinde farklılaştığı; Meclis’teki eşraf, ağa, büyük toprak sahibi bloğuyla, İttihat ve Terakki’nin tedrisatından geçmiş Batı yanlısı burjuva paşa ve memurların büyük ittifakın ‘komünistleri’ dışarıda bırakmak üzere geliştiği görülecektir.

Katliamın organize edilmesinde önemli rolü olan kişi Kazım Karabekir Paşa’dır. Kazım Karabekir Paşa, TKF yöneticileri katledildikten sonra Tiflis’deki TBMM temsilcisi Kazım (Dirik) Bey’e bir telgraf göndermiştir. Kazım Karabekir Paşa’nın bu telgrafi sorumluluğunun kabulünün bir başka anlatımıdır.

“...eğer Suphi olayını sorarlarsa, memlekette aleyhine büyük nümayiş olduğu için Batum’a kaçan Mustafa Suphi’nin; -onun aslında- memlekete İngilizler tarafından ve onların namına ihtilal çıkarmaya gönderildiğini, bunların Hürriyet ve İtilaf partisi yandaşı olduklarını, bilhassa şaki Çerkes Ethem’in iki kardeşiyle bir olup komünizm taraftarı oldukları ve Yunanlılarla müştereken hükümet ve ordu aleyhine isyan çıkarmak üzere memlekete ayak basar basmaz her türlü anarşist şahısla ilişkiye geçtiği ve hakkında dehşetli nümayiş ...”

Kazım Karabekir Paşa’nın o anda aklına gelen bütün uğursuz yalanlar bunlar olsa gerek, bunları aynı anda yapan birisi olarak gösterilmesini istemiştir.

İştirakî:

15'ler Katliamının Bakü'deki yankılanışı bir hayal kırıklığı mıdır?

H.E:

Bakü'deki Türkiye Komünist Fırkası mensupları, önderlerinin öldürüldüğünü katliam gününden 33 gün sonra öğrenebilmiştir. 3 Mart 1921'de "Anadolu'da acı vaka" gündemiyle toplanan TKF toplantısına İsmail Hakkı Tiflis'te bulunduğu için Ahmet Cevat başkanlık etmiştir. 4 Martta Harici Büro büyük bir anma töreni düzenlemiştir. Türkiye Komünist Fırkası, öldürülen yöneticilerinin karşı karşıya kaldığı olayları Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti'ne (muhtemelen) 5 Martta bildirmiştir. Ancak merkezi Bakü'de bulunan Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti herhangi bir tepkide bulunmamış, Azerbaycan gazeteleri olaydan bahsetmemiştir.

Ahmet Cevat, 2 Nisan'da Komünist Enternasyonal Doğu Şubesi Müdürü ve Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti Başkanlık Kurulu üyesi Pavloviç'e yazdığı uzun mektupta olayları anlatmış ve: 'Korkunç ve kanlı darbe yoldaşlarımıza 28 Ocak'ta indirildi. İki aydan uzun süreden beri yoldaşlarımız kayıp ve birçok rapora göre, Trabzon burjuvazisi, bizzat hükümet tarafından satın alınmış cellâtların darbesi altında yaşamlarını yitirdiler' diye yazmıştır. 21 Mayıs 1921 tarihinde ise bu defa Dış Büro Şefi İsmail Hakkı, Pavloviç'e, (Pavloviç'in ona Nisan ve Mayıs'ta yazdığı mektuplarına karşı) bir mektup yazmıştır. Ahmet Cevat'ın mektubundan sonra Pavloviç'in neler yaptığı bilinmemektedir. İsmail Hakkı'nın mektubunda Pavloviç'e "partimizin savunulması konusunda göstermiş olduğunuz desteğe teşekkür ediyorum" demesinden bu konuda duyarsız kalmadığı anlaşılıyor, ancak Komintern'in kamuoyuna yönelik bir açıklama veya tepkisine rastlanmamıştır.

İsmail Hakkı'nın mektubunda Suphi'lerin öldürülmelerinde hükümetin rolü konusunda düşüncelerini ve (muhtemelen o sırada yayımlanan) Komünist Enternasyonal yöneticisi Skaçko'nun "Türk komünistlerini maceracılıkla" suçlayan bir broşür karşısında, hayal kırıklığına uğradığını yazmıştır.

İsmail Hakkı Mektubunun sonunu şöyle bitirmiştir: "Sadece bir şeye çok üzülüyorum, benim için çok beklenmedik bir şey oldu, Partimiz karşıtları tarafından kandırıldığı belli olan Skaçko yoldaş bir broşür yazarak burada TKP'nin tüm üyelerinin maceracı olduğunu belirtti. Ancak Skaçko, yoldaşlarımızın komünist idealler için öldüklerini, üst düzey örgütçülerin ve ajitatörlerin her zaman tehlike altında olduklarını bilmiyor. Ama biz ileri yürümekten vazgeçmiyoruz ve komünist düşüncelerimizi bir kenara bırakmadan yürüyoruz ve hiçbir tehlike bizi korkutmuyor. Komünist selamlarımı ve en iyi dileklerimi yolluyorum."

Yalnız Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin, radyogram (telgraf) ile Mustafa Suphi'nin sağlığıyla ilgili Ankara'dan bilgi istemiş, Ankara Hükümeti buna, "Mustafa Suphilerin hareketi sırasında Karadeniz fırtınalı olduğundan bir kazaya kurban gitmeleri muhtemeldir" şeklinde yanıt verdiği yazılmıştır.

Hamit Erdem ile Söyleşi

Gerek Komintern ve Doğu Halkları Propaganda ve Hareket Sovyeti, gerekse de Sovyetlerin bu katliam karşısındaki tepkisizliği veya zayıf tepkilerinin nedenleri incelenebilir. Ancak olay, 1920 yılının büyük sıkıntıları içinde; Türkiye Cumhuriyeti ile Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti arasında devletten devlete olan ilişkilerin rasyonelitesine, mecburiyetine, karanlığına boğulmuştur.

15'ler katliamından hemen sonra hazırlıkları beş-altı aydır süren Türkiye ile Sovyetler arasında "Dostluk ve Kardeşlik" anlaşması 16 Mart 1921'de imzalanmıştır. Bu Anlaşmanın 8. maddesi Rusya ve Türkiye'nin kendi topraklarında, karşı ülke aleyhine olacak örgütlenmelere yasak getirmektedir. TKP Dış Bürosu ise bu tarihten sonra işlevini büsbütün yitirmiştir. İlginç bir çakışma olarak İngiliz-Rus Ticaret anlaşması da aynı gün, 16 Mart 1921'de imzalanmıştır. Bu anlaşmada da bizdeki 8. maddeyi hatırlatan bir hüküm bulunmaktadır.

İştiraki:

15'ler Katliamından sonra Ankara'da nasıl bir tablo var?

H.E:

15'ler katliamındaki sorulardan biri, Kâhya Yahya'ya öldür emrinin kimin tarafından verildiğidir.

Ancak katliam giderek büyük bir karanlık içinde kalmıştır. Öldürmeye bizzat karışan katillerde bir süre sonra ortadan kaldırıldılar. 3 Temmuz'da (1922) Mustafa Suphi'lerin katlinden bir buçuk yıl sonra, Kâhya Yahya Trabzon'da arabasının içinde vurularak öldürülmüştür. Yahya'nın (uluorta, üzerime gelmeyin her şeyi açıklarım) tehditleri onun da sonu olmuş ve Yahya sırlarıyla gitmiştir.

Yahya'nın öldürülmesi üzerine Büyük Millet Meclisi, milletvekillerinden oluşan bir soruşturma heyeti kurmuştur. Soruşturma Heyeti'ne sonradan Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey'de dâhil olmuştur. Kurulun Trabzon'daki incelemelerinden sonra raporun sonucunu Kazım Karabekir Paşa şöyle duyurmuştur: "Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey başkanlığındaki komisyon esrar perdesini kaldırdı. Katiller Ankara'dan gitmiş. (Topal) Osman Ağa'nın adamları imiş. Perde kalktı. Cinayetin nereden geldiğini anlayan Trabzon Mebusları ellerimi öptüler."

Devlet, Suphiler katliamında kılını kıpırdatmazken, Yahya suikastının Ankara'dan gelen Topal Osman'ın adamlarınca işlendiğini -Karabekir'in yardımı ile- Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey heyetince tespit etmiştir.

Topal Osman Ağa, 1923 yılı başında Ankara'da Mustafa Kemal Paşa'nın koruması görevine getirilmiş bir çeteci idi. Aynı Topal Osman Ağa, 26 Mart 1923'te hemşerisi -ve Yahya suikastını soruşturma heyeti başkanı- Trabzon milletvekili Ali Şükrü Bey'i kahve içme bahanesiyle evinde boğarak öldürttükten sonra Çankaya yakınlarında gömdürmüştür. Cinayetin duyulmasından sonra Topal Osman teslim olmamış ve onu da Mustafa Kemal Paşa'nın Muhafız Tabur Kumandanı (sonradan General)

İsmail Hakkı Tekçe çatışmada öldürülmüştür. 15'ler cinayetinde, katillerin katilleri de ortadan kaldırılmıştır.

iştirakî:

15'ler cinayetinin temel sebebi ve özel olarak da Mustafa Suphi'nin kaybı üzerine neler söylersiniz?

H.E:

Mustafa Suphi'nin alanı 'iktisat'tı.

Şerif Mardin, "iktisat'ın, Osmanlı aydınlarının en az ilgilendikleri konu" olduğunu yazmamıştır. Mustafa Suphi belki bu konuda bir istisnaydı ve bu özelliği başından beri toplumsal mücadelede 'sınıf gerçeğini' hissetmesiyle çağdaşı Osmanlı aydınlarından ayrılmasını sağlamıştı.

Mustafa Suphi, Arapça, Farsça, Fransızca, Rusça ve Türkçe bilmekteydi.

Doğu'dan Hayyam'ı, Şirazi'yi, Bedreddin'i, Batı'dan Marks'ı okumuştur. Türkiye'nin aydınlanma yolundaki en önemli duraklarından 1908 devriminin içinde ve onun tanığıydı. 1917'de ise Rusya'daki Ekim Devrimi, Mustafa Suphi'yi Marksist bir aydın yapmıştı.

Mustafa Suphi'nin yalnız kendisinin değil, birlikte döndüğü Türkiye Komünist Fırkası'nın bütün diğer yöneticilerinin benzeri bir hayat öyküsü bulunmaktadır.

Türkiye'ye dönmekte olan Mustafa Suphi ve TKF yöneticileri, devrim yapmak için değil, kurulmakta olan yeni düzen içinde emekçi sınıfların hakkını ve hukukunu savunmak, meşru ve açık siyaset yapmak isteklerini her kademedede ilan etmişlerdi.

Birçok ulusun yaşadığı Anadolu'da eşit ve adil bir "Şuralar Cumhuriyeti"ni programlarına yazmışlardı.

Milliyetçi, dini, mezhepsel çatışmaların kan gölüne çevirdiği Anadolu'da, milliyetçi ve sosyalist ideolojilerin iç içe geçtiği o günlerde;

"Anadolu'da dil ve hars (kültür) nokta-i nazarından her milletin tam hürriyetini temin, bir veya diğer millete mahsus her türlü imtiyazı ilga", "hür milletlerin, hür ittihadı prensibi esas olmak üzere ülkenin idare şeklinin federasyon olacağı", "ayrı ve müstakil yaşamak isteyen milletlerin aralarında kanlı nizalar (kavga) çıkmasına meydan vermemek için bu gibi meselelerin 'plebisit' usulüyle, umumi reye müracaatla halline delalet eder" fikirlerini belgelerine geçirmişlerdi.

Ankara'da iktidarı elinde tutanlar açısından ise; "yoksul ve emekçi sınıfların aynı zamanda hükümet olabileceği fikri ile birbirine düşman edilen farklı milletlerin eşit ve adil bir ülke kurabilecekleri hayali" inanılmaz ürkütücüydü. 15'ler cinayetinin temel nedeni bu ürkütücü düşüncelerin kitlelerin içinde ses bulmasını önlemektir. 28 Kânunusani'de yapılan da buydu.

Hamit Erdem ile Söyleşi

İştirakî:

Son olarak yeni çıkan kitabınızdan da söz eder misiniz?

H.E:

Türkiye Sol Hareketi'nin 1920'li yıllarına ışık tutacak bir "dergi koleksiyonu", yayımlanışından 95 yıl sonra; Osmanlıcadan günümüz Türkçesine çevrilerek meraklılarının bilgisine sunulmuştur.

"Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası" Yayın Organı YENİ HAYAT Dergisi (Mart-Eylül 1922) adlı çalışması bir grup arkadaşımınla birlikte imcece usulüyle gerçekleşti.

Sosyal Tarih Yayınları (Türkiye Sosyal Tarih Araştırmaları Vakfı) tarafından basılan belge/kitap; 1922 yılında faaliyet gösteren Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın yayın organı olan "Yeni Hayat" dergilerinin yirmi sayılı koleksiyonunu kapsamaktadır.

Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, 1920-1922 yıllarında Ankara'da faaliyet göstermiştir. O dönem, sol hareket içinde "Komünizm" ve "İştirakiyun" kavramları aynı anlamda kullanılmıştır. Ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası, Türkiye'nin ilk komünist partilerindedir.

Yeni Hayat ise, 1922 yılının Mart ile Eylül ayları (yaklaşık 7-8 ay) arasında yayımlanmış haftalık, 16 sayfa, 'ilmi, içtimai, iktisadi ve siyasi mecmua' alt başlığıyla Cumartesi günleri basılan bir dergidir. Sahibi ve sorumlusu, aynı zamanda Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Katib-i Umumisi (Genel Sekreteri) olan Tokat (eski) Mebusu Nazım (Resmor) Bey'dir.

Derginin 5. sayısından itibaren kapağının en üstünde: 'Bütün Dünyanın Emekçileri ve Mazlum Halkı Birleşiniz' ibaresi bulunmaktadır. 17. sayıdan itibaren ise 'Halk İştirakiyun Fırkası Naşir-i Efkârı' belgisi ilave edilmiştir.

Kitabın "Giriş" bölümünde 1920-1922 yılında Türkiye'de sınıf mücadelesi, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası; kuruluşu-mücadelesi-yayınları ve özel olarak Yeni Hayat dergisi üzerine açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır.

İştirakî:

Yeni Hayat dergilerinde neler var ve Yeni Hayat kendini nasıl ifade etmektedir?

H.E:

Yeni Hayat'ta haftalık bir derginin boyutlarını oldukça aşan, çok farklı alanlarda yazılar yer almıştır. Başmakale görevi yüklenen deneme türünde yazılar, partinin somut bir konu hakkındaki görüşlerini açıklayan makaleler, komünist-devrimci kişilere ait tanıtım biyografileri, propagandif ve heyecan yüklü makaleler, şiirler, hikâyeler, Marksist literatürün önemli konularını anlatan teorik çeviriler, Komünist Enternasyonal meclislerinde tartışılan konular ile ilgili yazılar, farklı ülkelerden

siyasi ve ekonomik içerikli bilgilendirmeler, emek dünyasına ait haberler, anmalar ve yorumlar vb. yer almıştır.

Yeni Hayat, toplam 26 sayı yayımlanmıştır. Yeni Hayat'ın 26. sayısında yazarlarından Nizamettin Nazif tarafından yazılan ve Başbakan Rauf'u (Orbay) hedef alan, "Başvekilin Enseköküne Bir Şaplak" başlıklı yazının derginin kapatılmasına neden olduğu yazılmaktadır. Bu bilgiler ışığında Yeni Hayat, Ekim ayı sonlarında kapatılmış olmalıdır.

Bugün bakıldığında; Yeni Hayat dergilerinde yer alan yazıların bir bölümü tarihseldir.

Neredeyse yüz yıl önce yazılmıştır ve 1922 yılının bütün sıcak konuları, yazılarının da konularıdır.

Bazı makaleler ise, -bir yanıyla- sanki o çok uzak zaman diliminin metinleri, diğer yanıyla da -aynı makaleler-, neredeyse yüz yıllık zaman farkını bir anda sıfırlayan, sanki bugünün Türkiye'sinin sorunlarını bütün çıplaklığı ve somutluğuyla birebir yansıtan yazılardır. Geçen bir asra rağmen o dönem dile getirilen toplumsal taleplerin ve sorunların bugün aşılamamış olması -ironik bir şekilde- Yeni Hayat yazılarını güncel yaparken; okuyucuya şu vahim soruyu sordurmaktadır: Sorunlarımız ve yaşananlar bugün -hâlâ- bu kadar ortak olabilir mi?

Yeni Hayat dergilerinde; isimlerini tanıdığımız ve sonraki yıllarda izlerine sol hareket içinde rastladığımız birçok kişi yazı yazmış veya çevirileriyle katkıda bulunmuştur.

Yeni Hayat'ta farklı konularda yazı dizileri de bulunmaktadır: Örneğin, Ekim Devrimi'nin önemli kadın liderlerinden Aleksandra Kollontay'ın; Kapitalizm ve sosyalizmde kadın sorununu tartıştığı "Fahişelik ve Onunla Mücadele" başlıklı yazı, dizisi yedi sayı boyunca devam etmiş; Maksim Gorki birbirinin devamı iki yazıda Lenin'i anlatmıştır. Yine ilk kez bir derginin bütün yazıları 1 Mayıs'a ayrılarak 7. sayı "1 Mayıs Fevkalâde Nüshası" olarak basılmış, "Anadolu komünistlerinden Yunan komünistlerine" çağrılar ve Nazım Hikmet'in Moskova'dan gönderdiği iki şiiri ilk kez Yeni Hayat'ta yayımlanmıştır.

"Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası Yayın Organı YENİ HAYAT Mart-Eylül 1922" kitabı; bu konuya ilgi gösteren araştırmacı ve okurların beklentilerini karşılayacağı gibi, sol siyasetteki özgün pratiği ile günümüze de katkıda bulunacaktır.

Nehrin Kenarında

Taylan Erdoğan

İçinden geçen eskisi gibi olmasa da yine de hatırı sayılır bir coşkuyla akan Kızılırmak'a inat, öğlen güneşi elli yıldır bir taş parçasının dahi değişmediği, kışın köyleri neredeyse bomboş olan bu şirin ve bir o kadar da yalnız ilçeyi âdeta kavuruyordu. Burada yaşayanlar için yaşamak ömürlük bir dejavu gibiydi. Öyle ki her gün her günün tekrarı idi. Yalnız yaz ayları biraz daha farklı olurdu burada. Son yıllarda boşalan köylere gurbetçilerin ev yapması moda hâline gelmişti. İşte kasabadan hâllice bu ilçe o günlerden birini yaşıyordu. O gün ilçe çok kalabalıktı.

Pazar yapmak için köylerinden gelen köylüler, her zamanki gibi soluğu Reşo'nun kahvehanesinde almışlardı. İhtiyarlar kendilerini çeride oyun oynamaya kaptırmışken, çocuklar ve kadınlar ise kahvehanenin kapısındaki sandalyelere oturarak onları bekliyordu. Mehmet Ali ise emsalleri gibi oyun oynamaktan hiç mi hiç hazzetmez gününün büyük bölümünü bu kahvehanenin kapısında çay içerek geçiren çoktan altmışını deviren bir ihtiyar idi. Yıllar önce köyünden çıkıp ilçeye yerleşmiş o gün bugün de başka bir yere adımını atmamıştı. Yanına oturan Hüseyin'e çay söyleyip sohbeti koyulmuştu. Zira Mehmet Ali, genç insanlara önceden yaptığı çapkınlıkları anlatmaya bayılırdı. Bu, âdeta Mehmet Ali'nin bir nevi kendini var etme sebebiydi. Önce etrafı süzdü. Çevresinde kadınların da olmasının etkisiyle kısık bir sesle Hüseyin'e yanaştı.

- Bak yiğenim. Emican'ın ağarmış saçına bakma ha. Beni ez çok biliyon cawreş.

Hüseyin gülümseyerek cevapladı onu.

- Bilirim Ape Hüseyin.

Mehmet Ali tam lafa girecekken, duyduğu bağırtıyla ürperdi. Hüseyin de tıpkı kahvenin önünde oturan diğerleri gibi başını gürültünün olduğu yöne çevirdi. 55-60 yaşlarında, saç sakalı birbirine karışmış, orta boyluca bir adam anlamsız bir şekilde birilerine feryat etmekteydi. Çok geçmeden peşin sıra bir türkü söylemeye başladı.

“Sen yumruk ol ben yıldız,

Sen yumruk ol ben yıldız.

Fatsa'da buluşalım.

Fatsa'da buluşalım.”

Kapının önünde oturan kadınların ağzından belli belirsiz sözcükler çıktı.

Nehrin Kenarında

- Ew merik din buye.
- Çı dıbe.
- Çıtan guneh.
- Mere mezin.

Söylene söylene yoluna devam etti. Bu manzaraya çok şaşırın Hüseyin, ilk defa gördüğü bu pejmürde görünümlü adamı Ape Mehmet Ali'ye sordu. Yaktığı sigarasından uzun bir nefes çeken Hüseyin;

- Ahh bira ahh. Ne sen bena sor ne ben diyim. Bu Yaşar'dır. Dev-Yol'ci Yaşar. Evvel avukattı. Efendime söyleyem, sonra ihtilal oldi. Oni da götürüp işkenca etmişler namussuzlar. O günden beri böyledir Yaşar, fukara yaşar. Çok uzundur Ankara'daydı. Birkaç hafta olmuş, gelmiş kardeşinin yanına.

Onun söyledikleri karşısında şaşkına dönen Hüseyin, bir an yanına gidip sohbet etmek istedi. Hâlbuki Yaşar, çoktan geldiği gibi yürüyüp gitmişti. Yaşar'ı kaçırmak bir anda sebebi belirsiz bir hüznün bıraktığı içine. Kim bilir neler yaşadı ne işkenceler gördü de bu hâlde geldi diye gün boyu düşünüp durdu.

Akşam ayazı sabahki kavurucu sığağa karşılık vermişçesine şehrin üzerine çökmüştü. Öyle ki geceleri hırka ya da kaban giymeyen birinin sabaha zatürre çıkması hayal sayılmazdı. Hüseyin, gün boyu Yaşar'ı aramaya koyulmuş, lâkin her gördüğü anda Yaşar'ın izini bir şekilde kaybetmişti. Şimdi nehrin kıyısında eski püskü bir bankın üstünde oturmuş, elindeki şiir kitabını okumaya koyulmuştu. Yaşar'dan ise çoktan ümidi kesmişti. Tam kalkmaya hazırlanırken arkasında beliren bir gölge ona seslendi.

- Siyasi şube misin? Bütün gün neden peşimde dolanıp duruyorsun? Defol git buradan! Yoksa yapacağımı bilirim size.

Ürkerek, yavaş yavaş arkasına dönen Hüseyin, karşısında Yaşar'ı görünce sevinç ve korku ile karışık bir duyguya kapıldı. Yaşar'ın elindeki taşı görmesiyle beraber sevinçli büsbütün yerini korkuya bıraktı. Ürkek bir ses tonuyla,

- Polis değilim. Sohbet etmek istedim seninle sadece.
- Kes ulan. Ben bilmez miyim sizi. Hangi masasın sen TİKKO mu, Kawa mı yoksa Dev Yol mu?
- Abi gerçekten. İnanmazsan bak, ceketimin altında bir kitap var.

Yaşar, tek eliyle Hüseyin'in beline yönelerek bir hamlede kitabı çıkardı. Kitabın kapağına baktı.

- Hasan Hüseyin... Oku bakalım bana Hasan Hüseyin'in bir şiirini.

Hiç beklemediği bu soru karşısında âdeta nutku tutulan Hüseyin, anlamsız anlamsız Yaşar'ın gözlerine bakarak telaşla aklına gelen ilk şiiri mırıldanmaya başladı.

- "Do doğdun

Üç, üç gün aç tuttuk

Üç gün meme vermedik sana

Adiloş Bebe.

Yaşar elindeki taşı nehre doğru fırlattı. Yüzündeki ciddiyeti koruyarak Hüseyin'e iyice yaklaştı ve banka oturdu. Bir yandan eliyle Hüseyin'e otur işaretini yaparak, bir yandan da elini Hüseyin'e doğru uzattı;

- Bir sigara ver öyleyse. Ayrıca o şiir Ahmed Arif'in şiiri.

Bu laf üzerine iyice rahatlayan Hüseyin ilk başta ne diyeceğini bilemedi. Uzun uzun düşünüp yanında oturan Yaşar'a doğru kafasını çevirdi.

- Abi böyle şeyler söylenmez ama, bir şeye ihtiyacın var mı? Yani olursa.

- İstemez.

- Karnın aç mı abi?

- Tok.

- Bir isteğin varsa bana söyle emi?

- Var.

Aldığı bu cevaba çok mutlu oldu Hüseyin.

Yaşar tekrar söze girdi.

- Uzun yaşamayı isterim. Arkadaşların da uzun yaşasın. Ancak sadece uzun yaşamayın. Ben de uzun yaşadım. Hem onurlu hem uzun yaşamak çok güç iştir. İhtilalciler, kiminin onuruna karşılık canını aldı sehpa, kiminin gençliğini aldı mapusta. Benim de aklımı evlat. Lâkin sakladım onurumu. Vermedim cuntacılar. Belki aklımı da saklamışumdur. Kim bilir.

Hüseyin bu sözler karşısında bir an Yaşar'ın akıl sağlığının yerinde olduğunu düşündü. Sanki karşısında konuşan adam sabah çarşıda bağırarak değilmiş gibi şaşkın şaşkın ona baktı. Çok geçmeden başını tekrardan nehre çeviren Yaşar gözlerini sıkarak bir şiir okumaya başladı.

- Kahrolasın demiyorum

Kahrolma da gör beni

Nehrin Kenarında

Kanadık toprak olduk

Çekildik bayrak olduk

Geldik bugüne

Ekmeği bol eyledik

Acıyı bal eyledik

Geldik bugüne.

- Al sana Hasan Hüseyin şiiri evlat. Geldik bugüne.

İyice demini alan sohbet az öteden gelen sesle bölündü.

- Abi neredesin kaç saattir? Bak çok çocuk perişan olduk. Senin peşine düştük.

Yaşar yüzünü ekşitirerek,

- Ne var ulan. Sohbet de mi yasak? Ulan asıl deli sizsiniz be.

Yaşar'ın kardeşi nehrin kenarına iyice yaklaşarak kafasıyla Hüseyin'i selamladı. Üstünden çıkardığı kabana abisine giydirmek istedi, başaramadı. Birkaç kez ısrar ettikten sonra bu çabanın beyhude olduğunun farkına vararak abisini beklemeye koyuldu. Yaşar ise kendisiyle beraber Hüseyin'i de ayağa kaldırarak ona sıkı sıkı sarıldı. Giderken tekrar arkasına döndü.

- Ha unutmadan. Bir dahaki sefere doğru düzgün gel, meramını anlat. Ne öyle, sivil polis gibi peşimden dolanmalar falan. Seni atlatacağım diye bütün günüm heba oldu. Hadi kal sağlıcakla.

Aydın nehirde parlayan yansıması bu şehirde Hüseyin'i en cezbeden olaydı. İyice tenhalaşan ilçede köpek seslerinden başka bir ses duyulmaz olmuş, hava iyice ayazlaşmıştı. Uzaklardan Yaşar'ın sesi belirli belirsiz geliyordu. Hâlâ aynı türküyü ara ara söylüyor sonra susuyordu. Bir sigara daha yaktı Hüseyin. Tekrardan yakamozu seyre koyuldu.

Devrimimizin Baş Hedefleri

Mohamed Walid Grine

*Mohamed Walid Grine*¹

Gillo Pontecorvo'nun *Cezayir Savaşı* isimli filmine de yansıyan sahnede FLN liderlerinden Ben M'Hidi'ye gazeteci şu soruyu sorar:

“Bay Ben M'Hidi, masum kurbanlara saldırmak için kullanılacak patlayıcıları kadınların kullandıkları sepetlerde taşımak, sizce iğrenç bir şey değil mi?”

Ben M'Hidi şu cevabı verir:

“Korumasız köylere napalm bombaları atarak binlerce insanı öldürmek, daha alçakça değil mi? Uçaklarımız olsaydı, bizim için sömürgecileri kovmak daha kolay olurdu. Bize bombardıman uçaklarını verin, sepetler sizin olsun.”

Muhammed Larbi Ben M'Hidi [1923-1957], Cezayir Savaşı'nın öne çıkan devrimci önderlerindedir. FLN'nin [Millî Kurtuluş Cephesi'nin] altı kurucusundan birisidir. Ekim 1954'te kurulan FLN'nin diğer kurucuları şunlardır: Mustafa Binbulayid, Rabih Bitat, Kerim Bilkasim, Diduş Murat ve Muhammed Budiyaf. Bu vatanperver devrimci liderler, 1 Kasım 1954'te Cezayir'deki Fransız sömürgeciliğine karşı millî kurtuluş savaşını başlatmaya karar verdiler ve bu amaçla Millî Kurtuluş Ordusu'nu kurdular.

Ben M'hidi daha öncesinde, İkinci Dünya Savaşı sırasında Messali Hacı'nın başını çektiği Cezayir Halk Partisi'nin üyesidir. Messali Hacı ise Fransız Komünist Partisi sömürge komisyonuna Abdülkadir Hacı Ali tarafından örgütlenmiş bir isimdi. Messali 1935'te FKP'den uzaklaştı. 1945'teki Setif Katliamı ardından süreç daha da hızlandı ve kopuş kaçınılmaz bir hâl aldı. Messali'nin çizgisinden uzaklaşan, Ben M'Hidi'nin de içinde olduğu grup sonrasında FLN'yi kurdu.

Cezayir millî kurtuluş savaşı (1954-1962) esnasında Cezayir batı bölgelerinde Fransız sömürgeci ordusuna karşı direnişi örgütleyen M'Hidi, askerî hareketlerin ve gerilla eylemlerinin içinde yer aldı ve tüm faaliyetlerin sorumluluğunu üstlendi. Mart

---

¹ Çevirmen, Cezayirli yazar, blogcu ve Cezayir Üniversitesi'nde çevirmenlik profesörü.

Devrimimizin Baş Harfleri

1957’de başkent Cezayir’de (başkent muharebesi sırasında) Fransız sömürgeci güçlere bağlı paraşütçüler tarafından tutuklanıp işkence edildi. İşkenceden sonra öldürüldü ve şehit düştü. Şehit devrimci lider Ben M’hidî der ki: “Devrimi sokaklara atın, halk onu kucaklayacaktır”.

Devrimizin Baş Hedefleri: Millî İstiklâl ve Sosyalizm

Muhammed Larbi Ben M’hidî²

FLN³ ve ALN⁴ himayesinde 1 Kasım 1954’te gerçekleştirilen devrim, halkın hürriyet ve istiklâl adına ortaya koyduğu, kimsenin karşı koyamayacağı o güçlü iradenin somut bir ifadesidir.

Cezayir halkı, emperyalist işgalcileri kovmak amacıyla, kendisine yönetme şekli olarak demokratik ve sosyal bir cumhuriyeti inşa etmek, köklü ve devrimci toprak reformlarını gerçekleştirecek bir sosyalist sistemi kurmak, ahlakî ve maddî açıdan saygın bir hayat için, Mağrip’te sulhu tesis etmek adına bir kez daha silâh alıyor eline.

Cezayir halkı, geçmişte çektiği sıkıntıları ve edindiği tecrübeler sonucu belirli bir şahsa ilelebet tapmayacak bir halktır. İşte Messalizm, bu tür ibadetin şekillerinden en ilkeli, en gericisi ve en alçaltıcısıdır.

Cezayir halkı, müşterek yönetilecektir. FLN’nin demokratik merkezîyetçilik çerçevesinde yürüttüğü disiplinli faaliyet bağlamında tüm fertler birleşerek Cezayir milletini meydana getirecektir. Cezayir halkı, Cezayirli kadın ve erkeklerin eşitlik ve adaletin hüküm sürdüğü, abad edilmiş bir ülke inşa etme azmindedir.

Cezayir halkı, millî kurtuluş ve hürriyet kavgasında, kardeş Mağripli halkların tükenmez desteğine, Arapların etkin dayanışmasına, Afrikalıların ve Asyalıların arkadaşlığına, Fransız halkının ve tüm dünya demokratlarıyla ilericilerinin duygudaşlığına bel bağlamaktadır.

Tüm evlatları arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin eşitliği tesis edecek olan Mağripli halkların ulaşacağı zafer, Akdeniz Havza’sında da denge ve barış için kuvvetli bir faktör olarak iş görecektir.

---

2 Metnin orijinal ismi: *Les objectifs fondamentaux de notre Révolution*. Bu metin, Cezayir tarihinde son derece önemli tarihsel bir vesikadır.

3 FLN: Cezayir’in Millî Kurtuluş Cephesi’nin (MKC) tarihsel ismi. Arapçası: CTV (*Cebhet-ül-Tahrir-il-Vatani*) Fransızca: *Front de Libération Nationale*. –çn.

4 ALN: Cezayir’in Millî Kurtuluş Ordusu’nun (MKO) tarihsel ismi. Arapçası: CTV (*Ceyş-ül-Tahrir-il-Vatani*) Fransızca: *Armée de Libération Nationale*. –çn.

iştirakî

Bu zafer, muhkem ittifakları kurmaya yol açabilecek, bilhassa faşizme karşı mücadele eden ve demokrasi isteyen Fransız halkı ayrıca Afrika'da emperyalizme karşı mücadele eden halklar için yıkılması imkânsız bir kalenin inşası ile sonuçlanacaktır.

Cezayir milleti, şerefli FLN'nin ve ALN'nin ziyalı liderliği altında, zafere ilerleyecek, millî istiklâl için, gerici sömürgeciliği ilelebet mahvetmek hedefiyle, evrensel hakka niyet ve kardeşlik çerçevesinde insanî hürriyetleri kazandırmak adına mücadeleye devam edecektir.

Temmuz 1956

El Moudjahid (Mücahit) gazetesi,

FLN'nin genel organı 2. sayı. ğına baktı.

Bugünün Yıkıntılarınd* Viyaj Prashad**

* Bu yazının İngilizce orijinali, Mart 2018'de, www.thetricontinental.org sitesinde, *In the Ruins of the Present* (Working Document, no.1) başlığıyla yayınlanmıştır. Çevirideki vurgular ve [köşeli parantez] içindeki ifade ve dipnotlar çevirmene aittir.

** Vijay Prashad, Tricontinental Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nün icra direktörüdür. *The Poorer Nations: A Possible History of the Global South ve The Darker Nations: A People's History of the Third World* adlı yapıtlar başta olmak üzere yirmi beş kitabın yazarı olup, yirmi kitabın da editörlüğünü yapmıştır. Frontline, The Hindu (Hindistan), Alternet (ABD) ve BirGün (Türkiye) için düzenli olarak yazan V. Prashad, LeftWord Books'un (Yeni Delhi) baş editörüdür.

(Çeviri: Muhsin Altun)

Ağaca balta vurmuşlar "sapı bendendir" demiş.

-Türk Atasözü-

Haiti kökenli yapımcı Raoul Peck **Genç Karl Marx** filmini (2017) Prusya [bugünkü Almanya] ormanlarında başlatır: Köylüler yere düşen odunları toplamaktadır. Üşümüş ve aç durumdadırlar. Uzaktan atların gelişini duyarız. Korucular ve soylular yakındadır, ormandaki her şey üzerinde hak iddiasında bulunmaktadırlar. Köylüler kaçır. Fakat enerjileri yoktur, düşerler. Korucular ve soyluların kırbaç ve mızraklarını sırtlarında hissederler, bazıları ölür. Düşmüş bir odunu bile almalarına izin verilmez.

1842'de Köln'de oturmakta olan genç Karl Marx, Alman köylülerine uygulanan şiddet karşısında dehşete kapılmıştır. "Köylüler cezayı bilirler" demişti yazısında: "Dövülüyor hatta öldürülüyorlar. Fakat bilmedikleri şey suçtur. Hangi suçtan dolayı cezalandırılıyorlar?"

Peck'in filmini günümüzde duyarlı her insanın sorgulaması gereken bu ikileme başlatması zekicedir. Dünyanın yoksulları hangi suçtan dolayı cezalandırılıyorlar? Yoksulluk ve savaş, açlık ve bombardımanlardan mülteciler üretiyor fakat bu mülteciler hareketten menediliyorlar; içinde buldukları durumdan herhangi bir çıkış yolu bulmaları engelleniyor. Karşı karşıya oldukları cezayı biliyorlar: Hakaret, açlık ve ölüm. Bildikleri bu; bilmedikleri şey ise suçları. Bunu hak etmek için ne yaptılar?

Bugünün Yıkıntılarında

Dominik kökenli Amerikalı yazar Junot Diaz, ülkeyi harabeye çeviren 2010 yılındaki korkunç depremin ardından Haiti'yi ziyaret etti. *Apocalypse* başlıklı unutulmaz demesinde¹ Diaz, Haiti'nin "bütün ulusların ekonomik bir simya vasıtasıyla yarı canlılara dönüştürüldüğü kapitalizmin yeni **zombi** aşaması" konusunda bizleri uyardığını not etti: "Eskiden bir zombi, yaşamı ve çalışması büyüdü güçlerce zapt edilmiş biriydi. Eski zombilerden kurtuluş umudu olmadan saatlerce çalışmaları beklenirdi. Yeni zombinin herhangi bir biçimde çalışması beklenemez; yeni zombi sadece ölmek için bekler."

Ve yeni zombinin gıda aramasına ya da bir barınak yahut ilâç bulmak için çabalamasına izin verilmez. Yeni zombi, gerçekten sadece ölmek için beklemelidir. Ceza budur. Peki suç nedir?

BÖLÜM - 1: YAPI

İNSANLIĞIN ULUSLARARASI BÖLÜNÜŞÜ

Bizler sürü idik. Büyük zorluklarla insan olduk.

-Ekber İllahabadi-

ABD Başkanı Donald Trump Kuzey Kore, İran ve Venezuela'yı yok etmekle tehdit ediyor. Bu, seleflerinden George W. Bush'un 2002 yılında kullandığı fakat o zaman Venezuela'yı dâhil etmediği Şer Ekseni kavramıdır. Şer Ekseni, ABD'nin 2003 yılındaki yasadışı istilasının bir parçası olarak bombaladığı Irak'ı da kapsamaktaydı. ABD o günden beri Libya'yı ve şu anda tümüyle ABD ve Birleşmiş Milletler (BM) işgalindeki Haiti dâhil diğer ülkeleri harabeye çevirdi. ABD yaralı bir ejderha gibi kuyruğunu gezegenimize çarpıp duruyor ve -ülkeleri yakıp yıkarak, düşmanlarını yenilgiye uğratarak- halkların üstüne ateş soluyor. Yaraları ölümcül değil ancak stratejik. ABD hâlâ dünyadaki en güçlü orduya ve herhangi bir ülkeyi hava bombardımanı ve kitle imha silahları kullanarak yok etme imkânına sahip. Fakat ABD bu gücünü her zaman hırslarına hizmet etmeyen biçimlerde kullanmaktadır. Çünkü dünyadaki en güçlü ülke olması ABD'yi tanrısal yapmıyor. ABD, teslimiyete karşı insanlığı destekleyenlerce dikkatle izi sürülmesi gereken kendi yanlışlarına sahiptir.

Emperyalizmin ruhunda demir vardır; insanlara karşı devasa askerî gücünü kullanır ve sonra da -rahatlıkla- müteakip acıların insani maliyetini unuttur. Ne 1945'te Japonya'da nükleer silahların kullanılması, ne Kore'nin 1950'lerde korkunç biçimde

¹Bkz. Junot Diaz, "Apocalypse", Boston Review, <https://bit.ly/1AYQHQR>.

bombalanması, ne Vietnam'ın 1960 ve 70'lerdeki ağır bombardımanı ne de Afganistan'daki bitmeyen savaş ve Irak'ın ve Libya'nın yıkımından dolayı asla herhangi bir hesap verilmedi. Demir, ABD Afganistan üzerinde büyük bir bomba bıraktığında ancak kaygılanan ruha saplanmış vaziyettedir. [Bu olayda] ABD ve Afgan hükümeti tarafından sıkıştırılan yerel makamlar güvelik gerekçesiyle gazetecilerin olay yerine girişine izin vermediler. Bombanın düştüğü yerin civarındaki insanlar konuştuğunda ise sözleri dehşet vericiydi: "Yer fırtınadaki bir gemi gibiydi" dedi Muhammed Şahzad, "gökyüzü üstümüze düşüyor gibiydi." Achin belediye başkanı Nevid Şinvari tepkisini şöyle yansıttı: "İŞİD'in acımasız olduğunda ve halkımıza zulmettiğinde şüphe yok. Fakat bu bombanın neden bırakıldığını anlamıyorum. Bu halkımızı dehşete sevk etti. Yakınlarım dünyanın sonunun geldiğini düşündüler."

Dünya kapitalizm kaynaklı küresel iklim kaosu ve nükleer savaşın eşliğinde zehirlenmiş gibi görüldüğünde bu çağ bir imha çağına döner.

Dolayısıyla, imha ve yok oluşu daha önce deneyimlemiş olanların -ABD'nin Japonya'ya karşı kullandığı kitlesel yıkım silahlarından kurtulanlar- sözlerini düşünüp kaydetmenin yeridir. Hiroşima'ya atılan atom bombasından kurtulan [bayan] Torako Hironaka, kendi günlüğünde o güne ait hatırladığı şeylerin bir listesini yaptı.

1. Bazı yanmış iş elbiseleri,
2. Çıplak bir kadın,
3. "Aptal Amerika" diye bağırان çıplak kızlar,
4. Bir karpuz tarlası,
5. Ölü kediler, domuzlar ve insanlardan ibaret tam bir yeryüzü cehennemi.

Dr. Michihiko Hachiya, nükleer saldırının ardından (1955) yazdığı Hiroşima Günlüğü'nde² şöyle yazdı:

"Yapabilenler, ruhları kırılmış, girişimleri tükenmiş bir hâlde uzak tepelerdeki dış mahallelere doğru sessizce yürüdüler. Nerden geldikleri sorulduğunda kenti gösterip 'bu taraftan' dediler. Nereye gittikleri sorulduğunda kentten uzağı gösterip 'şu tarafa' dediler. Çökmüş vaziyette idiler, yönlerini şaşırıyor, otomatlar gibi davranıyorlardı. Yakında aynı yöne giden düzgün bir karayolu varken umarsızca dar, kaba bir patikayı tutan uzun insan sıralarının tepkisi, onların geçişini raporlayan dışa-

2 Bkz. Hiroshima Diary by Michihiko Hachiya: Summary, Notes, and Lessons, <https://bit.ly/2qxs7X>.

Bugünün Yıkıntılarında

rıdakileri şaşkınlığa uğratmıştı. Dışarıdakiler, rüyalar âleminde yürüyen insanların çıkışına tanıklık etmekte olduklarını anlayamamışlardı.”

Nükleer saldırıdan kurtulanların (hibakusha) söyledikleri, yok oluşun ufukta belirmediği günümüz için önemlidir. Bunlar kendinden hoşnutluğa karşı uyarılardır; demir ve nefretin kabalığına karşı insan bekasının sıcaklığını sağlarlar.

Felaketli doğal olaylar -kasırgalar ve yükselen deniz seviyeleri- Karayip adaları fırtına ve seller tarafından enkaza çevrildiğinde ve Güney Denizi'ndeki adalar okyanusa gömüldüğünde muhayyilemizi esir alır. Sermaye insan bekasının rüyalarını çektiği gibi sular da karayı çeker. Uluslararası kuruluşların verileri, gezegen üzerindeki milyonlarca yoldaşımız için resmi istihdamın imkânsız bir rüya olduğunu göstermektedir. Askerî istihdam ise her zaman mümkündür. Savaşlar bitmemecesine sürmektedir. Gençlerin önünde acımasız bir gelecek durmaktadır. Onların insanlığa inancı kırılığandır.

İnsanlık için uluslararası bir bölünme söz konusudur. Sanki insanlığımızı ayıran bir duvar varmış gibi; büyük savaş ve trajedi bölgelerinde yaşayanlar, savaş koşullarını üreten fakat o koşulları eline almayı reddeden ülkelerde barış yanılısaması ile yaşayanlardan ayrılmış durumda.

Bir işsizlik ve yok oluş, yoksulluk, iklim felaketi ve savaş dünyasını nasıl anlamalı? Bu karmaşık gerçeklikleri kavramak için hangi kavramlara ihtiyacımız var? Kuzey Amerika pozitivizminden gelen düşünce tarzları -oyun teorisi, regresyon analizleri, çok düzeyli modeller, çıkarıma dayalı istatistikler-durumumuza dair genel bir kuram önermekte yarırsızdır. Bu yaklaşımlar, dünyamızdaki gücün sağduyulu anlayışlarındaki sızmış hâlleri ve elitlerin rolü hakkındaki tecrübesizlikleriyle dünyamızın şu veya bu yönünü açıklayabilir.

Peki bu yaklaşımlar, küreselleşmenin ürettiği endemik krizler arasındaki ilişkiyi, neoliberalizmin bu krizleri yönetmedeki başarısızlığını ve onun hâlihazırdaki uzlaşması olarak neofaşizmin zuhurunu açıklayabilir mi? Bu yaklaşımlar -emperyalizm gibi- burjuva sosyal bilimlerinin temel ilkeleri tarafından tahayyül edilen aldatıcı dünyanın değil içinde yaşadığımız gerçek dünyanın sorgulanması için zorunlu olan kavramlara sahip midirler? NATO'nun neden bu ülkeyi bombalamak istediğini ya da IMF'nin şu ülkeye verdiği borcu neden canını alırcasına geri istediğini anlayabilir miyiz? Bu yaklaşımların, dünya ülkelerinin neden baskı cephaneliğine sosyal malların üretimine ayırdıklarından daha fazla para harcadığı, caddelerimizde neden sosyal işçiler ve sanatçılardan daha fazla polisin dolaştığı konusunda bir açıklama-

ları var mıdır?

KÜRESELLEŞME

Kişi Başına Gelir'i insanlar nerede kazanacak? Açlık çeken birden fazla kişi bilmek isterdi.

-Eduardo Galeano-

Gezegendeki toplumsal yaşamın tümüyle kurumasını açıklamak için kullanılan kavram neoliberalizmdir. Neoliberalizm, zorunlu olarak IMF ve Dünya Bankası (DB) gibi çokuluslu kuruluşlar ve bu kuruluşların çevresinde toplanmış entelektüeller tarafından tasarlanan bir politika platformudur. Bu entelektüeller, tarihi insanların toplumsal emeğinden ziyade kurumsal ustalığın yaptığı şeklindeki burjuva mantığını özümsemişlerdir. Onlara göre, işi yaratanlar şirketlerdir ve dolayısıyla harıl harıl çalışan bir ekonomi oluşturmak için şirketlerin ihtiyaçlarına hizmet edilmelidir. Tarihin motoru Sermaye -şirketler ve girişimciler- olarak görülür; toplumsal emek -geleceğimizi tasarlayan işçiler ve sıkı çalışmalarıyla bugünümüzün değerini yükselten metaları üreten işçiler- olarak görülmez.

Neoliberal politikalara eleştirel yaklaşan bilim insanları, neoliberalizmin dünyayı nasıl değiştirdiğini açıklamak için İngiltere başbakanı Margaret **Thatcher** ve ABD başkanı Ronald **Reagan**'ın projelerini gösterirler. Sanki bu liderler, gezegenin kurumları üzerinden kendi gündemlerini izleyerek hiç yoktan kamu politikaları icat eden sihirbazlar gibidirler. Thatcher ve Reagan, korunmuş kamusal çıkarların özelleştirilmesi ve toplumsal kaynakların yağmalanmasının şampiyonluğunu yaptılar. Bu doğrudur. Fakat neden? Bu liderler neden özelleştirme ve yağmalamaya yöneldiler?

İnsanlık tarihine *İdealist* yaklaşmak uygun değildir. Neoliberalizm birdenbire ortaya çıkmış değil; küresel üretim tarzındaki yapısal değişimlerin ürettiği pratik sorunları çözmek için bu hükümetler tarafından dünyaya getirildi. Kapitalizm daima bir küresel piyasa peşindedir, bu piyasayı ulusal hükümetler tarafından konulan sınırlamalardan kurtarmaya, düşük maliyetle mallar üretmek için yeni kaynaklar ve yeni teknikler aramaya ve bu malları yüksek fiyattan satmak için yeni pazarlar bulmaya çabalar. Ancak sermayenin büyük küresel hırsları, teknolojik sınırlamalar -bilgiye dünya çapında gerçek zamanlı erişimdeki yetersizlikler gibi- tarafından ve ulus-devletlerden sermayenin emek sömürsünü sınırlamasını talep eden işçi sınıfı hareketleri tarafından kontrol edilir. Fakat 1970'lerden itibaren belirli teknolojik engeller aşıldı ve işçi sınıfının gücü görece olarak zayıflatıldı. Sermaye, artık kendi uydularından bakıp gezegeni yukarıdan gözleyerek, bilgiyi bilgisayarlarında saklayarak ve en

Bugünün Yıkıntılarında

ucuz işçileri, en değerli piyasaları araştırarak kendi savaş arabası üzerinde yükselmeye ehil hâle gelmişti. Sermayenin edindiği bu tanrı-benzeri konum küreselleşme çağının temelini attı.

Sermaye için gerçekten büyüdü bir çağın kapısı açılmıştı. Teknolojik gelişmeler, uygun adım yürüyüşlü işçilerin akışı şeklinde ve zayıf devletlerden gelen siyasal muhalefete karşın sermayenin kazanımlarını korumak için tasarlanan yeni bir *fikri mülkiyet hakları rejimi* şeklinde sermayenin küresel fabrikalarına hızlı bir giriş yaptı. İşçi ve köylülerin sahip olduğu devlet gücü artık tümüyle sermayedarlara teslim edilmişti. Artık devletin gerçekten burjuvazinin ortak çıkarlarını yönetmek için çalışan bir komite işlevi gördüğü söylenebilirdi.

Küreselleşme için siyasal koşullar Batı mali sisteminin neden olduğu Üçüncü Dünya'nın borç krizi üzerinden oluşturuldu. 1979 yılında ABD'deki faiz oranlarında keskin bir artış -"Volcker Şoku"³ (dönemin FED başkanı Paul Volcker'den dolayı böyle adlandırıldı)- Üçüncü Dünya ekonomilerini şoka uğrattı. Volcker'in uyguladığı para politikasıyla yaptığı şey, enflasyonu ABD kıyılarından dünyanın geri kalanına ihraç etmekte. Dolar için yüksek faiz oranları, LIBOR'un (London Inter-Bank Offer Rate) fırlaması demektir. Üçüncü Dünya ülkeleri, kendilerine atfedilebilecek hiçbir hataları yokken şimdi kendilerini Batılı hükümetlere ve ticari bankalara karşı aşırı düzeyde borçlu durumda buldular. On beş ağır borçlu ülkenin durumu (DB'nin değerlendirmesine göre) örnek gösterilebilir. 1970'te bu on beş ülke 17,9 milyar dolar (GSMH'lerinin %9,8'i) tutarında bir dış kamu borcu üstlenmiş durumdaydılar. Borç krizinin ısındığı 1987 yılına gelindiğinde bu rakam 402,2 milyar dolara (GSMH'lerinin %47,5'i) yükseldi. Bu borca ait borç servisi ve faiz ödemeleri ise devasa boyutlardaydı -1970'teki 2,8 milyar dolar ödemeye karşılık 1987'de 36,3 milyar dolara çıkan yönetilemez bir borç söz konusu idi. 1991'de rakamlar kontrolden çıktı. Üçüncü Dünya devletlerinin toplam dış borcu, 1,4 trilyon dolar idi. Bu rakam, söz konusu ülkelerin toplam ihracatının %126,5'ine tekabül etmekteydi. Bu demektir ki ticari bankalara ve hükümetlere borçlanılan tutar, mal ve hizmet ihracından sağlanan meblağdan daha büyüktü.

Üçüncü Dünya'nın borç krizi, bu devletlerin kendi halklarına sosyal mallar sağlama kabiliyetini yok etti. **UNICEF**, bu borç krizinin 1980'lerdeki ortalama gelirden %25'lik bir düşüşle sonuçlandığını not etmiştir ki bu kayıp bir on yıl demektir.

Dünyanın en yoksul 37 ülkesi kişi başına sağlık harcamalarını %25 oranında, eğitim

---

³ Bkz. Kimberly Amadeo, "Who is Paul Volcker?", *The Balance*, <https://bit.ly/2ISK51o>.

harcamalarını %50 oranında azalttılar. İlgisi çocuklarla sınırlı olan UNICEF, borç krizinin bir sonucu olarak 1988 yılında yarım milyon çocuğun önlenabilir hastalıklar nedeniyle öldüğünü tahmin etmiştir. Öyleyse, UNICEF'e göre mali sistem yüzünden her gün 40.000 çocuk ölmüş demektir. O dönemde Tanzanya'nın [ilk] devlet başkanı Julius Nyerere açıkça şöyle demişti: "Borçlarımızı ödemek için çocuklarımızı öldürmeli miyiz?"

Üçüncü Dünyadaki borç krizi Asya, Afrika ve Latin Amerika'daki çoğu devletin siyasal güvenini yerle bir etti. Şirketler "serbest ticaret bölgeleri" ve diğer avantajlar için pazarlık masasına ulaşabilirken devletlerin çok az pazarlık gücü vardı. Liderlerinin çözümlerini ve ulusal elitlerin kültürel güvenini zayıflatmak suretiyle sömürge sonrası devletlerin pazarlık gücünü zayıflatan şey, işte bu borç krizi idi. Bağımlılık, bağımsızlık yokluğunun bir sonucudur. Burkina Faso'nun [1983-87 yılları arasında görev yapan anti-emperyalist devlet başkanı] Thomas Sankara'nın uyardığı gibi, "sizi besleyen sizi kontrol eder." Nitekim öyle oldu.

Küreselleşmenin yeni mimarisi bu çocukların mezarları ve Üçüncü Dünya devletlerinin zayıflıkları üzerine bina edilecekti. Bu yeni dinamiğin üç ögesi vardı: Yeni teknolojilerin gelişimi, milyonlarca yeni işçinin tekelci firmaların birikim stratejilerine teslim edilmesi ve yeni bir fikri mülkiyet rejimi yaratılması.

Birincisi, yeni teknolojiler -uydu iletişimi, bilgisayarlaşma ve konteyner gemileri gibi- firmalara küresel, gerçek-zamanlı verileri yönetme ve malları mümkün olduğunca hızlı taşıma kabiliyeti sağladı. Firmalar, veri tabanlarında tuttukları ayrıntılı bilgiler sayesinde fabrikalarını çeşitli ülkelerde aynı zamanda bölümlere ayırıp birleştirebilir oldular -her bir fabrika, hangi ülkenin üretimde ihtiyaç duyulan en uygun lokasyonu sağlayabileceğine dair değerlendirmeye bağlı olarak nihai ürünün bir parçasını üretebilir.- Sermaye artık pazarlara yakın fabrikalar inşa etmeye ya da bir tane dev bir fabrika kurmaya ihtiyaç duymamaktadır. O günler geride kalmıştır. Şimdi sermaye, pek çok lokasyonda küçük fabrikalar inşa etmek için girdi maliyetlerinin fiyatlarındaki küçük değişimlerin avantajını kullanabilmektedir. Taşımacılıktaki ilerlemeler -konteyner kullanımı gibi- sayesinde sermaye, ürünleri görece kolay biçimde piyasalara uyarılmanın yanında ürünün parçalarını hızlı ve görece ucuz biçimde nakledebilmektedir. Bugün üretimi bir bölgeden taşımak ve gezegene yaymak için gerekli teknolojik araçlar mevcuttur.

İkincisi, Ekim Devrimi, Çin Devrimi ve Üçüncü Dünya Projesi ile dikilen engeller, Üçüncü Dünya'nın borç krizi, SSCB'nin yıkılması ve Çin emek piyasasının dış sermaye-

Bugünün Yıkıntılarında

yeye açılması nedeniyle 1980'lerde yıkıldı. Önceleri büyük ölçekli kapitalist taleplerden korunan milyonlarca işçi artık kapitalist pazarın avı hâline gelmişti. Hayatlarını kazanabilmek için parçalı (*disarticulated*) üretim yapan fabrikaları bekleyeceklerdi.

Üçüncüsü, sermaye fikri mülkiyet haklarının toplumdan ziyade kendi ellerinde tutulmasını temin etmek için GATT'ın (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması -*General Agreement on Trade and Tariffs*) son turu olan ve 1986-1994 yılları arasında kapsayan *Uruguay Round*'unu⁴ başlattı. Önceden fikri mülkiyet, malın kendisiyle değil üretildiği süreçle ilgiliydi. Bu da insanların mal üretmek için yeni yöntemler bulmasına ve dolayısıyla bilim ve teknolojiyi geliştirmelerine imkân veriyordu. Yoksullar için hayat kurtaran ilâçların geliştirilebildiği yoksul ülkelerdeki ilâç sektörü için hayati önemde olan ürünlerin *tersine mühendislik* yoluyla üretimi mümkündü. GATT'ın, 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kuruluşuyla sonuçlanan son "Round"unun ardından fikri mülkiyet düşüncesi değişti. Bugün, sermayenin bu malı yapan herhangi birinden -kendi inovasyonları dikkate alınmaksızın- rant sağlayabilmesi anlamında ürünün kendisi patente tabi tutulmaktadır. Bunun bir anlamı da sermayenin kurulu bulunduğu asıl bölgenin -Kuzey Amerika ve Batı Avrupa- dışında üretilen malların değerinin bu yeni fikri mülkiyet rejimiyle korunacak olmasıdır. Dahası, yeni fikri mülkiyet çerçevesi -nano teknolojilerin, *genomic*'lerin ve *transgenic*'lerin patentlenmesi üzerinden- büyük gıda firmalarına tarım üzerinde toprak-taki kontrolü aşan yeni bir güç sağladı. "Dijital Kolonileşme"ye⁵ doğru bir gidiş için bilişim firmalarına da temel sağlanmış oldu. Dijital kolonileşme, büyük "bilişim firmaları" tarafından, yeni tüketici gözetim araçları üzerinden ve gezegendeki insanlara başlıca Batılı içeriğin teslimiyle yeni talep ve arzuların pekiştirilmesine yönelik veri hırsızlığıdır (sosyal İnternet için bir ilke olarak "net tarafsızlık"ın⁶ tedrici ölümü dijital kolonizasyonun bir diğer göstergesidir). Bu, parçalı üretimin mimarisinin yeni yasal çerçevesi idi.

DTÖ, [Suriye kökenli] ekonomist Ömer Dahi'nin belirttiği gibi, "Büyük Pazarlık" diye adlandırılan bir sürecin sonucu olarak ortaya çıktı. Borç krizi ile kötürüm durum-daki Küresel Güney'in çoğu ülkesi, tarım ürünlerini ve çıkardıkları hammaddeleri ihraç etme karşılığında kendi sanayi politikalarını terk edip işçilerini ve pazarlarını korumaktan vazgeçti. Gerçekte olan, hem sanayide hem de tarımda ekonomik ba-

4 Bkz. World Trade Organization, "The Uruguay Round", <https://bit.ly/2v9DhdE>.

5 Bkz. Mawuna Koutonin, "Digital Colonization: Weak Countries Will Be Digitally Colonized", *Silicon Africa*, <https://bit.ly/2JH0A1D>.

6 Bkz. Prabir Purkayastha, "Net Neutrality in the Age of Internet Monopolies", *The Marxist*, Ocak-Mart 2015, <https://bit.ly/2qvwjkj>.

ğimsızlığın kaybedilmesi.

Bu teknolojik gelişmeler, milyonlarca potansiyel işçinin teslimi ve yeni fikri mülkiyet kuralları firmaların küresel ölçekte operasyonlar yürütmesini mümkün kıldı. Firmalar, küresel meta zinciri boyunca mal ve hizmet üretimi için iki farklı strateji kullandılar. İlk olarak, bütün üretim süreçlerini deniz aşırı bir ülkeye taşıdılar. Bu, “Doğrudan Yabancı Yatırım” (*Foreign Direct Investment- FDI*) ya da “dış kaynak kullanımı” (*outsourcing*) olarak bilinir. Burada, çokuluslu firma üretim için gerekli fiziksel altyapıyı inşa etmek için hâlâ başka bir yere yatırım yapmak zorundadır. İkinci olarak, çokuluslu firmalar mallarını üretmek için biri diğeri ile mücadele hâlindeki salt altyükleniciler kiraladılar. Ekonomist John Smith’in “*arms-length outsourcing*” [tarafların birbirleriyle ilişkileri yokmuş gibi yürüttükleri dış kaynak temini] olarak adlandırdığı bu strateji çokuluslu firmaların sermayeden tasarruf etmelerini, üretim süreçleriyle ilgili nerdeyse hiçbir risk üstlenmemelerini mümkün kıldı. Her iki yöntem de -FDI ya da *arms-length outsourcing*- sermaye, Kuzey ve Güney’deki toplumları birbirinden uzaklaştırırken üretimde ucuz ve zayıf emeği kullanarak emek fiyatlarındaki farklılığın avantajını değerlendirdi.

Üretimin bu yeni coğrafyası, sendikalar ve millileştirme gibi işçi gücünün inşası için gerekli iki kurumsal çerçeveyi, sendikaları ve millileştirmeyi kaldırarak işçilerin gücünü zayıflattı. İşçiler, değiştirilebilir durumdaki işçilerden iş çıkartmak için her vahşi yöntemi kullanan sahipleri tarafından düşük marjlarda tutulan bu altyüklenici firmaların içinde nasıl sendikalaşabilirlerdi? Devletler, eğer işçiler tarafından ele geçirilmişlerse, bir ürünün bütün üretim süreçlerini kontrol edemedikten sonra üretim süreçlerinin parçalarını nasıl millileştireceklerdir? Bu araçların hiçbiri de işçilerde mevcut değildir. Onların dünyayı değiştirme yönündeki kendi hareketi, toplama kampı özellikli İhraç Malları İşleme Bölgeleri⁷ [serbest ticaret bölgesi] ve *maquiladora* fabrikaları [Meksika-ABD sınırı boyunca kurulu ikiz fabrikalar] tarafından boğulmuş durumdadır.

Arms-length outsourcing, Kuzey’in firmalarının kendi sermayelerini artık üretim süreçlerine yatırmamalarını sağlar. Nike, Apple ve diğerleri fabrikalara para yatırmayı tercih etmektedir. Onlar marka firmalarıdır. Markalarına karşılık topladıkları rantlardan elde ettikleri kâr astronomik düzeydedir -ve bu kâr hiçbir şekilde tekrar üretken girişimlere yatırılmaz. Bu firmaların büyük nakit kaynakları üzerinde oturması ya da devasa büyüklükteki sermayeyi üretken olmayan finansal kumarhaneye aktarmaları çok az kimseyi şaşırtacaktır. Bu firmalar, söz konusu parayı üretken girişimlere yatırmaktan ya da sosyal mallar için harcamaktan ziyade, üretimin aracılığı olmaksızın paradan daha fazla para kazanmayı denedikleri finansal döngülere saklarlar. Böyle olunca, bu dev firmaların bazısını kontrol eden insanların kızgınlık

7 Bkz. Martin Murray, “Export Processing Zones”, <https://bit.ly/216VdHl>.

Bugünün Yıkıntılarında

uyandıracak derecede servet sahibi olmaları şaşırtıcı değildir. Bir *Oxfam* araştırmasına göre,⁸ bugün sekiz insan dünyanın yarısının sahip olduğundan daha fazla bir servete maliktir. Onların bu serveti, parçalı üretim ve üretime yatırım ihtiyacının kalmayışının bir sonucu olarak aşırı büyüyen mali sektör tarafından tesis edilen *arms-length outsourcing* uygulamasının doğrudan bir sonucudur.

Bu insanlar, son kırk yılda sadece zenginleşip büyük nakit kaynaklarının üzerinde oturan şirketlere sahip olmakla kalmadılar, aynı zamanda bu parayı cimri bir şekilde yönettiler. Kuzey Amerikan şirketleri 1,9 trilyon dolarını nakit olarak ABD’de tutarlarken 1,1 trilyon dolar tutarında ilave bir nakdi de *offshore* hesaplarında tutmaktadırlar. ABD bankaları 1 trilyon dolar nakit rezervine sahiptir. Toplam 4 trilyon dolar tutarında bir nakit söz konusudur. Avrupa ve Japonya’daki banka ve şirketlerde tutulanlar da buna eklendiğinde, toplam nakit 7,3 trilyon dolara ulaşmaktadır ki bu rakama Lüksemburg, Singapur, İsviçre ve diğer bankacılık cennetlerinde saklanan “kara para” dâhil değildir. *National Bureau of Economic Research* [Ulusal Ekonomik Araştırma Bürosu] tarafından yapılan bir çalışmaya⁹ ve *Bank for International Settlements*’in [Uluslararası Yerleşimler Bankası] verilerine dayandırılan bu rakam, vergi cennetlerinin (2007 yılı itibarıyla) tahminen 5,6 trilyon dolar tutarında bir nakdi barındırdığını göstermektedir. Bu cennetlerde tutulan offshore serveti toplam küresel gayrisafi hasılanın yaklaşık %10’una tekabül etmektedir. BAE gibi bazı ülkelerde offshore serveti gayrisafi yurtiçi hasılanın (GDP) %70’inden fazladır. BAE, Venezuela, Suudi Arabistan, Rusya ve Arjantin gibi ülkelerin elitleri, offshore servetinin GDP’ye oranı anlamında kendi ülkelerini en büyükler arasına sokmuşlardır. Birikmiş nakit sermayenin bu şekilde saklanması, en zengin firma ve kişilerin dünyanın kalbinde *outsource* edilmiş bir durgunluğa sahip oldukları -ödenen vergilerden oluşan ulusal bütçelerden işçilere ve köylülere yapılan ödemelerin kesilmesinde, işçi ve köylülerin düşük yaşam standartlarında tutulmasında ısrar ederlerken sakladıkları bu nakdi toplumsal emek dünyasına yatırmayı reddetmektedirler- anlamına gelmektedir. Sermayenin bu yapısal kabızlığından, bu “yatırım grevi”nden daha büyük bir skandal olamaz.

Bu katı gerçekliğe dayanarak, -bizim sağduyu dilimizde- “vergi grevi” kavramını geliştirmek gerekmektedir. Sermayeyi elinde tutanlar, mülkün sahipleri vergileme rejimleri karşısında -zorunlu olarak- grevdedirler; muazzam servetlerini ya paralarını gizleyerek ya da vergi yasalarını kendilerine artan koruma sağlayacak biçimde de-

8 Bkz. *Oxfam Briefing Paper*, “An Economy for 99%”, www.oxfam.org, <https://bit.ly/2jXPgES>.

9 Bkz. Annette Alstedsæter, NielsJohannesen, Gabriel Zuchman, “Who Owns the Wealth in Tax Heavens?”, *The National Bureau of Economic Research*, <https://bit.ly/2gYYGQ1>.

ğıştirerek kullanılmaktadırlar. Bu muazzam büyüklükteki servet havuzu herhangi bir üretim alanında kullanılmamaktadır. Kullanıldığı durumlarda sermaye piyasasını ve çeşitli varlık baloncuklarını şişirmek için işletilmektedir. Sermayenin görünürdeki bu en müstehcen kullanımı finansın merkezinde gerçekleşir: **Wall Street**. Bu dinamığın üretebileceği kargaşa, 2007-08 yıllarında sadece ABD konut piyasasındaki en büyük varlık balonu patlamasında görüldü. Konut patlamasının parlak dönemlerinde, ABD hükümetinin bankalara yaptığı likidite teslimatı *Greenspan Put*¹⁰ olarak adlandırıldı. Dönemin FED başkanı Greenspan, piyasalara konut fiyatları gibi varlık balonlarını şişirmekte kullanılan sermaye akıtmasıyla meşhurdu. Herhangi bir toplumsal güvenlik ya da yaşlı orta sınıflar için bir emeklilik programı olmaksızın ABD'li sakinlere konut fiyatlarının artacağı sözü verildi. Ülkenin orta sınıfı Greenspan Put'a gönüllü olarak razı oldukları ve kendi kısa dönemli çıkarları için finansın kontrol dışı gelişiminden keyifli oldukları için başlıca "varlık" bu idi. Greenspan Put'un mümkün kıldığı şey, -orta sınıflar ve çalışan sınıfların üst düzeyleri için Kuzey Amerikan rüyası- bugünkü yükselen emlak fiyatlarının temellerini pekiştiren şeydi.

Eğer konut fiyatları orta sınıflara ve çalışan sınıfların üst kesimlerine emeklilik havalı sağlamış olsaydı, bankalardan çektikleri kredi kendi gelirlerinin üzerinde harcama yapmalarını mümkün kılardı. ABD piyasası, gezegenin her yanından her türlü kaynağın yanı sıra mal ve hizmet çekmeyi (*vacuum up*) sürdürerek dünya piyasası için "son çare alıcısı" (*buyer of last resort*)¹¹ olarak işler.

ABD'deki tüketim ölçeği astronomiktir. ABD, dünya nüfusunun sadece %5'i olarak gezegenin enerjisinin asgari %25'ini tüketir. Gezegendeki herkes eğer bir ABD sakini gibi yaşasaydı, bu tüketim düzeyini sürdürebilmek için en azından dört ayı Dünya gerekecekti. Greenspan Put ve uluslararası bankacılık sistemi üzerinden dağıtılan kredilerle harekete geçirilen tüketim ölçeği, ABD'li tüketicinin Çin'den Meksika'ya kadar üreticiler için vazgeçilmez hâle gelmesini mümkün kılar. Varlık piyasalarının şişmesi ve ABD tüketim sektörüne ucuz kredinin girişi, bu sistem için irrasyonel değildir, aksine kusursuz biçimde rasyoneldir. Sistem bu şekilde tasarlanmıştır, onun rasyonelitesi sistemi bir krizden diğerine, kaostan kaosa sevk etmesidir.

ABD konut piyasası -aşırı şişen bir balon- patladığında, Amerika'nın önde gelen *monetarist* uygulamacılarından Greenspan şok olduğunu söyledi. 2008 yılında Kongre'nin karşısına çıktığında, Kaliforniya temsilcisi Henry Waxman'ın keskin soruları

---

10 Bkz. Sandeep Dahiya, Bardia Kamrad, Valerio Poti, Akhtar R. Siddique, "The Greenspan Put", <https://bit.ly/2H00YGZ>.

11 Bkz. Newsweek Staff, "The Buyer of Last Resort", Newsweek, <https://bit.ly/2HoPC2D>.

Bugünün Yıkıntılarında

na muhatap oldu:

Greenspan: Organizasyonların kendi çıkarlarının, bilhassa bankalar ve diğerlerinin kendi hissedarlarını ve firmalardaki varlıklarını korumaya yatkın olduğunu varsaymakla yanlış yaptım.

Waxman: Diğer bir deyişle, dünya görüşünüzün, ideolojinizin doğru olmadığını, çalışmadığını tespit etmiş oldunuz.

Greenspan: Kesinlikle, tamamen öyle. Biliyorsunuz ki şok olmamın nedeni kesinlikle bu. Çünkü ben kırk yıldır ya da daha fazla süredir bu varsayımın istisnai şekilde iyi çalıştığını gösteren oldukça fazla kanıt [toplamak] için çalışmıştım.

Greenspan'ın ideolojisi, kuramı sorunlu idi ve -her ne kadar bunun ekonomi mesleği ya da onların kamu politikası çerçevelerine bir etkisi olmasa da- kendisi şok oldu. Monetarizm bu krizden de sağsalim çıktı. Makroekonomik politikalar, tercihleri hakkında herhangi bir siyasal tartışma yürütülmemesi gerektiği görüşünü dayatan teknokratların elinde kaldı. Onlar Greenspan'ın Kongre karşısında yanlış olduğunu söylediği teorinin ülkesinde, politikanın üzerinde idiler. Eski Yunanistan maliye bakanı Yanis Varufakis oldukça açık ifade etmişti: "Bugünlerde darbe tehlikesi bir tanktan değil bir bankadan gelir." İyi ödeme yapılmış lobiciler ve iyi muamele gören bankacılar demokrasiyi zincirlediklerinde -belirli ülkeler dışında- askerî bir darbeye gerek kalmaz.

Vergi grevi, bireylerin büyük -hayal edilemez- toplumsal servet miktarını elde tutmalarına imkân verdi. Bu servet, bir bireyin ya da ailenin tüketebileceğinin ötesinde hayırseverliğin ürkütücü kültürünü yarattı. Sağlık alanındaki çalışmalarıyla saygınlaşan Bill Gates ve yoksullukla mücadele şampiyonları olarak görülen diğer servet sahibi kadın ve erkekler sayesinde zengin bağışçılar (donör) günümüzün kahramanları oldular. Bir ülkenin demokratik olarak üretilen ihtiyaçlarına karşı yürütülen sosyal politikanın kilit kişileri de bunlardı. Bu yolla, sosyal politika bugün demokratik kurumlarca daha az, donör kaynaklı gündemler tarafından daha fazla yönetilmektedir. Afrika Feminist Forumu'ndan Sarah Mukasa'nın belirttiği gibi "ekonomi ve kalkınmayı *depolitize* etme girişimlerine karşı uyanık olmalıyız ve bu [yeni kalkınma] gündeminin tümüyle donör-kaynaklı olmasını engellemeliyiz."

Vergi grevleri, (büyük sermayenin gücüyle tamamen desteklenmiş durumdaki) resmi politika yapımcıların, kamu görevlilerinin kamu maliyesi kayıtlarını dengede tutma-

sı gerektiği şeklindeki ısrarı ile birlikte gündeme gelir. Hükümetler, sermaye devlete olan ödemesini azaltsa bile bütçelerini dengelemelidirler. Bu demektir ki hükümetler ya sosyal kurumları ayakta tutabilmek amacıyla fon temini için varlıklarını satmaya ya da bu sosyal mallardan geri adım atmaya zorlanacaklardır. Vergi grevi yanında mali sorumluluk, yoksullaşmış kamu maliyesi demektir. Bu durumda toplum üzerindeki baskının, devletin toplumdaki onun zararına olarak aldığı şimdiki geri vermesiyle ödenmiş olmasında (*defray*) şaşılacak bir yön yoktur. Gizli elin yıktığı şey, gizli kalbin, özellikle ailelerdeki kadınların üç kat daha fazla çalışmasıyla -küreselleşmenin topluma ödetilen maliyeti- bir arada tuttuğu gevşek bağlardır.

NEOLİBERALİZM

Umutsuz bir toplumun felsefesi,

Adam adamı yer, adam plan yapamaz

Beyaz Adam toplumu IMF ve yandaşları,

Ve biz dilenciler gibi ellerimizi açmaya devam ederiz.

-Kalamashaka, Ni Wakati-

Modern devletler, halklarının sürekli mücadelesi üzerinden kazanılan taahhütlerden dolayı sağladıkları bütün toplumsal faydaları birden kesemezler. Çocuk bakımı, eğitim, ulaştırma, temiz hava, refah, emeklilik: Bütün bunlar, halkın kendi devletlerini sağlamaya zorladığı şeylerdir. Bunlar modern uygarlığın asgari tanımının unsurlarıdır. Neoliberalizmi doğuran şey, vergi grevi, mali sorumluluk ve halkın sosyal mallara olan talebi idi. Diğer bir deyişle neoliberalizm, burjuva kamu politikasının küreselleşme krizine bulduğu çözümün bir ürünüydü.

Yatırım grevi ve mali sorumluluk yanında vergi grevi de kamu bütçelerini güçten düşürdü. Burjuva hükümetleri yükümlülüklerini ifa edecek araçları kolayca bulamadılar. Büyük zorluklarla edinilmiş kamu varlıkları ve doğanın değeri para ile ölçülemeyen parçaları müzayedeye konusu oldu. Bu özelleştirmeler, modern devletlerin çok da sağlam olmayan maliyesini güçlendirmek için fon sağladılar. IMF gibi uluslararası kuruluşlar ve ticari bankalar kamu maliyesinde yeterli kesintiye gitmeyen devletleri, onların tahvillerinin değerini düşürerek, kendilerini acziyet girdabına düşmekten korumak için kısa dönemli kaynak bulmalarını engelleyerek cezalandırdılar. Batılı kurumların "gelişmekte olan" ülkelere karşı takındığı kapıcılık (*gatekeeping*) tavrı iyi bilinir. 2007 yılına ait bir DB raporu, bir önceki yılın sonundan itibaren sade-

Bugünün Yıkıntılarında

ce gelişmekte olan 86 ülkenin **reyting kuruluşları** tarafından puanlandığını tespit etmektedir. Bunlardan 15 ülke 2004 yılından beri puanlanmamış, yaklaşık 70 ülke ise şimdiye kadar hiç reytinge tabi tutulmamıştır. Bir başka deyişle, özel reyting kuruluşları -Fitch, Moody's, Standard & Poors- bu ülkeleri ihmal etmekte, böylece onlar için ticari piyasalardan kaynak bulmayı zorlaştırmaktadır. Bu ülkeleri, sıklıkla tersine yönde, onlar için parayı pahalı kılacak şekilde reytinge tabi tutan IMF'dir. Bu ülkeler sadece GSMH'leri düşük raporlandığı için (emperyalist bölgeye girdiğinde yüksek fiyatlanan değerli malları düşük fiyatla ihraç ettiklerinden) değil yüksek riskli borç alıcılar olarak görülmelerine neden olan önyargılar nedeniyle de kaybetmektedirler. Kaynak yoksulu ülkelerin ebediyen böyle kalmaya yazgılı oldukları *finans-kalkınma tuzağı* işte budur. Ulusal kaynaklarının yok pahasına satışı, hızla kan kaybeden ulusal bütçeleri doyurmanın tek yolu olarak görülür.

Özelleştirmeden elde edilen gelir, pahalı enerji ithalatı yanında borç ödeme yükümlülükleri için de kullanılmaya devam eder. Bu para, yeni bir altyapı sağlama-yan ya da toplumsal zenginliği artırmayan bir paradır; nüfusun becerilerini genişletmek için nadiren eğitime yatırılır. Bu para, -zorunlu olarak- bir tür hırsızlıktır. *Global Financial Integrity* ve *the Centre for Applied Research* (Norwegian School of Economics) tarafından yakınlarda yapılan bir çalışma,¹² 2012 yılında gelişmekte olan ülkelere dışarıdan giren toplam yardım, yatırım ve gelirin 1,3 trilyon dolara ulaştığını tespit etmektedir. Bu, oldukça yüksek bir tutardır. Ancak çalışma, aynı yılda gelişmekte olan dünyadan dışarı doğru olan akışa da baktı ve bu rakamın 3,3 trilyon dolar olduğunu tespit etti. Bir başka deyişle, gelişmekte olan dünya 2 trilyon dolar tutarında kaynağı Batı'ya kaptırmıştı. 1980 yılından beri Batı'ya doğru toplam servet akışı 16,3 trilyon dolar olmuştur. Yüksek sömürgecilik döneminde olduğu gibi modern çağımızda da daha zengin ülkeler vampirler gibi yoksul ülkelerin kaynaklarını kurutasiya emmektedirler. Gelişmekte olan dünyadan kaçan bu paranın karakteri nedir? Bu para üç paket hâlinde gelmektedir: 4,2 trilyon dolar borç servisi şeklinde (toplam yardım paketinin nerdeyse dört katı), ülkede iş yapan ancak merkezi Küresel Kuzey'de bulunan yabancı firmaların geliri şeklinde ve düzensiz ve yasadışı sermaye kaçışı şeklinde (sadece "kara para" değil başlı başına 700 milyar dolarlık bir sermaye kaybına ulaşan ticari fatura düzenbazlıkları, *trade misinvoicing*).¹³ Küresel Güney için basitçe söylemek gerekirse, temel toplumsal kalkınma için gereken fon öyle kolayca bulunabilecek bir şey değildir.

12 Bkz. Global Financial Integrity, "Illicit Financial Flows to and from Developing Countries: 2005-2014", Nisan 2017, <https://bit.ly/2IVnIIK>.

13 Bkz. Global Financial Integrity, "Trade Misinvoicing", <https://bit.ly/2JMumlK>.

Devletin neoliberal yükümlülüklerinin toplumsal kalkınmayı özel sektöre doğru yönlendirdiği Küresel Kuzey’de de sorunlar daha kolay değildir. Esasen, neoliberal politikaların Küresel Kuzey’deki deneyimi hızla küresel hâle geldi. Servet üzerindeki vergi kesintileri ve şirketlerin yurtdışı kazançlarının anavatana aktarılmasına yönelik düzenlemelerin gevşekliği, ulusal bütçelerdeki varlıkları azalttı. Muazzam ölçekteki askerî ve güvenlik harcamaları ulusal hazineyi dibine kadar oyar. Para temel sosyal hizmetlere -eğitim ve sağlık- gitmez. O zaman toplumsal işlevlerin ödenmesi için araçlar bulmak yurttaşların özel yükümlülüğü hâline gelir. Sonuç olarak, yurttaşlar eğitim görürken ve hasta düştüklerinde bireysel borç artar. Genç insanlar ve emekliye ayrılmış yaşlı işçiler, bireysel ilerlemeleri için zorunlu kılınan eğitimlerini borçlanma yoluyla ödemeye zorlanırlar. ABD’deki öğrencilerin **eğitim borcu** bugün 1,3 trilyon dolara, İngiltere’de 500 milyar dolara ulaşmıştır. Sosyal malların bu tarz özelleştirilmesi hızla dünyanın geri kalanına ihraç edildi. Öğrenci borcu Çin’den Güney Afrika’ya, Hindistan’dan Meksika’ya kadar her yerde yükseliştir. ABD’de nüfusun %85’i sağlık sigortasına sahiptir ve henüz -2012’de- ülke sakinleri kendi sağlık koruma paketleri dışında 2,7 trilyon dolar harcamıştır. 2010 tarihli bir çalışma ABD sakinlerinin %40’ının sağlık faturalarını ödemede zorluk yaşadığını göstermiştir. Sağlık kaynaklı borç ABD’deki bireyler için başlıca iflas nedenidir. Özelleştirmenin bu “Amerikan modeli”, sağlık hizmetleri (*healthcare*) faturaları üzerinden küresel iflasta bir artışla sonuçlandı. DB ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 2011 yılında Hindistan’da 52,5 milyon Hintlinin sağlık harcamaları nedeniyle yoksul düştüğünü tespit etti. DB ve DSÖ’nün tespitlerine göre, her yıl yaklaşık yüz milyon insan sağlık maliyetlerinin sonucu olarak “aşırı yoksulluk” statüsüne geçmektedir. Aşırı yoksulluk eşiği gelir anlamında günlük 1,9 dolardan 3,1 dolara çıkarıldığı takdirde bu rakam yılda 180 milyon insana çıkmaktadır.

Parasız üniversite eğitimi -sosyal demokrasi için büyük bir kazanım- bütün dünyada tedricen azalmaktadır. Okul borcu, yeni fikirleri deneyimlemek isteyen öğrencilerin yeteneklerini boğmaktadır. Öğrenciler mezun olur olmaz yüksek maaşlı bir iş bulmak için yeteneklerini artıracak kurslar bulmaya isteklidirler. Bunun için, öğrenciler zamanlarını son yirmi yılda sayıları astronomik ölçüde artan ücretsiz stajlar bulmak için harcıyorlar. Öğrenciler, pahalı okullara kabul edilmelerini sağlayacağı ve gittikçe sayısı azalan işlere yerleşecekleri umuduyla İngilizcelerini geliştirmede yardım edecek “koçluk” sınıfları arayışındadır. Bu demektir ki egemen toplumsal düzene meydan okuyan kurslar ya da yenilikçi düşünme ile tanışmak (bilimler ya da sanatlarda) öğrenciler için fazla çekici değildir. Okulun toplumsal bir gelişme merkezi, bir kuluçka olma işlevi azalırken bireysel başarı için bir atlama tahtası olma

Bugünün Yıkıntılarında

işlevi artmaktadır. Bu durum genel olarak entelektüel yaşamı da etkilemektedir. Darüsselam [Tanzanya] Üniversitesinden Profesör Issa Shivji şöyle diyor: “Bir zamanlar bizim üniversitelerimiz tartışmaların merkezi olmanın gururuna sahiplerdi; şimdilerde ise mükemmeliyet merkezleri olmaya imreniyoruz. Tartışmacı değilseniz, mükemmeliyete ulaşamazsınız.” Bir başka deyişle, “mükemmeliyet” söylemi, yeni düşüncenin enerjisini, bilhassa kökleri işçilerin, köylülerin ve işsizlerin deneyimlerine dayanan hegemonya karşıtı düşüncenin inceliklerini soğurmaktadır.

Büyümenin ekonomisi nasıldı? Neoliberal politika, tüketiciliğin hayvani ruhunu yeni teknoloji ve büyüme oranlarını mucizevi biçimde artıracak ve -her nasılsa- sosyal mallara harcanabilecek toplumsal refahı üretecek varlıkların yaratılması ve borçlanma üzerinden ödeme konusunda bahse girdi. Ancak bunların hiçbiri olmadı. Bunun yerine, tüketicilik ve yeni teknolojilerin zuhuru borçlanmaya götürdü ve şişen varlıklar küresel ekonominin daha fazla karmaşaya düşmesine, türev bir uygarlığa, hırsızlık ve hile üzerine kurulu bir uygarlığa yol açtı. Ekonomiyi büyütme için, sıradan insanlar borçlanmaya gitmek zorundaydı.

Borç, ekonomiyi kaynar durumda tutma planının, aşırı bolluktaki ürünlerin alıcı bulmasını güvenceye almanın bir parçasıdır. Yeni arzular yaratmaya yönelik reklâm ve ilânlardaki artış etrafımızı saran görsel alandan bir kanıttır. Firmalar, tüketimin alt kültürlerini üretmek ve iyice ayırışmış arzuları hedeflemek için piyasa bölümlemesine dair karmaşık kuramlar geliştirdiler. Talep, ya zorunlu olmayan ya da eski ürünlerin yeni sürümü olan değiştirilmesi gerekmeyen mallar (yeni arabalar ya da yeni telefonlar gibi) için yaratılırdı. Bu **planlı eskitme kampanyası**, doygun bir piyasa yayılmasına yardımcı olurken aynı zamanda korkunç bir israf da yaratır. DB'nin bir çalışmasına göre,¹⁴ dünyanın yıllık çöp üretimi 1,3 milyar ton atığa ulaşmıştır ki bu da günde yaklaşık 11 milyon ton çöp demektir. Satın alınan şeylerin %99'unun altı ay içinde çöpe atıldığı tahmin edilmektedir. DB'nin çalışması, 2025 yılı itibarıyla toplam günlük çöp miktarının muhtemelen üç katına çıkacağını ve 2100 yılında toplam yıllık atığın 4 milyar tonu aşacağını göstermektedir. Dünya 1950'den beri 9 milyar ton plastik atık üretti ki bunun sadece %9'u geri kazanılmıştır. Daralan piyasayı genişletmeye yönelik planlı eskitmenin aynadaki görüntüsü, deniz tabanında evini bulan atık dağları, yanmayı müteakip ortaya çıkan zehirli gazlar ve değerli içme sularına ve verimli topraklara yayılan çöp depolama sahalarıdır. Çöpün hacmi ve doğa tahribatı, kapitalizmin kendi *Nirvana* sürümüne doğru dörtmala gidış kabiliyetini

---

14 Bkz. World Bank Group, “What a Waste: A Global Review of Solid Waste Management”, <https://bit.ly/1Kd8444>.

yavaş yavaş aşındırmaktadır.

Bir ekonomik politika olmanın ötesinde, neoliberalizm cazip bir **kültürel gündem** işlevi de gördü. Bir metalar dünyası vaad etmesi, neoliberal politikanın cazibesidir. Fakat bunun altı, birinin hayatını sanki bu biri bir insan değilmiş de bir iş girişi-miymiş gibi yaşamaya çağırır. Bir girişim kültürünün ya da bir girişimcilik kültürü-nün duyarlılığı her türden arka plana sahip insanları kendine çeker fakat -çok sayıda psikolojik araştırmanın gösterdiği gibi- her insanı farklı biçimde etkiler.

Daha az kaynağa sahip olanlar, kendi kendini geliştirmeye ve motive etmeye dayalı bir dünyada kolayca ilerleme, başarının arka plana ve şansa bağlı olduğu bir dünyada kendi kendini yönlendiren bir birey olma varsayımı ile yaşama imkânı bulamazlar. Depresyon ve güvensizlik (*insecurity*), bireysel hünere bağlı hızlı başarı için git-tikçe artan biçimde Donkişotça yönlendirilen bir toplumun sonucudur. Başarısızlık ise bireysel olarak katlanılan bir maliyettir. Sosyolog Christina Scharff'ın gösterdiği gibi, "neoliberalizmin psişik hayatı"¹⁵ sadece toplumu değil insan kişiliğini de tah-rip eder. Neoliberalizm, -genelde, yaygınlaşan endişe ve azalan toplumsal uyuma yol açarak- tüketim ve bireycilik kültürlerinin lehine olarak dayanışma kültürlerini za-yıflatır. Sorunu daha açık ifade etmek adına, DSÖ geçen 45 yılda intihar oranlarının yaklaşık %60 oranında arttığını belirlemiştir. İntihar, bugün DSÖ'nün işaret ettiği-göre 15-45 yaş arası kadın ve erkekler arasındaki üç ölüm nedeninden biridir. Ne-oliberalizmin ideolojisi, olabildiğince baştan çıkarıcı, eşitsiz bir toplumda bilhassa gençler arasında keskin etkilere sahiptir.

Günümüzün yoksullukla ilgili verileri çok kötüdür. Her gün yoksulluktan dolayı 22.000 çocuğun öldüğü tespitinden başlayalım. Bu, her on saniyede bir çocuğun aç-lıktan öldüğü anlamına gelir. Dünya nüfusunun yarıdan fazlası günlük 2,5 dolardan daha az bir gelire yaşamaktadır. Hane halkı borç oranları, dünyanın çoğu yerinde orta sınıfları borca dayalı bir tüketim örüntüsüne götürecek şekilde astronomik olarak artmıştır. Bu verilerle -toplumsal emeğin sömürülmesiyle elde edilen küresel servete çok az sayıda insan tarafından el konulduğunu; acı çeken çok sayıda insanı iyileştirici çabalarına ara sıra görülen yetersiz çabalar olduğunu gösteren- son de-rece sefil sonuçlar üretmek mümkün.

Eğer yoksullar, gezegenindeki koşulları anlamak istersek, sosyal bilimlerden kenara atılan eski kategorilere -aşağılanma, hayal kırıklığı, yabancılaşma, yalnızlık,

---

15 Bkz. Christina Scharff, "The Psychic Life of Neoliberalism: Mapping the Contours of Ent-repreneurial Subjectivity", <https://bit.ly/2qyG00k>.

Bugünün Yıkıntılarında

öfke gibi- ihtiyaç duyulacaktır.

Dünyadaki hükümetler enerjilerini, vergi grevini kırmak için mücadele etmekten ziyade, yeni kontrol mekanizmalarının -Güvenlik, Gözetim, Risk Azaltma, Duyarlık Analizi, Riskler- kaçınılmazlığına ikna etmek için yeni bir lügate sahip büyük ustalık araçları -Uyuşturucu ile Savaş, Terörle Savaş- üzerinden kitleleri dar alanlara hapsetmeye yöneltmektedirler. Yoksulluğu yenmek için kullanılacak olan toplumsal zenginlik, şimdi -gittikçe artan biçimde- “güvenlik” cephaneliğinin inşası için seferber edilmektedir.

Institute for Economics and Peace [Ekonomi ve Barış Enstitüsü] tarafından 2016 yılında hazırlanan bir rapor,¹⁶ şiddetin yıllık toplam maliyetinin yaklaşık 13,6 trilyon dolar olduğunu göstermektedir ki bunun yarısı (6,6 trilyon dolar) askerî harcamalara, bir çeyreği (3,5 trilyon dolar) iç güvenliğe gitmektedir. Şiddetin toplam maliyeti, dünyanın gayrisafi hasılasının (GDP) %13,3'üne tekabül etmektedir. *Resmi Kalkınma Yardımı*¹⁷ için açıklanan taahhüt GDP'nin sadece %0,7'si olduğuna göre, yardım ve şiddet arasındaki bu fark piyasanın başarısız olduğunu gösterir. Zorunlu olarak devlet politikasının toplumsal tarafının açlığı, askerî tarafının müsamahası olan neoliberal politikanın, büyüyen eşitsizlik açığı ve gezegenin geniş kesimlerini esir alan derinleşen umutsuzluk duygusu için çok az yanıt vardır. Silahlar insanları sindirebilirler fakat daha iyi bir gelecek için umut vermezler.

NEOFAŞİZM

Ben sadece yoksul kimse istemiyorum.

-Donald Trump-

Donald Trump'a olan aşırı düşkünlük doğal bir itkidir. Trump, Filipinlerin Rodrigo Duterte'sinden, Hindistan'ın Narendra Modi'sine, oradan Türkiye'nin Recep Tayyip Erdoğan'ına ulaşan uzun bir hatta yer alan güçlü erkeklerin en kavgacısidir. Bu adamlardan Trump, geniş askerî kabiliyetleriyle ve uluslararası finans kurumları ve diplomasi üzerinden yayılan gücüyle en güçlü devletin başındadır.

Trump -ve diğer Avrupalı neofaşistler- neoliberalizme sessiz bir retorik muhalefet sağlarlar. Ekonomik büyümeyi artıran politikalara ve toplumsal savaşı perdeleyen politikalara bağlı kaldıklarından neoliberal politikalara hiçbir şekilde doğrudan kar-

¹⁶ Bkz. Institute for Economics & Peace, “The Economic Value of Peace”, 2016, <https://bit.ly/2jnRSHi>.

¹⁷ Bkz. OECD DATA, “Net Official Development Assistance”, <https://bit.ly/2s552kt>.

şı çıkmazlar. Küreselleşmenin temelli eleştirileri *politika* (policy) düzeyinde değil ancak retorik ve *politik* (political) düzeyde bulunur. Trump ve neofaşistlerin -seçmenler önündeki konuşmalarında- ekonomik bağımsızlık politikalarına selam vermeleri bundandır. İş kaybından ve ticaret politikalarından yakınır fakat -neoliberaler gibi- küreselleşmeye karşı gerçek bir alternatifte sahip değildirler. Küreselleşmenin maddi çelişkileri tarafından tuzaklanmış durumdadırlar: Üzerinde hak iddia edemez gibi göründükleri toplumsal zenginliği üreten dünya nüfusunun kitleleri için sefaletin boyutları gittikçe büyürken finansal yapıyı besleyen çokuluslu şirketler tarafından hasadı yapılan muazzam kârlar.

Neofaşizm, neoliberalizmin psikik hayatının tersinmesidir. Neoliberalizmin genel kültürel atmosferi, başarının kişisel bir yolculuk olduğu, öz-yönelimin mükemmeliyet ve zenginlik getirdiği şeklindeki tutumu besler. Bu tutum, romancı ve düşünür Ayn Rand'ın *Fountainhead* (1943) adlı romanındaki -kendisi gibi- yetenekli ve motivasyon sahibi insanların kazanabilmesi için "ikinci elciler"den uzak durmak gerektiğine inanan Howard Roark'ın tutumudur. Fakat kazanamayanlara, başaramayanlara, hatta kendi arzuları için gerekli olduğunu düşündükleri standartta yaşamayı bile zor becerenlere ne olacak? Başarısızlığın kişisel olmasına izin verilemez, ancak yapısal bir durum olarak da anlaşılabilir. Birinin başarısızlığının nedeni -günah keçisi- başka biridir, kişinin kendi sınırlamaları ya da sistemin kuruluşunda toplumsal ilerlemeye yerleştirilen bariyerler değildir. Ayn Rand'ın kurallarını izlemekte başarısız olanlar, suçlayacak birini bulmak için omuzlarının üzerinden bakarlar. Bu, Ernst Bloch'un yaklaşık yüz yıl önce yazdığı bir "tatminin dolandırması" (*swindle of fulfilment*)¹⁸ -güvenilmez, acımasız bir topluluk, gerçekten insancıl bir topluluğun yerine geçerdurumdur. Eğer neoliberalizm "başarısızlık"tan dolayı bireyi suçlarsa, neofaşizm günah keçisini suçlar.

Neofaşistlerin vaadettiği şey, ya ulus-devletlerin ya da çalışan sınıfların çevresinde yapılandırılan ekonomik egemenlikten daha zayıftır. Retorikleri ekonomik milliyetçilikle parıldar ancak gerçekte politika tedbirleri kültürel milliyetçiliğin sınırına bağlanmıştır. Kültürel homojenlik fantezisine kafayı takmış durumdadırlar -minaresiz ve çarşafsız bir Avrupa, Müslümanlıktan yoksun bir Hindistan, Meksikalıların olmadığı bir ABD. Göçmen karşıtı duygular neofaşistlerin milliyetçiliğinin platformudur. Ticaretteki mübadele ilkelerinden kaynaklı kesintiler gittikçe artan biçimde ırkçılıkla ilgili hâle

---

18 Bkz. Tim Dayton, "Reclaiming Utopia: The Legacy of Ernst Bloch", *Solidarity*, <https://bit.ly/2qw9Cqk>.

Bugünün Yıkıntılarında

gelir. Burada, Batı'da artan -teknoloji kaynaklı- verimlilik oranlarının nasıl olup da iş kaybına neden olduğu hakkında çok az ciddi konuşma vardır. "Beyaz Yaka" işlerinin kan kaybetmesinde ticaret sadece marjinal bir rol oynadı. Acılara çare önerileri, bunlardan zarar görenlerce büyük anlam yüklenen ancak ekonomik güvensizlikten acı çekenler için çok az anlamı olan "Duvar Yap", "Müslümana Yasak", "Sığır Etine Yasak" ve "uyuşturucu satıcılarına, adam kaçıranlara ve işsizlere savaş" sloganlarıyla boğulduğu için ciddi ekonomik tartışmalar bir kenara atıldı. Bu, günümüzün baskın siyasal formu olan neofaşizmin zulmüdür.

Ayn Rand'ın -başarılı olduklarına inanan- çocukları, Wall Street, Finanzplatz, Dalal Street ve Londra'da büyük bir salınım gücüyle, vergi yüklerinin daha da azalacağı ve likiditenin finansal dünyada eskisinden daha fazla servet yaratılmasını mümkün kılacağı duygusuyla bugün işbaşındalar. Trump yönetiminin vergi "reform"ları, mülksüzleştirilmiş halklardan ziyade Ayn Rand'ın çocuklarına yönelik bir kayırmamanın işaretidir. Servet, kültürel arsızlığından biraz utansa da neofaşizm ile uyumludur. Vergi grevi dokunulmaz olarak kalmıştır; yatırım grevi için de aynısı geçerlidir. Bunların hiçbiri, dikkatlerini mülk sahiplerinden çok savunmasız halklara çevirmekten pek mutlu olan neofaşistlerin milliyetçiliğinin tehdidi altında değildir.

Neofaşistler, kavgacılıklarını maskelemek, "insani müdahalecilik" ya da "güvenlik" gibi deyimlerin ardına gizlenmek zorunda değillerdir. Şiddete inanırlar ve tahakkümlerini güçlendirmek için şiddeti *allopathic* [tedavinin tersi] dozlarda kullanmak isterler. Yeniden Sömürgecilik çağrıları, doğal kaynakların çalınması çağrılarıyla bir aradadır. Savaşları -içeride ve dışarıda- kültürel egemenlik fantezilerinin başarısızlığına karşı bir nevi tedavidir (*prophylaxis*). Yabancılar, dışarıdakiler ve daha az insan olanlar şeklinde gördüklerini sindirmek için güç kullandıklarından, Neofaşistler kültürel olarak homojen bir dünya kuramazlar.

EMPERYALİZM

Emperyalizm, kendisini zayıf hissettiğinde kaba kuvvete başvurur.

-Hugo Chávez-

Ne neoliberalizm ne de neofaşizm, küreselleşmenin ürettiği çelişkilere karşı bir insan gündemi taşıyacak durumdadır. İnsanlar, tek kullanımlık varlıklar olarak, uygarlığın kendisini üzerinde tuttuğu bir kapı halkı olarak görülüyorlar. Karşı karşıya olduğumuz şey, sefil bir dünyadır.

Bu yeni üretim mimarisinin askerî tehdit yanında diplomatik ve yasal gasp tarafın-

dan sürdürülmekte olduğunu doğrudan söylemek önemlidir. Ülkeler; büyük ölçüde Kuzey-tabanlı çokuluslu firmaların yararına olan kurumsal düzenlemeler ya da politikaların mülkiyete karşı olup olmadığı konusunda anlaşamadıklarında, kurumsal medya ve Kuzey'in askerî nizamı harekete geçirilir. Venezuela'dan İran'a, oradan Kuzey Kore'ye uzanan baskı, emperalizmin, yani hiper-teknelci *arms-length* kapitalizm çağında devletler tarafından kullanılan ekstra-ekonomik gücün görünür bir gösterimidir.

İçinde bulunduğumuz dönemde, ABD emperyalizmin yapısı için en önemli Jandar- ma konumundadır. ABD, NATO ülkelerinden başlayıp Suudi Arabistan, Hindistan ve Kolombiya gibi önemli bölgesel müttefiklere uzanan bir müttefikler ağını birbirine bağlar. ABD -ve onun Avrupalı müttefikleri- savunulamaz bir çelişkiler setini birlik- te taşımak zorundalar. ABD, günümüzdeki başlıca rakipleri olan Çin ve Rusya başta olmak üzere kendisinin varsayılan hegemonyasına meydan okuyacak herhangi bir rakip görmek istemediğini bugüne kadar açıkça belli etti. Dünya Ekonomik Foru- mu'nun tahminlerine bakılırsa, ABD 2017 yılında dünyanın en büyük ekonomisidir (18 trilyon dolar; dünya ekonomik büyüklüğünün %24'ünün biraz üzerinde). Çin ise 11 trilyon dolar (dünya ekonomisinin %14,84'ü) ile ikinci sıradadır.

IMF verileri, ABD ekonomisi %1,6 gibi düşük bir hızda büyürken Çin ekonomisinin 2016 yılında %6,7 büyüdüğünü göstermektedir. *PricewaterhouseCoopers* tarafından yapılan bir çalışma,¹⁹ Çin'in 2050 yılı itibarıyla dünyanın en büyük ekonomisi olaca- ğını söylüyor. Bir diğer deyişle, Çin dünyadaki en büyük ekonomi olmaya hazırlanı- yor. Dahası, Çin'in ekonomik dinamizmi artık düşük ücretli işçiliğe değil, teknoloji kaynaklı verimlilik artışlarına dayanıyor. Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü'nün [WIPO] 2016 yılındaki bir raporu,²⁰ Çin'in bir önceki yıl en çok patent başvurusu yapılan ülke -ABD'de yerleşik firmaların başvurusunun iki katı- olduğunu gösteriyor. Aslında Çin, 2015 yılında dünyadaki patent başvurularının üçte birine sahipti. Bu da Çin'in ABD ve Batının fikri mülkiyet kaynaklı *arms-length outsourcing* birikim stratejisinin tahakkümüne meydan okuyabileceğini göstermektedir.

Eğer bu rakipler -Çin ve Rusya- güçlü kutuplar olarak ortaya çıkarlarsa, Batının parçalı üretim ve küresel sermaye birikiminden oluşan avantajlı sistemini ayakta tutan üç sütununa (*arms-length outsourcing*, fikri mülkiyet hakları ve Batı'nın kendi

---

19 Bkz. World in 2050- Summary Report, "The Long View: How will the Global Economic Order Change by 2050?", Şubat 2017, <https://pwc.to/2kl6hcQ>.

20 Bkz. World Intellectual Property Organization, "World Intellectual Property Indicators, 2016", <https://bit.ly/2gsRTcf>.

Bugünün Yıkıntılarında

amaçları için şiddet kullanımı) meydan okuyacaklardır. Aslında bu üç sütuna meydan okunduğunu gösteren küçük işaretler vardır. İlk ikisi -bütünüyle bir kenara atılmaları onlarca yıl alacak olsa da- kesinlikle baltalanmaktadır.

Üçüncü sütunun -güç tekeli- sarsılması daha zor görünüyor. ABD, 2016 yılında kendinden sonraki silah harcaması yapan sekiz büyük ülkeden (Çin, Rusya, Suudi Arabistan, Hindistan, Fransa, İngiltere, Japonya ve Almanya) daha fazla silah harcaması yapmıştır. Sadece 215,7 milyar dolar harcama ile ikinci sırada yer alan Çin, 611,2 milyar dolar silah harcaması yapan ABD karşısında cüce kalmaktadır. Donald Trump'ın ABD askerî bütçesinde önerdiği artış, dünyadaki üçüncü büyük harcamacı olan Rusya'nın toplam silah harcamasından (69,2 milyar dolar) daha fazlasını ifade etmektedir. ABD aynı zamanda yetmişin üzerinde ülkeye yayılmış 800 üssüyle büyük bir askerî kapsama alanına da sahiptir. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın üçü birden yabancı ülkelere toplam otuz, Çin -Cibuti'de, aynı ülkedeki büyük bir ABD üssünün gölgesinde- tek bir askerî üsse sahiptir. Rusya'nın askerî üsleri, çoğu Orta Asya'da olmak üzere, başlıca eski Sovyet cumhuriyetlerinde ve Asya'nın köşelerindeki (Suriye ve Vietnam) iki üsten ibarettir. Bu güçlerin (Çin ve Rusya) ABD askerî üstünlüğüne herhangi bir noktada meydan okuyabileceklerine dair hiçbir gösterge yoktur. Bu ülkeler en fazla, ABD'nin Suriye gibi rejim değişikliği için operasyonlar yürütmeye yönelik saldırgan davranışlarını engelleyebilirler.

Askerî zayıflıklarına rağmen bu ülkelere kolayca boyun eğdirilemez. Onlar üzerindeki aşırı baskı onları içe döndürür ya da Batı kurumlarının parametreleri dışında kendi birikim ağlarını kurmaya yönelir. Kendi fikri mülkiyet gelişmeleri yanında İpek Yolu projesini ve Afrika yatırımlarını çoktan başlatan Çin, Batılı firmalara avantaj sağlayan parçalı üretim sürecini zayıflatacak bir üretim ve birikim mimarisi inşa etmektedir. Çin ve Rusya'ya yönelik çok sert bir itme, üretim fazlalarını başka yere taşımak için Çin'i yavaşça Batılı bankacılık sisteminden çekilmeye ve ürünlerinin satışında Batılı piyasalara olan güvenini sonlandırmaya yöneltebilir. Rakiplerini aşağı seviyede tutmakla Batı yörüngesi dışına çıkmayacaklarından emin olmak arasındaki çelişki, modern çağ emperyalizminin karmaşık bir işidir.

NATO'nun Rusya'ya doğru genişlemesinde ve Çin'in kuşatılmasında ekonomik amaçlar için güç kullanımı açıktır. Ukrayna ve Kuzey Kore'deki sıcak çatışmalar ve Güney Çin Denizi çevresindeki soğuk çatışmalar, bu mücadelelerin ölçüsüdür. Ne Rusya ne de Çin Batı'ya ekonomik avantajlar sağlamaya isteklidirler. ABD için, Çin eyer altındaki ısırgan otundan farksızdır; Çin'in ticaret fazlası ABD için bir sorundur. Çin'in Japonya'ya karşı olan tavrı öğreticidir. 1980'lerde ve 90'larda Japonya'nın

ticaret fazlaları da ABD'nin canını sıkıyordu. Japon hükümeti, Yen'i Dolar karşısında değerlendirmesi (*revalue*) için iki kez ABD siyasal baskısına boyun eğdi (1985'te Plaza Accord ve 1995'te Reverse Plaza Accord). Japon halkı, 2010 yılında Okinawa'daki ABD üssünü kaldırmayı taahhüt eden reformcu bir hükümeti iş başına getirdiğinde, ABD dışişleri bakanı Hillary Clinton Japon Başbakanı Yukio Hatoyama'yı istifaya zorlamak için doğrudan müdahale etti. Çin'i kendi para birimini *revalue* etmeye zorlamak ve siyasal sistemini Washington'dan dikte edilecek talimata uyar kılmak o kadar kolay değildir. Dolayısıyla, deniz yollarını kullanmasına meydan okumak ve askerî üsler ve uçuşlarla Çin'in güvenliğini tehdit etmek kaçınılmaz hâle geldi. Aynı türden savaş tehdidi, NATO'nun, yeni birleşen Almanya'nın NATO tarafından hazmedilmesi için Sovyetler ve Almanlar arasındaki asgari anlaşmayı ihlal ederek doğuya doğru genişlemesinde de açıktır. Alman dışişleri bakanı Hans-Dietrich Genscher, Sovyet dışişleri bakanı Eduard Shevardnadze'ye şöyle demişti: "NATO üyeliğinin birleşik bir Almanya için karmaşık sorunları beraberinde getirdiğinin farkındayız. Bizim için bir şey çok açık: NATO doğuya doğru genişlemeyecek." Fakat NATO, saldırgan bir füze savunma kalkanyla Rusya'nın güvenliğini doğrudan tehdit etti. Ukrayna krizi NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin açık sonucudur. NATO'nun Doğu Avrupa'ya genişlemesi, salt Rusya'nın çevresindeki ülkeleri korumak değil, bu ülkelerin Rusya ya da Çin'den ziyade Batı hegemonyasındaki bir politik ekonominin kırıbağı altında kalmalarını güvenceye almak içindir. Silahların gücü, küreselleşmenin kadife eldiveni içindeki sıkılmış yumruktur.

Dünyanın efendileri -G7 ülkeleri- dünya ekonomik krizine karşın kapılar ardında kendi dalaverelerine devam ediyorlar. Uluslararası kurumlarda politika alanı onlar tarafından yandaşlarına hoşgörü gösterecek şekilde, Küresel Güney'e ise çok az özgülük verecek şekilde sınırlandırılmıştır. Gıda güvenliği gereklerine karşı Küresel Güney üzerindeki baskı da böyledir. Bir diğeri, ABD, Avrupa Birliği (AB) ve onların "Gerçekten İyi Arkadaşları" (ABD ve AB tarafından, birlikte oluşturdukları bloğa gönderme yapmak için kullanılan ilginç bir sanat terimi) tarafından dayatılan "Hizmetler Alanında Yapılan Ticaret Anlaşması"dır (*Trade in Services Agreement- TISA*).²¹²² Pakistan ve Paraguay gibi düşük gelirli iki ülke hariç, TISA sürecine katılan gerçekten iyi arkadaşların çoğu üst gelir grubundaki ülkelerdir. TISA, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini ve hasat edildikleri ülkelerin dışındaki büyük firmalar tarafından veriler üzerinde kontrol kurulmasını dayatır. TISA gündeminin ana maddesi, eski *kalkınma* projesini bir kenara atmak ve yoksulluğu azaltmak için onun yerine bir

21 Bkz. European Commission, "Trade in Services Agreement", <https://bit.ly/1sgLnsl>.

Bugünün Yıkıntılarında

“e-ticaret” stratejisi koymaktır. Bir *UBS* raporu,²² e-ticaret gündeminin yoksulluğa bir son vermekten çok onu daha da azdıracağını öne sürmektedir. Banka analistlerine göre, e-ticaretle birlikte Küresel Güney’deki ülkeler “aşırı otomasyon nedeniyle düşük vasıflı işleri riske atarken Dördüncü Sanayi Devrimi’nin tehdidiyle yüzleşecekler, ancak aşırı bağlantısallık nedeniyle yeniden dağıtılabılır durumdaki göreceli kazanımlardan yararlanmak için gerekli teknolojik kabiliyetlere sahip olamayabileceklerdir.” Bunun anlamı, dijital sömürgeciliğin, gezegen çapında servis sağlama ve sağladığı bu hizmetten veri hasat etme gücü olan, sermayenin yararlandığı fakat emek ve toplum üzerinde olumsuz etkiye sahip bir verimlilik kazancı yaratan kontrolü zor bir avuç firma -FANG: Facebook, Amazon, Netflix ve Google- verecek olmasıdır.

Bunun yanısıra TISA, Avrasya’nın her iki yakasındaki Batı -Atlantik bölgesindeki “Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı” (*Transatlantic Trade and Investment Partnership- TTIP*) ve Pasifik bölgesindeki “Transpasifik Ortaklık Anlaşması” (*Trans-Pacific Partnership Agreement- TPP*) tarafından dayatılan bir ticaret rejimidir. Hem TTIP hem de TPP, ülkeleri Batının hegemonyacı ticaret ağlarına bağlar ve zayıf ülkeleri Çin ve Rusya’nın ağlarının dışında tutar. Her ikisi de gizlilik içerisinde müzakere edilmiş olup -tesadüfen bir sızma olmazsa- müzakerelerin tam içeriği kamuoyunun meçhulü olarak kalacaktır. Kuzey’in “ortaklar”ın geri kalanı için bir gündem belirleyeceği TTIP ve TPP karşısında iç hukuklar bir kenara atılacaktır. Dışarı sızan belgelerden biri, ABD’nin fikri mülkiyet konuları üzerindeki görüş ayrılıklarını gidermek için ülkeler üzerinde büyük baskı uyguladığını öne sürmektedir. Belgelerden bir diğeri, yatırıma dair tartışmalarda “ABD’nin kendi önerisinde hiçbir esneklik göstermediği”ni bildiriyor. Bu “müzakereler”in sonucu, tipik biçimde Batı’nın bir zaferi olacaktır. Batı baskısı ezici olmayı sürdürüyor. Batı’nın kuralları Güney ekonomilerini Batı’nın yararına olarak kısıtlamaya devam edecektir. Batı’nın rant peşinde koşan büyük tekeli firmalarının yararlandığı fikri mülkiyet rejimini zayıflatan herhangi bir ticaret kuralı Batı liderliği tarafından derhâl reddedilecektir. Ticaret müzakerelerindeki emperyalist baskının esası budur.

ABD Başkanı Donald Trump, TPP’nin geçersiz kılınmasına yönelik bir kararnameyi imzaladı. Trump’ın TPP’yi reddetmesini istikamet değişikliği olarak görmek bir yanılsamadır. TPP’nin asıl konusu bizzat ticaret kuralları değil, Çin’dir, hatta onun da ötesinde ticaret kurallarını yeniden yazabilecek ve yeni küresel üretim ve biri-

---

22 Bkz. Robert Samuels, “E-Commerce”, Chief Investment Office Americas, 20 Haziran 2017, <https://bit.ly/2ITL6GI>.

kim ağırları geliştirebilecek rakiplerin zuhurudur. 5 Ekim 2015 tarihinde, eski ABD Başkanı Barack Obama şöyle demişti: “Çin gibi ülkelerin küresel ticaretin kurallarını yazmasına izin veremeyiz.” TPP asıl mesele değildi. Asıl mesele, Çin’in izole edilmesi ve herhangi bir rakibin küresel düzenin kurallarını yazmaktan men edilmesiydi. Trump, çok keskin bir üslupla fakat kesinlikle aynı şeyi söylemektedir. Çin, dünyanın ikinci büyük ekonomisine sahip egemen bir ülke olarak “küresel ekonominin kuralları” yazılırken masada olmamalıdır. Emperyalizmin alttaki ana zemini budur; kurallara o karar vermelidir.

Yeni çağın emperyalizmi iki eksen üzerinde gelişmektedir. **Birincisi**, Küresel Kuzey’in yalnız ticaret ve kalkınma konularının tartışılması için bir forum sağlamaya yönelik DTÖ gibi bir dizi örgütlenmeyi dayattığı *kurumsal* cephe. Aynı zamanda, Küresel Kuzey, güç kullanımı bakımından kendi bağlayıcılığını gerçekleştirmek için BM gibi eski kurumları da emrine aldı. İkincisi, neoliberalizm adına oluşturulan politikalar setine yönelik alternatiflere karşı çıkmasını sağlayacak *ideolojik* cephe. Özel sektör kazanımlarının büyümesini sağlayan özel sektör kalkınma için tek mantıklı yol olarak görüldü. Neoliberal bir politika platformu izleyen sözümona küreselleşmiş kurumlardan oluşan, hatta kültürlerine yönelik tehditleri neofaşist homurtularla yanıtlayan yeni emperyalizm budur.

***

2000’li yıllarda, yeni emperyalizme karşı devletlerarası düzeyde ilk büyük meydan okuma ortaya çıktı. 2003’te, gelişmekte olan devletler Cancun’daki [Meksika] DTÖ toplantısında Küresel Kuzey’in fikri mülkiyetle ilgili gündemini bloke ederken, BM’de pek çok devlet ABD’nin Irak’taki savaşını uzatma isteğini sorguladı. Bu iki gelişme -diğerleri arasında- BRICS (Brezilya-Rusya-Çin-Hindistan-Güney Afrika) projesinin ortaya çıkışına temel sağladı. BRICS bloğu ilk safhasında neydi? Anti-emperyalist bir platform değildi. Anti-emperyalist platform, emperyalizme hem kurumsal hem de ideolojik düzeyde meydan okuyabilmek için BRICS bloğuna ihtiyaç duyacaktı. Çok kutuplu bir dünya inşa etmek için önde gelen devletlerin başını çektiği bir hareket olarak BRICS gruplaşması, “tek kutupluluk” karşısında salt kurumsal bir meydan okumaydı.

BRICS, Küresel Kuzey’inin yanında kesinlikle yeni bir kurumsal temel -DB’ye karşı yeni bir Kalkınma Bankası; IMF’ye karşı bir Acil Durum Rezervi Anlaşması; BRICS ülkelerine BM güvenlik konseyinde daimi üyelik talebi- oluşturma girişimde bulundu. Fitch, Moody’s ve Standard & Poors’un hegemonyasına karşı Güneyli bir

Bugünün Yıkıntılarında

reyting kuruluşu üzerinde konuşulmaktadır. Devletlerarası ticarette diğer ülke paralarının kullanılması da konuşulan konulardandır. Çok ikna edici olmasa da BRICS yeni bir güvenlik mimarisi oluşturulmasına yönelik bir iletişim başlattı.

Ancak BRICS bloğu -kendi iktidarının doğası göz önüne alındığında (ve özellikle şu anda Brezilya ve Hindistan'daki itibarı dikkate alındığında)- emperyalizme karşı ideolojik bir alternatifte sahip değildir. BRICS devletleri tarafından benimsenen iç politikalar, ürünlerin satışına, Kuzey'e sadakat olarak dönen geri dönüştürülmüş üretim fazlaları yanında işçilere ödenen düşük ücretlere, kendi yurttaşlarının geçimini bile riske atmalarına, hatta daha kırılgan ve bir zamanlar Üçüncü Dünya blokunun parçası olan diğer ülkelerde yeni pazarlar geliştirmiş olmalarına bakılırsa Güney karakterli neoliberal olarak tanımlanabilir. Gıda güvenliğini ya da gıda hakkını savunma yahut saklanan servete karşı uygun işler yaratma ve bankacıların gücüne karşı mücadele etme konularında BRICS içinde çok az tartışma vardır. Aslında BRICS'in bu yeni kurumları -Kuzey düzeninden ayrı olarak yeni bir ticaret ve kalkınma platformu yaratmaya istekli olmayıp- IMF ve Dolar için boyunduruğa koşulacaktır. Acil Durum Rezervi Anlaşması, kendi ikrazlarını ölçmenin bir yolu olarak IMF gözetimine ve IMF anlaşmalarına bağımlı olmayı sürdürecektir. Dolar, bu mekanizmaların her yerinde hazır ve nazır durumdadır. Batı pazarlarına olan isteklilik, BRICS devletlerinin büyüme gündemini egemenliği altında tutmaya devam etmektedir. Kendi halklarının uçsuz bucaksız ihtiyaçları bu ülkelerin politika tercihlerini yönlendirmekten uzaktır.

Son olarak, BRICS projesi ABD ve NATO'nun askerî üstünlüğüne karşı koyabilecek bir kabiliyette değildir. Libya konusundaki 1973 sayılı kararında olduğu gibi, BM üye ülkelere "bütün gerekli önlemleri alma" izni verdiğinde askerî güce başvurma konusunda Atlantik dünyasına tam yetki vermişti. Bu gibi BM kararlarını uygulama kapasitesine sahip bölgesel alternatifler yoktur. Rusya'nın 2014 yılında Kırım'a, 2015 yılında Suriye'ye yönelik askerî müdahaleleri, tek kutuplu ABD askerî gücünün az da olsa zayıflatılabileceğinin fakat sonlandırılmayacağına göstergeleridir. ABD, her kıtadaki üsleriyle ve nerdeyse her yeri vurma kabiliyetiyle küresel bir güçtür. Barış va çatışma çözümü için bölgesel mekanizmalar, NATO ve ABD'nin savaş makinesinin küresel varlığı tarafından zayıflatılmış durumdadır. Ezici askerî güç siyasal güce dönüşür. Hâlihazırda BRICS ülkeleri, bu güce meydan okumak için fazla araca sahip değildirler.

Rus ve Çin'in Avrasya'da güvenlik ve ekonomi hattında geliştirdiği ittifaklarda, Batı emperyalizmine karşı alternatif bir kutup yaratma emaresi yoktur. Bu ittifaklar,

Çin'in üretim fazlalarında sığınak arayan Rusya'nın desteklediği ve Rus güveninin bazı iteklemelerinin verdiği Çin tedbiriyle sadece emperyalist saldırganlığa karşı direnme işaretleridir. 2017 yılındaki Rus-Çin deniz tatbikatları, ABD-Kuzey Kore soğukluğu ve Çin tarafından da desteklenen Rus güçlerinin Batı Asya'ya girişi, bu iki ülkenin -1991'den günümüze kadar olduğu gibi- ABD'nin kesin bir tahakkümüne izin vermeyeceklerinin işaretidir. Yapmaya çalıştıkları şey, dünya çapındaki ABD emperyalist gücüne karşı rekabet etmek değil, kendi egemenliklerini ve ülkelerinin çevresindeki nüfuz bölgelerini korumaktır.

Emperyalistler arası bir çatışmadan ziyade, dünya üzerindeki pazar payı için bastıran BRICS -bilhassa Çin- ülkeleri ile buna karşı koyan zayıflamış bir Batı ekonomik bloğu arasındaki kapitalistlerarası bir çatışma ile karşı karşıyayız. Trump'ın "Önce Amerika" politikası ile 1990'dan buyana kapitalist yörüngeye taşınan geniş emek havuzlarına bağımlı hâle gelmiş sosyoekonomik düzen arasındaki gerilim, kapitalistlerarası krizi devletlerarası boyutlara taşıdı. Çin hegemonyasına dair Batı fantezileri, Çin'in -ve diğerlerinin- üretim fazlaları Batı finansal düzenini çöküşten kurtardığında en azından bir on yıl geriye gider. Ancak bu fanteziler her zaman retorikten politikaya aktarılmadı. Bugünkü tehlike, sistemi çalışırken şaşkınlığa uğratabilecek politikaların ortaya çıkmasıdır. Çin lideri Xi Jinping, 2017'deki Davos toplantısında açıkça ortaya koydu ki "ticaret savaşından kimse muzaffer olarak çıkmayacak." Xi Jinping'in demek istediği, sadece bir ticaret savaşı değil, şaşkınlık verici sonuçlara sahip bir devletlerarası çatışmadır. Kapitalistlerarası rekabet hızlandıkça devletlerarası -ve aynı zamanda emperyalistlerarası- çatışma eğilimi hafife alınmamalıdır.

Emperyalizm dünya düzenini yapılandırmaya devam ediyor -ancak kaba sömürgecilik ya da 20. yüzyıl ortasındaki tarzda bir yeni-sömürgecilik de artık görünmüyor. Sorunlar daha karmaşık. İşte 21. yüzyıl emperyalizminin altı köşesi:

1) İttifak sistemini, ABD merkezde, ikincil müttefikler ise (İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya) onun tekerlek parmakları (spokes) olacak şekilde koruyup güçlendirmek. Tekerlek parmaklarının dış tarafında kalanlar ise Kolombiya, Hindistan, İsrail ve Suudi Arabistan gibi yan müttefiklerdir. Bu müttefikler, ABD gücünün küresel erişim imkânları için gereklidir. Müttefiklere yönelik herhangi bir meydan okuma, Birleşik Devletler ordusunun tüm gücüyle ve Atlantik güçlerinin erişime açık durumdaki askerî ekipman ve eğitim desteği ile keskin biçimde bastırılacaktır.

2) İttifak sistemine karşı hiçbir meydan okumanın ortaya çıkmamasını temin etmek. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, ittifaka yönelik başlıca tehdidin -Sovyetler ve

Bugünün Yıkıntılarında

onun uyduları- ölümünün işaretiydi. O günden beri ABD ve onun bağlaşıkları sisteme yönelik meydan okumaları kurutasiya sıklığına başardı. NATO'nun Doğu Avrupa yönünde genişlemesi ve ABD güçlerinin Pasifik Kenarı²³ bölgesinde konuşlanması üzerinden Çin ve Rusya üzerinde baskı kuruldu. Güney Amerika'nın yükselişi, eski moda darbelerle (Honduras'ta olduğu gibi) ya da postmodern darbeler (Brezilya'daki gibi) üzerinden durdurulmalıydı. BRICS, ALBA [Bizim Amerikalarımızdaki Halklar İçin Bolivarcı İttifak -*Bolivarian Alliance for the Peoples of Our Americas*] ya da alternatif bir güç arayışına işaret eden başka herhangi bir alfabe çorbası ayrıştırılmıyordu.

3) ABD'ye olan güvenin en üst düzeyde kalmasını temin etmek. 1990-91 yıllarındaki birinci Körfez Savaşı sırasında ABD Başkanı G. H. W. Bush "Vietnam Sendromu"nun bastırılmış olduğunu söyledi. ABD bugün dünya çağında büyük bir güç olarak hareket etme konusunda -tüm gücünü uygulamaktan korkmama anlamında- daha fazla kendine güvenmektedir. 1980'lerin vekâlet savaşları bir kenara atılabilir. Bugün ABD, karşıtlarına karşı tam bir tahakküm ile hareket edebilir durumdadır. "Başka bir Amerikan yüzyılı" için yapılan çağrılar 2003'teki Irak savaşından sonra tekrar seslendirildi. Irak'taki utanç verici durumun ABD gücü konusunda şüpheleri artıracığı korkusu vardı. Bu korku bastırılmıyordu. ABD'nin "eşitler arasında birinci", [eski] dışişleri bakanı Madeleine Albright'ın "vazgeçilmez güç" (*indispensable power*) olarak ifade ettiği öz imajını yeniden canlandırmak önemliydi. İran ve Kuzey Kore'ye yönelik tehditler bu yaygaranın görünürdeki betimlemeleridir.

4) Yararları Küresel Kuzey'de yerleşik çokuluslu firmalarca güvenceye alınan endüstriyel üretim için temel teşkil eden küresel emtia zincirini korumak. Ayrıştırılmış üretim alanları (ülkeler boyunca yayılmış fabrikalarla) ve sıkı fikri mülkiyet yasaları, bu firmaları söz konusu küresel meta zinciri üzerinde işçi örgütlerinden ve ulus-devletlerden daha fazla güç sahibi kılmaktadır. Küresel Kuzey'in ittifak sisteminin diplomatik ve askerî gücü millileştirme politikalarına ve fikri müştereklere karşı kullanılır. İş disiplininin taşere edilmesine (*subcontracting*) dair mekanizmalar, toplumsal ilişkileri toksik hâle getiren acımasız çalışma koşullarına tümüyle bağımlı hâle gelirken Küresel Kuzey'in yüksek moral standartlar kurmasına imkân verirler.

5) Maden ve kuyulardan çıkarılan hammaddelerin, bu zenginliğin bekçisi olan halklara ödenebilecek oranların altında güvenli geçişini garantiye almak. Terörle savaş ya da uyuşturucu ile savaş ya da çıkarma işleminin tehdit olmaksızın yapılmasını mümkün kılan bir tür savaş adı altında protestolarla mücadele edil-

²³ Bkz. Investopedia, "Pacific Rim", <https://bit.ly/2FmG5EG>.

irken çevresel açıdan zararlı ve insanî olmayan çıkarma teknikleri orman ve çöllerin derinliklerine gizlenir. Hem Küresel Kuzey'in yan ortakları, hem de gelişmekte olan devletler, karanlıktaki -kendi doğrudan kontrollerinin dışındaki- kötü koşullardan kendilerini temize çıkarmaya imkân verecek şekilde, büyüme gündemleri için ham-madde ithaline bağımlıdır.

6) İster petro-dolarların Kuzey'in bankalarına akışını güvenceye almak için Suudi kraliyet ailesini koruyarak, ister yoksul ülkelerce alınan borçların tamamen ödenmesini temin ederek Küresel Kuzey'in finansal gücünü emniyete almak. Finansal kriz Atlantik dünyasını vurduğunda, Küresel Kuzey sisteme likidite sağlamak için Asya'nın büyük devletlerine (Çin, Hindistan ve Endonezya) yalvardı. Karşılığında, Küresel Kuzey kendi yürütmesini -Yediler Grubu (G7)- kapatmaya ve yerine Yirmiler Grubu'nu koymaya (G20) söz verdi. Ardından bankalar kurtarıldı, bu söz unutuldu. Finansal güç yeniden tesis edilmeliydi; asıl önemlisi buydu.

BRICS'ten gelen meydan okuma büyük ölçüde susturuldu. Bu gelişmenin, Güney Afrika'daki sağa sürükleniş ve BRICS ekonomik gücünü kalbinden vuran emtia fiyatlarındaki düşüş yanında BRICS'in kendi iç çelişkileriyle, Brezilya ve Hindistan'da sağın iktidara gelişile de yakın ilgisi vardı. BRICS -bugün için- dünya düzenini yeniden dengelemekte başarısız oldu; Batı emperyalizmine karşı ılımlı bir meydan okuma geliştirme işi üyelerden ikisine -Rusya ve Çin- bırakıldı. Kırım'a müdahalesinden dolayı Rusya'ya uygulanan yaptırımlar yanında askerî manevralar ve İran ve Kuzey Kore'ye yönelik Batılı tehditlerle Avrasya'nın iki yanından sıkıştırılmış durumdaki Ruslar ve Çinliler, askerî ve stratejik anlaşmaların yanısıra ekonomik ve ticari anlaşmalar da imzaladılar. Ekonomik ve ticari bağlar -bilhassa enerji satışı- yine de mütevazı kaldı.

Çin ve Rus donanmasının Kuzey Kore kıyılarındaki deniz tatbikatları ve Çin savaş gemilerinin Rus gemilerinin yanında Akdenize girmesi, Batı'nın gücünü dünyayı kendi çıkarına göre biçimlendirmek için kullanmasına kolayca izin vermeyeceklerinin işaretidir. Ancak bunlar, dünya düzenini bu düzene bir alternatif sağlayacak denli yeniden dengelemeye kadir olmayan savunmacı tavırlardır. Neofaşizmin bu çağında savunmacı girişimlerini kalıcı kılmaya yatkın olup olmadıklarını söylemek çok zordur: Rusya ve Çin uçakları, Avrasya'nın iki sınırdaş devletindeki rejim değişikliğini engellemek için Tahran ve Pyongyang'a iniş yapabilecek midir?

TARİHİN ÖZNESİNİN AYRIŞMASI

General, tankınız çok güçlü bir araç.

Bir ormanı yıkar, yüzlerce insanı ezip geçer.

Fakat bu tankın bir eksiği var: Bir sürücüye ihtiyaç duyar.

-Bertolt Brecht-

Önümüzde kalan nedir? Gezegen boyunca pek çok güçlü kuvvetli halk hareketleri -emek ve saygınlık mücadeleleri, doğal kaynaklara ve bireyin bedenine dair hakları savunmak için verilen kavgalar- var. Bunlar, güçlüye karşı direnişin ana caddeleridir.

Bir asırdır fabrikalar ve ofisler çok büyük sayıda çalışanı yoğun bir gözetim ve üretkenlik ortamına çekti. Sermaye ve kâr hırsı, büyük fabrika ve ofisler yaratmanın avantajlarını gördü. Üretim ölçeği -sermaye korkunç miktarlarda emtia üretimini mümkün kılarak hammadde fiyatlarını aşağı çekebildi ve piyasayı doyurdu- sermayeyi nemalandırdı. Daha küçük firmalar yarış dışı kaldı. İşçiler, enerjilerini gittikçe ürünü -kendi kontrolleri dışında- oluşturan daha küçük işlere harcayarak üretimin sonsuz hatlarında yerlerini almak zorunda kaldıkça emeğin marifeti yavaş yavaş ortadan kayboldu. Hiçbir işçi ürünün tamamını yapmadı fakat bütün işçiler -birlikte- ürünü ürettiler. Bu da Marx'ın *Kapital*'de (1867) yazdığı gibi, bireysel işçileri "makinenin bir uzantısı" hâline getirdi. Zanaatkârlar becerilerinin üretim hattı ve makine tarafından üstlenildiğini gördükçe işçiler hakkındaki entelektüel talepler çöktü. İşçilerin yaşamı fabrikaya borçlu hâle geldi ve çalışan sınıflar kendilerini -Marx'ın yazdığı gibi- "[Hint tanrısı] *Juggernaut*'un tekerlekleri altına" sürüklenmiş hâlde buldu.

Sermayenin avantajı çok geçmeden kendi dezavantajına dönüştü. Bir fabrikada toplanmış çok sayıda işçiye sahip olmak, onların birbirleriyle konuşmasını da mümkün kıldı. İşçiler, kendi sorunları hakkında bilinçlenecekler ve saygınlıklarının çöküşünü nasıl anlayabileceklerini değerlendireceklerdi. Bu sohbet ve eylem ortamı sayesinde modern sendika hareketinin gelişimi mümkün olmuştur. Fabrikalar, işçilerin yoğun olarak bulunduğu yerler olduğu için bu hareketlerin merkezi idi. Fabrikalar, kendilerine yapılan sermaye-para yatırımı için de birer tuzaktı ve cüzi bir israf bile patronlar için kayıp demektir. Bu demektir ki eğer işçiler greve gidebilirse sermayeyi baskı altına alabilirlerdi. Bu dönemde [Sanayi Devrimi'nin başlarında], örneğin İngiltere'de ücretli işçilerin çoğunluğu fabrikalarda istihdam edilmemişti; ev hizmetlerinde çalışıyorlardı. Fakat ev hizmetçileri, birlikte örgütlen-

ebileceklere ve grevlerle sermaye üzerinde baskı kurabilecekleri fabrikada olmanın avantajlarına sahip değillerdi. Ev halkından bir hizmetçi protesto etse öldürülürdü. Bir fabrikadaki bütün bir işgücüne ateş açmaksa çok zordur. Fabrikaların sendika hareketinin kuluçkası hâline gelmesi, Marksistlerin ve sosyalistlerin sendikaları sosyalist geleceğin merkezi olarak görmesi bundandır. Bu durum sendika hareketinin parçalarının cinsiyetçiliğinin endüstriyel sendikacılığın stratejisinde nasıl yeniden üretildiğini de ortaya koymaktadır: Özel mülkiyetteki hanelere dağılmış olmasından dolayı örgütlenmesi zor olan çalışan sınıfın çoğunluğu, çalışan sınıf örgütlerinin ege-menlik alanı dışında idi.

Yirminci yüzyılın ortalarından itibaren, sendika hareketi ve onun kazanımlarından yüzyıl sonra sermaye yeni sömürü yöntemlerine başvurdu. Parçalı üretim çağına -gördüğümüz gibi- girdik. Küçük fabrikalar artık büyük bir fabrikanınki kadar işçi yoğunluğuna sahip değillerdi. Eğer bir mal, çeşitli ülkelerdeki üretim hatlarında üretiliyorsa bu durum uluslar karşısında sermayeyi avantajlı kılar -ülkelerin hükümetleri, üretim zincirinin ancak bir parçasını kamulaştırabilir durumda olduklarından bir fabrikayı [tümünden] millileştirmeleri çok zordur. Üretim zinciri millileştirme stratejisini iptal etmiştir. Üretimin parçalara ayrılması sendikacılığı zorlaştırır, çünkü bugün sermaye eğer fabrikada grev yaparsanız işyerini kapatacağını ve üretimi başka yere taşıyacağını söylemektedir. Onların yatırımı artık eskiden olduğu gibi kapana kısılmış değildir. Üretimin büyük kısmı uzak ülkelerdeki küçük kapitalistlere *outsourc*e edildiğinden tekelci firmalar bir tedarikçiyi farklı bir ülkedeki tedarikçi için terk etme konusunda hiç düşünmezler; tedarikçilere *sadakat* sıfırdır. Bir başka deyişle, yeni üretim teknikleri sendikacılığı dezavantajlı duruma düşürdü. Modern kapitalizmin atık ürünleri de kadın işçilerin öylesine çok önemli bir varlık -yaşamlarının on yıldan daha az bir süresi için getirilir, fabrika zemininin hızıyla aşınır ve sonra geldikleri kırsal yaşama geri gönderilirler- hâline geldiği bu yeni, daha küçük ve dağınık fabrikalardadır.

İşgünü sorunu, güvencesiz işleri dolaşan işçilerle, boş zamanın yok olmamışsa da asgariye düştüğü şekilde uzatıldı ve böylece çalışan sınıflar ve köylülüğün korunaklarını inşa etmek için gereken zaman tümüyle tüketildi. Bu işe gidiş-geliş zamanı topluluğun ve birliğin zamanını yavaş yavaş yedi. İnsanların zamanı sadece işverenler tarafından değil güvensizlik yapısı ve kısmi-zamanlı çalışma tarafından çalındıkça toplumsal yaşam yıpratıldı. İş ararken işin kendisinden daha fazla zaman harcanır oldu.

Dahası, *metalar kültürü* karşısında *sendikacılık kültürü* bir mağlubiyet aldı. İnsanlar

Bugünün Yıkıntılarında

medyadan, reklâm endüstrisinden ve eğitim kurumlarından gelen şiddetli bir patlama tarafından gittikçe artan biçimde işçiden tüketiciye dönüştürüldü. Bu -neoliberalizmin psikik yaşamı tarafından yıpratılan- bir yeni varlıktır ki birinin işyeriyle değil tüketim örüntüleriyle ilişkili olarak görülür. AVM'ler ve reklâmlar, kendilerini başka herhangi biri gibi hayal etmek için pek çok sınıftan insanı çeker. AVM'ler değilse, o zaman **dinsel mekânlar**, -tapınaklar, camiler, kiliseler- dövülmüş bedenleri ve bilinçleri farklı inançların vaizleri tarafından vadedilen kurtuluş üzerinden şimdi yeniden kurtarılan yerlerinden edilmiş kayıtdışı işçiler için daha çok merhem hâline geldi. Latin Amerika'daki *Pentecostalism*, Çin'deki Protestan Hıristiyanlığı ve benzerleri sendika ve sosyalist kültürünün bir kez savrulduğu yerlerde inatçı biçimde varlıklarını hissettirdiler. Topluluklar meta arzusu ve inanç etrafında yaratıldı. Bunlar, çoğu yerde sendika kültüründen ve sosyalist toplumların kültüründen daha cazip hâle geldiler.

Sendikacılık bu bağlamda *anakronik* gibi görünmektedir; AVM'lerin ve reklâmların olmadığı günlerin kalıntısı olarak gösterilen sloganlarıyla ana akımda geçmişin kültürü olarak tasvir edilmektedir. Fakat hepsi bu değildir, hatta sendikacılığın -milliyetçilik ve yurtseverlik gibi- daha genel duyguları bile aşındırılmıştır. Bu duygular anlamlı kültürel nitelikler değil salt yaşam tarzları hâline gelmektedir. Birisi, ulusu oluşturan insanlara herhangi bir bağlılık göstermeksizin milliyetçi olduğunu iddia edebilir. Milliyetçiliğin keskin ağzı muhaliflere karşı sertçe bilendir.

Çılgılık fitnessi günün düzeni hâline geldi. Öğrenciler, gazeteciler, işçiler, köylüler, kadınlar -ulusal "uzlaşma" da sorunlar bulunduğunu öne sürmek isteyen herhangi biri- ulusa yabancı olarak görülür. Kabul edilebilir olan "milliyetçilik", toplumu inşa çalışması gerektirmeyen, bunun yerine şiddet ve anti-sosyal faaliyete dayalı toplumsal uyumun nefret dolu, düşüncesiz bir formudur.

Yapısal işsizlik ve genişleyen kayıtdışı sektör, yakınmaya yol açan sorunları işyerinin dışına ve sokaklara taşıdı. Bu sokaklarda hayatta kalabilmek, yasadışı -ister uyuşturucu ve seks, ister silah ticareti hatta takas olsun- olarak görülen faaliyetlere yol açar. Bu faaliyetlerin varlığı, devlete halka karşı savaş açma fırsatı sunar. Devletin karakteri refattan çok güvenliğe, nüfusun korunmasından ziyade polisiye hâle getirilmesine (*policing*) eğilimlidir. Daha küçük bir devleti öneren ideolojilerin (neoliberalizm) güvenlik için genişleyen bir devlet aygıtı ile sorunu yoktur. Umutsuzluk ve devrim arasındaki hesap elitler için açıktır. Bank of America'dan Tom Clausen'in sözleri buna örnektir: "İnsanlar umutsuz olduklarına devrimlerle karşılaşsınız. Onların buna zorlanmadığını görmek için bizim kendi kanıtımız öz-çıkardır. Hastayı canlı tutma-

lısınız çünkü aksi takdirde tedaviye etki edemezsiniz.” Devrime gidişi önlemek için elitlerin önünde yalnız iki yol açık durumdadır -(liberalizmin karakteri olan) neoliberal politikanın en kötü etkilerini önlemek için ayrıcalıklar sunmak ya da (faşizmin karakteri olan) devrim ruhunu ezmek için sert güvenlik önlemlerine başvurmak. Fakat aslında, neoliberalizm ve neofaşizm ortak bir hedef -karışıklığı polise havale etmek- buldukları için günümüzde yalnız tek yol açıktır. “Serbest ticaret” ve “insanî müdahale”nin gücü arasındaki fark, dünyayı sarıp sarmalayan küresel meta zinciri ve kargaşa yaratmak için devletleri bölen rejim değişikliği savaşları arasındaki fark daralmaktadır. Marx’ın 1867’de yazdığı gibi, “gücün kendisi bir ekonomik güçtür.”

TARİHİN ÖZNESİNİN YENİDEN TOPARLANMASI

Onlardan korkmadığımız için bizden korkuyorlar.

-Berta Cáceres-

Günümüzde sol hareket, *parçalı üretim*, tüketimci kültür ve *Güvenlik Devleti*’nin yükselişi karşısında ne yapmaktadır? Kolay yanıtlar yoktur ancak temel sorular vardır. İşçilerin kültürü yeniden canlandırılmadan sendika gücünün tümüyle yeniden canlandırılması imkânsızdır. Parçalı üretim teyit edilmeden ve -dolayısıyla- işçilerin, her zaman mümkün değilse bile, çalıştıkları yerde kendilerini örgütlemek için yaşadıkları işçi gücünü inşa etme ihtiyacı olmadan sendika gücünü yeniden canlandırmanın kolay bir yolu yoktur. Asıl sorun, sadece fabrika gücünü değil işçi gücünü inşa etmektir. İşçiler arasındaki hayal kırıklığı ve öfkeyi yönlendirecek olan büyük toplumsal ve ekonomik değişimler bizim ayağımızın altında planlanır. İşçilerin gözcülerinin -sendikalar ve partiler- rolü, bu dalgalar gelip çarptığında, gerilimin nesnel koşulları protestonun öznel patlamasına yol açtığında hazırlıklı bulunmaktır. Bu nedenledir ki çalışan sınıfın ve köylülüğün yeniden toparlanması işin özüdür.

Sendikacılığın vaadi bir “işçi gücü” inşa etmektir. İşçi gücü inşa etmek, sadece işyerlerinde, bilhassa fabrikalarda ve sahalarda sendikalar kurmak anlamına gelmez. İşçileri sendikalarda örgütlemenin önemli olduğu konusunda kuşku yoktur. Ancak pek çok sektördeki -bilhassa serbest ticaret bölgelerinde üretim yapan küçük işletmeler ve evde üretim- zorluklar, işçileri örgütlemek için başka yaratıcı araçlar planlanması gerektiği anlamına gelir. Örneğin dünyadaki en dinamik iş, örgütlenme yöntemlerinin bazısı, işçiler su dâhil olmak üzere temel maddelerdeki fiyat artışlarına karşı ayakta kalma mücadelesi verdikleri ve ailelerine güven alanları oluşturmak için mücadele ettiklerinden dolayı işçilerin yaşadığı yerlerde gerçekleşti. Su ya da diğer kamusal haklar üzerindeki bu gibi mücadeleler işçi ve köylüleri “topluluk” ya

Bugünün Yıkıntılarında

da “komşuluk” düşüncesi etrafında harekete geçirdi -ki bunlar görünüşte bir sınıf çağrışımı yapmayan ancak materyalist perspektiften yaklaşıldığında öyle olan terimlerdir. Bununla birlikte, sendikacılar tarafından örgütlenen Cochabamba (Bolivya) işçilerinin “su savaşları” sırasında savunduğu “topluluk”, bir soyutlama değil, yaşamları özelleştirme eliyle mahvedilen işçilerin somut bir topluluğu idi. Bu işçiler, kurdukları topluluğun yaşamlarındaki görünür bir gerçekliği, suyun özelleştirilmesine karşı mücadele ederken ihtiyaç duydukları dayanışmayı ve mücadelenin ileri doğru taşınmasını kalıcı kılmak için sıkı tutmaya ihtiyaç duydukları toplumsal bağları temsil ettiğini görmüşlerdi.

Hindistan Demokratik Gençlik Federasyonu (DYFI) ve Tüm Hindistan Demokratik Kadınlar Derneği'nin (AIDWA) -her ikisi de Hint komünist hareketinin kitle örgütleridir- deneyimlerinin yanısıra, Güney Afrika'nın *Abahlali baseMjondolo* (AbM ya da Shack Yerleşimcileri) ve Brezilya'nın *Movement dos Trabalhadores See Terra* (MST ya da Topraksız Kır İşçileri Hareketi) deneyimleri, işçi ve köylülerin yaşadığı alanlardaki işçi ve köylü gücü inşasının etkililiğini gösterir. Yoksul semtler günümüz işçi ve köylülerinin yaşam alanıdır. Buralar, asgari devlet desteğine sahip aşırı kalabalık alanlardır. BM İnsan Yerleşimleri (Habitat), dünya nüfusunun dörtte birinin bu gibi semtlerde (slum) yaşadığı tahmininde bulunmaktadır. Küresel Güney'in bazı kentlerinde, nüfusun yarısı barınma koşullarının uygun olmadığı, temiz suyun bulunmadığı, hijyen açısından yetersiz, sağlık ve eğitim kolaylıklarının ya hiç olmadığı ya da çok az bulunduğu yoksul semtlerde yaşar. Uluslararası kuruluşların rakamları düşük tutulmuş gibi görünmektedir. Örneğin Cape Town'daki (Güney Afrika) Khayelitsha semtinde, 400.000 yerleşimci bulunduğu söylenmiştir -ki semtte çalışanlar fiili nüfusun bu rakamın en az üç katı olduğunu söylemektedir. Mumbai'daki (Hindistan) Dharavi semti, 1 ila 1,5 milyon arasında bir nüfus barındırırken, Mexico City'deki (Meksika) Ciudad Neza'da bir milyon insan yaşamaktadır. Dünyadaki en büyük yoksul semtinin 2,5 milyon insanı barındıran Karaçi'deki (Pakistan) Orangi olduğu söylenmektedir. Bu semtlerde kayıtdışı sektörlerde -sektörün toplam işgücüne yakınlığını ölçen bazı ülkelerde (örneğin Hindistan'ın kayıtdışı sektörü işgücünün %90'ına tekabül etmektedir)- çalışan insanlar yaşar. Buralardaki çalışan-sınıf nüfusu, devlet destekli çalışma politikasının ve -sıklıkla- sendika ağının dışındadır.

Toplumsal refah bu mekânlara uğramaz. Buralarda devletin iyi tarafı neredeyse hiç yoktur. Sonuç olarak, buralardaki işçiler **(a)** kendi becerilerine ve öz-örgütlenmelerine; **(b)** dinsel kuruluşlar ya da STK'ların yanısıra şu ya da bu türden gangster örgütlerince üretilen pazarlara; **(c)** işçiler arasındaki kadınların görünmeyen kalbine -ki kadınların aile bütünlüğünü korumak için yaptıkları mücadele, aileleri büyük

toplumsal yeniden üretim çabalarına taşır- bağımlı durumdadırlar. İlk uygulama sosyalizmin mümkün olduğunu göstermektedir. Burada **kooperatif** oluşumunu ya da çalışan-sınıf tarafından çalışan-sınıf için oluşturulan kendi kendine yardım (*self-help*) gruplarını görmek mümkündür. İkincisi, kendi dokunaçlarını çalışan-sınıfın yaşamına derinlemesine batıran dinsel örgütlenmeler ve mafyaya karşı en büyük meydan okumadır. Bunlar -STK'lar dâhil- solun büyümesinin önündeki yapısal engellerdir. Fakat sol, sadece bu yapılara cepheden meydan okumakla büyüemeyeceğini öğrenmiş bulunuyor. Küresel Güney'deki deneyimler, solun, mafyanın yanısıra dinsel ve yardımsever örgütlere karşı kendisinin aslında daha iyi bir seçenek olduğunu toplumsal yeniden üretim arenasında kendi çalışmasıyla kanıtlamak zorunda kalacağını bizlere gösterdi. Sol örgütlenmeler, su ve elektrik, barınma ve sokak hizmetleri, okullar ve sağlık için verdikleri mücedelede çalışan-sınıfı desteklemeye yönelik platformlar yaratmak -fakat aynı zamanda bu hizmetleri görece özerk biçimde sağlamaya başladıkça çalışan-sınıfla birlikte çalışarak- için çoktan beridir çalışıyorlar. Bu, tehlikeli bir faaliyettir; -hepsi de bu tür işlerde büyük paya sahip olan- ganster şebekelerini, dinsel grupları ve STK'ları zayıflatmak, hafife almak anlamına gelir. Aynı zamanda, solun bu alanlara müdahalesi büyük ölçüde kadınlar tarafından yapılan toplumsal yeniden üretimin özelleştirilmiş emeğini toplumsallaştırır. Köylüler ve işçiler arasında toplumsal yeniden üretim kurumlarının inşası için bir hayli çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır. Keza, bu girişimler üzerinde çalışmak, farklı ortamlarda paylaşmak ve bu popüler enerjiden ortaya çıkan en iyi deneyim ve sonuçları birbirine aktarmak amacıyla onlar hakkında yazmak için entelektüellerce yapılacak çok iş vardır.

Dahası, zamanımızda çalışan-sınıfın gücü, cinsiyet, din ve diğer ayrımcılık ve hiyerarşi türlerinin dayattığı toplumsal bölünmeye karşı büyük bir enerji ile inşa ediliyor. Marksistler, sıklıkla bu toplumsal hiyerarşi bölünmelerinin çalışan-sınıfı çatlatabileceğinden endişe ederek hareketlerden gelen iyi uygulamaların dört başı mamur bir gelecek kuramı içine inşa edilmesini önermişlerdir. Günümüzde sosyalist entelektüellerin bu tutumu artık o kadar aşikâr değildir. Çoğu sosyalist entelektüel -çeşitli nedenlerle- kendilerini hareketlerden uzakta bulmuşlardır. Bunun için bir sürü neden vardır: Entelektüel sınıfların (hem medya entelektüelleri hem de akademisyenler) burjuvalaşması, hareketlerin ayrışması, büyük değişikliklerin basitçe mümkün olmadığı fikrinin benimsenmesi ve postmodern çağda temelsiz ve duruma bağlı görülen değerler lehine güçlü bir duruş takınmanın getirdiği mahçubiyet. Yine de dünyada bu gelişmelerden etkilenmeyen ancak hareketlerle güçlü bağlar kurmayı ve hareketler içinde hayati roller oynamayı sürdüren milyonlarca entelektüel var.

Bugünün Yıkıntılarında

Tricontinental Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nün (*Institute for Social Research*) görevlerinden biri şudur: Bu entelektüelleri ulusal sınırların ötesinde bir araya getirmek ve -onların çalışmalarıyla- özgürlükçü amaçlara yönelen toplumsal ve siyasal hareketlerle yakın işbirliği içinde yapılan projelere katılma konusunda başkalarına ilham vermek.

Hareketlere yakından bakacak olursak, makroekonomik politikayı demokratik kontrol altında taşımak istediklerini, toplumsal ücretleri artırmak istediklerini, toplumsal ihtiyaçlara hizmet için altyapı inşa etmek istediklerini, şirketlerin ve elitlerin vergi grevini kırmak istediklerini, bankaları özel varlıklardan kamusal varlıklara çevirmek istediklerini, herkes için bir geçim yolu ve barınma imkânını güvenceye almak istediklerini görürüz. Bunlar bir geleceğin öğeleridir; bu fikirleri almak ve etrafında tartışmayı teşvik etmek entelektüellere kalmıştır. Hareketlerin kendi deneyimlerinden süzülüp gelmiş alternatif bir toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal düzen için entelektüel bir platformu beslememiz önemlidir. Burjuva ideolojisinin hücumuyla aşındırılmış durumdaki iki düşünceyi -insanlığın ve geleceğin sosyalist düşünceleri- kurtarmak da aynı derecede önemlidir.

Meta kültürü ve insanları tüketiciler olarak gören düşünce insanlık düşüncesini kurdu. Bolivyalı sosyalistler, kendi geleneklerine derinlemesine baktılar ve insan karakteri üzerinde konuşmak için, kapitalist toplumsal normlar tarafından boyun eğdirilmemiş bir insan toplumunun lügatini geliştirdiler. "Bizim Amerika Halkları için Bolivya İttifakı"nın (ALBA) yürütme sekreteri David Choquehuanca, "iyi yaşamın yolu" anlamındaki *qhapaq ñan* sözcüğünden, tüketiciler ve sahipler değil sahibi olmayan bir insan yaratma ihtiyacıyla *iyambae* sözcüğünden bahseder. Choquehuanca'nın dediği gibi, sahibi olmayan bir insan "gelecek" demektir, "iyi yaşam arayan insanların yolu" demektir. İnsanlık düşüncesinin -ve bir insanlık toplumu yaratmaya eğilim ihtiyacı düşüncesinin- yeniden canlandırılması, insanın karar alma kabiliyetinin muhasebe defterine çift kayıt yapma mantığına indirgenmesine karşı mücadele veren kitle hareketlerinde çoktan görünür hâle gelen çok büyük bir çaba gerektirir.

Sosyalist entelektüeller olarak, bugünün ebedi olmadığı ve dönüşümün mümkün olduğu düşüncesini yeniden kurmamız önemlidir. Böylesi bir dönüşümün mümkün oluşu, gelecek düşüncesinden başka bir şey değildir. Bir geçmişin ve bugünün varlığı konusunda aramızda tartışma yoktur. Bunlar aşikâr terimlerdir. Fakat gelecek hakkında bir tartışma vardır. Yarının ve ertesi günün, gelecek ayın ve gelecek yılın geleceğini biliyoruz. Fakat bu -bugünün görünüşteki germesinden dolayı- salt ar-

dışık sıralı bir zaman gibi görünüyor. Ancak bu gelecek düşüncesi değil. Eğer ortak bir gelecek duygusu varsa teknoloji -insan karakteri değil teknoloji gelecek düşüncesi hâline geldi- tarafından zaptedilmiştir. Zamanımızda yeni teknolojik buluşların toplumsal krizlerimizi -bizi iklim değişikliğinden kurtaracak yeşil teknolojiler, bizi ekonomik durgunluktan azade kılacak yeni dijital ve nano-teknolojiler- çözebileceği tahayyül edilir oldu. Teknolojik belirlenimcilik, milyarlarca insanın rüyasına mani olan sorunların toplumsal ya da siyasal bariyerlere sahip olmadığı; bu sorunların tümüyle teknik olduğu anlamına gelir. Bu, tarihe ve geleceğe dair dar bir görüştür. Bazı teknolojik gelişmeler daha iyi bir dünya için kesinlikle elzemdir ancak teknolojinin kendisi tarihi biçimlendiremez. Büyük teknolojik buluşlar olumlu bir toplumsal etki yapmadan ve tevarüs edilen hiyerarşilerin tepesindekilere gittikçe daha büyük servet ve iktidar sağlamadan önce daha eski, kalıtsal servet ve iktidar hiyerarşilerine meydan okunması gerekiyor.

Zengin bir gelecek düşüncesi, bugünün ebedi olmayacağını hayal etmemizi gerektirir. Dönüşümler mümkündür, mevcut sorunlara yeni çözümler gereklidir, yeni ufuklar inşa edilmelidir. Bu çözümler, toplumumuzun sosyal örgütlenmesinin umutlarımız ve hayallerimiz için uygun olmadığını bilen insanlardan gelecektir. Hareketlerimiz bize bu ufukların bir göstergesini verir. Sosyal bilimlerimizin imkânsızın kötümserliğine kapılmadığından emin olmak zorundayız.

***

Gıdanın insanlardan esirgenişi ve ancak kıt kamu kaynaklarına sahip uluslara isteklice satılan silahlarla karakterize edilen zamanımızın organize kabalığı çok az kınama ile karşılanmıştır. Kötümserlik ve nihilizm günün düzenidir. Bu, insanlık düşüncesine, insan özgürlüğünü üretmek için çaba gösterilmesi gerektiği düşüncesine yönelik bezgin bir tutuma kapı açar. İnsanlığın bilinen bütün gelenekleri büyük tehdit altındaymış gibi görünmektedir. Demokrasi, barış ve kültür gibi kavramlar zayıf yerlerinden yırtılmıştır. Bu kavramlar çok az şey ifade etmekte olup, çoğu kez gerçekleştirilebilir durumdaki güçlü fikirlerin kırılma bir kabuğu durumundadır. Dünyamızdaki bir şeyin ölmekte olduğu bizim için kesindir. O kadar kesin olmayan şey ise eskinin yerini almak üzere neyin doğmakta olduğudur.

Otuz milyon insan hâlihazırda açlık sınırındadır. Bu insanlar, gıdaya doğru kaçmak ve ve kıtlıktan, orman yangınlarından ve savaştan uzaklaşmak istiyorlar. Geçim imkânlarının sonu ile göç taleplerinin reddi arasında sıkışmış durumdaki dünyanın fakirleri, bilinmeyen bir suçtan dolayı cezalandırılıyorlar. Bu kaderi hak etmek için

Bugünün Yıkıntılarında

ne yaptılar? Bir suç işlemedikleri hâlde neden cezalandırılıyorlar?

[çeviri: **Muhsin Altun**]

KAYNAKÇA

Annette Alstadsaeter, Niels Johannesen and **Gabriel Zucman**, 'Who Owns the Wealth in Tax Havens? Macro Evidence and Implications for Global Inequality' (National Bureau of Economic Research, 2017).

African Development Bank, *African Development Report 2015 - Growth, Poverty and Inequality Nexus: Overcoming Barriers to Sustainable Development* (African Development Bank, 2016).

Christina Scharff, 'The Psychic Life of Neoliberalism: Mapping the Contours of Entrepreneurial Subjectivity', *Theory, Culture and Society* (2015).

Corina Rodríguez Enríquez, 'Economía feminista y economía del cuidado', *Nueva Sociedad* (2015).

Daniel Hoornweg and Perinaz Bhada-Tata, *What a Waste. A Global Review of Solid Waste Management* (World Bank, 2012).

Deborah James, 'Twelve Reasons to Oppose Rules on Digital Commerce in the WTO' (CEPR, 2017).

Elisabeth Armstrong, *Gender and Globalisation: The All-India Democratic Women's Association and Globalisation Politics* (Tulika, 2013).

Global Financial Integrity, *Illicit Financial Flows to and from Developing Countries: 2005-2014*, (Global Financial Integrity, 2017).

John Smith, *Imperialism in the Twenty-First Century: Globalisation, Super-Exploitation and Capitalism's Final Crisis* (Monthly Review, 2016).

Junot Diaz, 'Apocalypse', *Boston Review*, 2011.

Jorge Máttar y Luis Mauricio Cuervo, eds., *Planificación para el desarrollo en América Latina y el Caribe: Enfoques, experiencias y perspectivas* (CEPAL, 2016).

Jürgen Weller, ed., *Brechas y transformaciones. La evolución del empleo agropecuario en América Latina* (CEPAL, 2016).

Melissa Wright, *Disposable Women and Other Myths of Global Capitalism* (Routledge, 2006).

Michihiko Hachiya, *Hiroshima Diary* (University of North Carolina Press, 1995).

Omar Dahi and **Firat Demir**, *South-South Trade and Finance in the Twenty-first Century: Rise of the South or the Second Great Divergence* (Anthem, 2016).

Prabir Purkayastha, 'Net Neutrality in the Age of Internet Monopolies', *The Marxist* (2015).

Spotlight on Sustainable Development 2017: Reclaiming Policies for the Public (Civil Society Reflection Group, 2017).

Strongmen: Trump-Modi-Erdogan-Duterte, edited by Vijay Prashad (LeftWord, 2018).

The Economic Value of Peace 2016 (Institute for Economics and Peace, 2016).

The Long View: How will the global economic order change by 2050? (PricewaterhouseCoopers, 2017).

UNCTAD, *Trade and Development Report* (UNCTAD, 2017).

UNCTAD, *World Investment Report* (UNCTAD, 2017).

UNICEF, *The State of the World's Children 2016: A Fair Chance for Every Child* (UNICEF, 2016).

Utsa Patnaik and **Prabhat Patnaik**, *A Theory of Imperialism* (Tulika, 2016).

Vijay Prashad, *The Poorer Nations: A Possible History of the Global South* (Verso, 2013).

Vijay Prashad, *No Free Left: the Futures of Indian Communism* (LeftWord, 2015).

Wendy Wolford, *This Land is Ours Now: Social Mobilisation and the Meaning of Land in Brazil* (Duke, 2010).

World Intellectual Property Indicators - 2016 (World Intellectual Property Organisation, 2016).

Türkiyeli Komünistlere ve Emekçi Kitlelerine

Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi'nde Sadrettin Celâl'in konuşması. Konuşma, kongrenin sendikalar meselesini ele alan 20 Kasım 1922 tarihli 17. oturumunda gerçekleştirildi. Oturumda ele alınan alt başlıklardan biri de TKP idi.

Başkan: Yoldaş Lozovski'nin sunacağı özet yarına kaldı. Başkanlık, bu akşam sözü önemli ve aciliyet arz eden bir bildiriye sunacak olan Türk yoldaşımıza vermeyi kararlaştırdı.

Orhan (Sadrettin Celâl Antel, Türkiye): Yoldaşlar, Anadolu'da komünistlerin toplu hâlde tutuklanmaları ve İstanbul'daki Türk işçileri sendikasının tasfiye edilmesine ilişkin gazete haberlerini hepimiz okumuşsunuzdur. Bu baskıları ve Kemalizmin yeni yöneliminin anlamını doğru biçimde kavrayabilmeniz için, kongrenin Ankara ve İstanbul'daki komünist partilerin, ayrıca milliyetçi hükümetin faaliyetleri konusunda bilgilendirilmesinin zaruri olduğu kanaatindeyim.

Türkiye Komünist Partisi, işçi ve köylülerin başlattıkları özgürlük hareketinin başına geçme imkânı bulan burjuva milliyetçi hükümetin emekçi kitlelerin âli menfaatleri aleyhine çalışmaya başladığı bir dönemde kuruldu. Sonuçta yeni kurulan komünist parti, karşısında iki düşman buldu: emperyalizm ve milli burjuvazi. Parti, asli düşmanı olan emperyalizmle mücadelenin sahip olduğu önemin ağır bastığını düşündü. Bu amaçla, emperyalizmle mücadele ettiği sürece, hükümete destek sunmayı kararlaştırdı. Ama parti, aynı zamanda işçi ve köylüler lehine olacak demokratik reformları talep etmeyi sürdürdü ve onları örgütlemeye çalıştı. Bu kararlar, Komintern'in İkinci Kongresi'nde millet ve sömürge meseleleri konusunda alınmış olan kararlara da uygun düşmekteydi.

Kurulduğu günden bugüne dek partinin bu siyasetinde en ufak değişiklik yaşanmadı. Bu tespitin doğru olup olmadığını görmek için, partinin orduya, işçilere ve köylülere yaptığı, nihai zafere dek savaşıma çağrısını içeren açıklamalarına bakılabilir. Diğer yandan partinin, yalnızca Yunan burjuvazisinin ve Britanya emperyalizminin

Türkiyeli Komünistlere ve Emekçi Kitlelerine

çıkarları için savaşmakta olan ordunun lağv edilmesi ve emekçi kitlelerin ayağa kalması ile ilgili olarak, Yunan ordusu ile Yunan emekçilere yaptığı açıklamaları da söz konusu açıklamaların yanında anmak gerekmektedir.

Kısa süre önce parti, İstanbullulara gericiliğe ve emperyalizme karşı birleşik cephe oluşturmaları ve Sultan'ın kaçmasına mani olup, onu halkın yüksek mahkemesi huzuruna çıkartmalarına dönük yeni bir çağrı daha yaptı.¹

Bağımsızlık mücadelesinin içinden çıkmış olan Büyük Millet Meclisi hükümeti, tüm Doğu'nun verdiği destekten güç alarak, her daim Misak-ı Milli'yi ve emperyalizmle mücadeleyi savunmuştur. Fakat meclisin son üç yıl içinde ortaya koyduğu faaliyetlerin de gösterdiği biçimiyle, bu savunu, basit manada hileye dayalı bir siyasettir. Bu anlamda, bilhassa aşağıda belirteceğim hususlar, söz konusu gerçeği teyit eden birer delildir.

1. Hükümetin Sovyet hükümetiyle ilk ilişkileri kurduğu süreçte Moskova'ya gönderilen delegeler, ülkede büyük bir komünist partinin var olduğunu iddia etmişlerdir. Dediklerine göre, bu parti birçok kentte köylüleri cezbetmiş, hatta bazı yerlerde köylü sovyetleri tesis edilmiştir.
2. Sovyet Rusya'yı aldatmak amacıyla, idaresinin ilk döneminde, hükümet sadece burjuva güçlerden müteşekkil olan, Bolşevik Parti olduğu iddia edilen bir "Yeşil Ordu" kurmuştur.
3. İlk Sovyet büyükelçisinin Ankara'ya gelişi sonrası hükümet, Yeşil Ordu artıklarına ek olarak üst düzey devlet görevlileri ve aydınlardan oluşan bir resmî komünist parti kurmuştur.
4. Emperyalist hükümetleri memnun etmek adına Londra Konferansı'na giden heyet, uğradığı her başkentte, aralarında yoldaşlarımız Suphi ve Ethem Nejad'ın da bulunduğu yirmi kadar komünistin katledildiğini, hapisteki diğer komünistlerin de öldürülebileceğini, Bolşevik vebanın ülkelerinin başına belâ olmayacağını söylemiştir.
5. 1921'de Fransa ile imzalanan anlaşmanın da gösterdiği biçimiyle, hükümet Doğu'yla bağlarını kopartmış ve Misak-ı Milli aleyhine kimi tavizlerde bulunmuştur.
6. Son olarak belirtmek gerekir ki Komünist Parti ve Türk İşçileri Sendikası'na karşı

---

¹ Orhan'ın konuşmasından üç gün önce, 17 Kasım'da tahttan indirilmiş olan Sultan Mehmet Britanya'ya ait bir savaş gemisiyle İstanbul'dan ayrıldı ve İtalya'ya sürgüne gönderildi.

alınan baskı amaçlı tedbirlerin Lozan Konferansı çağrısının yapıldığı güne denk düşmesi asla tesadüf değildir.

Ankara hükümeti, ülke içine yönelik olarak devreye soktuğu siyasî adımları dâhilinde, demokratik reformları esas alan bir programa sahip her grubun veya partinin çalışmalarına mani olmuş, her türden muhalefet hareketinin güçlenip kök salmasına fırsat vermeden, bu hareketleri yok etmiş, önemli konularda vaatlerde bulunarak halkı aldatmıştır. Bu siyaset, aşağıda belirtilen olgularda karşılık bulmuştur:

1. Hükümet, Büyük Millet Meclisi içerisinde oluşmuş olan ve en kapsamlı reform programını savunan “Halk Zümresi”ni ezmiştir.
2. Hükümet, anayasanın hazırlanması esnasında dile getirilen, mesleklere göre oy kullanma önerisini reddetmiştir.
3. Büyük Millet Meclisi içerisinde varolan muhalefet gruplarını ezmek adına hükümet, “Dayanışma Grubu” meydana getirmiş, Anadolu’nun her bölgesinde gruplar oluşturmuş, böylelikle halk katmanları üzerindeki idaresini güvence altına almaya çalışmıştır. Bu gruplar, esas olarak burjuvalardan, toprak ağalarından ve vurgunculardan oluşmaktadır.
4. Dile getirdiği vaatlere rağmen hükümet, emekçi kitlelerin çıkarına olacak hiçbir reformu yapmamıştır. Bilâkis hükümet, sendikaların ve işçi birliklerinin kurulmasını önlemek için tüm tedbirleri almış, köylülerin tahammülü zor vergilerin altında ezilmesine ses etmemiştir.

Partinin Kitlelerle İlişkisi

Partinin dile getirdiği sloganlar, sömürülen işçi ve köylü kitlelerinde güçlü bir karşılık bulmuş, daha fazla sayıda sınıf bilinçli insanın parti saflarına katılmasını sağlamıştır. Hükümetin partiye uyguladığı baskı dalgalarına karşın, işçiler ve köylüler partiye daha fazla ve daha güçlü bir biçimde bağlanmışlardır. Kısa vadede parti, önemli başarılar elde etmiştir. Mart-Ekim 1922 arası süreçte, faaliyet yürüttüğü ikinci dönemde parti, propaganda ve eğitim sahasında verimli bir çalışma yürütmüş, kızıl sendikalar ve komünist gençlik örgütleri kurmayı bilmiştir. Partinin kitlelere nüfuz ettiğini gören hükümetse, partinin faaliyetlerine son vermek için hazırlıklar yürütmüştür.

İstanbul

Türkiyeli Komünistlere ve Emekçi Kitlelerine

Türk İşçileri Sendikası'nın komünist propaganda yürüttüğü bahanesiyle yasaklandığı İstanbul'da komünist grubun elde ettiği nüfuz ve işçi hareketi konusunda bir şeyler söylemem gerek. Bu kentte çalışma yürütmek çok daha zor bir iştir. Her yönüyle komünizme düşman olan gerici Türk hükümetiyle ve emperyalizmle mücadeleye kilitlenmiş olan yoldaşlarımızın maruz kaldıkları o zor ve ağır koşulları burada anlatmaya gerek yok yoldaşlar. Ama belirtmek gerek ki onca engele ve korku salma amaçlı teşebbüse rağmen, İstanbul'daki komünist grubu, yaklaşık iki yıllık illegal faaliyetin ardından, kitle içerisinde önemli bir nüfuza sahip olmayı bilmiştir. Örgüt, fabrikalarda, işyerlerinde, emekçi insanların bulunduğu her yerde hücreler kurmuş, legal-illegal bildiriler, dergiler, manifestolar, makaleler, ayrıca komünist örgütlerden düzenli olarak temin edilen çok sayıda komünist yayın dağıtmıştır.

Bu akşam sizlere İstanbul'daki komünist grubunun başardığı her şeyi anlatmam tabii ki mümkün değil. Ama yürüttüğü faaliyetler konusunda bir fikir versin diye, Temmuz ayında İstanbul'daki en önemli işçi örgütlerinin genel kapitalist saldırıya karşı proleter bir birleşik cephe oluşturmak adına bir araya gelmesinden bahsedebilirim.

O güne dek en fazla sınıf bilincine sahip işçi örgütü olarak görülen Beynelmillel İşçi Sendikası², birleşik cephe kurma teşebbüsünü bir biçimde sabote etmiştir. Bu yoldaşlar, işçi sınıfının henüz hazır olmadığını, öncelikle eğitilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Biz ise bu söze karşılık, ancak eylem üzerinden teşkil edilebilecek birliği istemeyenlerin liderler olduğunu söyledik. Ayrıca bu birliği kuramazsak, burjuvazini birbirleri arasında hiçbir bağ bulunmayan tüm işçi örgütlerini yok edeceğinden bahsettik. Yaşanan olaylar, bizim haklı olduğumuzu ispatlamıştır. Bugün gördüğümüz, bu zafiyetin yol açtığı sonuçlardır.

Hükümetin Yeni Yönelimi ve Bizim Perspektiflerimiz

Kemalizmin yeni yönelimi ile ilgili olarak şu özeti sunmak mümkündür: Londra Konferansı'nda emperyalizme karşı nefret yüklü bir dil kullanan Türk milli burjuvazisi, topyekûn savaş politikasından tavizler ve ihanetlerle yüklü politikaya geçmeyi, Türk emekçi halkının sömürülmesine ortak olmayı öne alan bir yaklaşıma göre hareket etmektedir. Londra Konferansı'ndan beri milli burjuvazideki devrimci ruh hâlinin yerinde artık yeller esmektedir. Bugün Ankara hükümetinin yüzü Lozan Konferan-

---

² Beynelmillel İşçi Sendikası 1920 sonunda İstanbul'da kuruldu ve ağırlıklı bir kısmı Rum, Ermeni ve Yahudi olan beş bin civarında işçiyi bir araya getirdi. Ertesi yıl Kızıl Enternasyonal İşçi Sendikaları'na katıldı. 1922 yazında BİS bir işçi konfederasyonu dâhilinde Türk işçilerle birleşmeme kararı aldı. Ancak Ekim ayında Müttefikler'e bağlı işgalci güçlerin çekilmesi yönünde ajitasyon faaliyeti yürütmek adına iki grup birleşti ve her ikisi de yeraltına çekildi.

sı'na dönüktür; o, varolmak ve büyük burjuvazinin çıkarlarını korumak noktasında zaruri olan barış şartlarını imzalamanın yollarını aramaktadır. Hükümetin amacı, Misak-ı Milli ile bağlantılı olarak verilecek tavizler üzerinden tüm bedeli emekçi kitlere ödetmektir. Sizin de tanık olduğunuz üzere, Ankara hükümeti, proletarya ve komünistleri hedef alan kapitalist saldırının parçası olmaktan hiç imtina etmemektedir. Türkiye Komünist Partisi'ne karşı Mustafa Kemal hükümetinin uyguladığı barbarca baskılara dair bilgiler veren telgrafı, Yoldaş Clara Zetkin'in oturumun başında İtalya, Polonya, Romanya, Yunanistan, Letonya ve başka yerlerde komünistlere yönelik zulümleri tel'in eden konuşmasından önce almıştık. Bu baskıları barbarca olarak nitelememiz yerindedir, zira polis mahkûmlara usturalarla, ucu sivriltilmiş demir çubuklarla, insanlık dışı işkenceye maruz bırakmıştır.

Toplu tutuklamaları gerçekleştirirken Mustafa Kemal hükümeti, tutuklanan yoldaşlarımızı Sovyet Rusya adına casusluk yapmakla suçlamış, onlara vatana ihanet suçlaması yöneltmiştir. Son gelen haberlere göre, tutuklamalar hâlen daha devam etmektedir. Şuan itibarıyla tutuklu sayısı iki yüzü aşmıştır. İstanbul'da Türkiyeli işçilerin kurdukları sendika kapatılmış, komünistlerin peşine düşülmüştür. Olağan zamanlarda bu kadar insanın tutuklandığı başka bir ülke yoktur. Yaşanan baskılara ve teröre rağmen gerçek dostlarını ve düşmanlarını ayırmayı artık öğrenmiş olan işçi ve köylüler, partinin etrafında eskisine nazaran daha sıkı bir biçimde toplaşmaktadır. Şu olgular, bu gerçeğe dair birer delil olarak görülmelidir:

1. Ankara'daki cephanelik fabrikasında, İmalat-ı Harbiye'de komünist işçiler gözaltına alındığında komünist olmayan işçiler, gözaltıların neden yapıldığını sordular. Komünist oldukları için gözaltına alındıkları söylenince, aynı işçiler, "proletaryanın çıkarlarını savunan insanları gözaltına alıyorsunuz, o zaman bizi de tutuklayın. Eski den komünist değildik ama şimdi komünistiz" dediler.

2. Bu keyfi tutuklamayı protesto eden bir komünist işçinin işçilerin komünist partide örgütlenmesi gerektiğine ilişkin çağrısına birçok işçi destek verdi. Çatışma yaşandı ve askerler düzeni tesis etme noktasında epey güçlük çektiler.

3. Köylü örgütlerinde tutuklamalar yaşandığı esnada köylüler epey güçlü bir direniş sergilediler.

4. İstanbul'da komünistler, bugün emperyalizmin ve burjuvazinin diktatörlüğüne ve terörüne rağmen, mücadele içerisinde elde ettikleri mevzileri korudular.

Türkiyeli Komünistlere ve Emekçi Kitlelerine

Yoldaşlar, burada size sunduğum bilgilerden de anlaşılacağı üzere Türkiye ve İstanbul'daki komünist partiler, milli kurtuluş mücadelesini, Komünist Enternasyonal'in talimatları uyarınca her daim desteklemişlerdir. Mevcut durum karşısında görülecektir ki komünist partiler, kendilerini her daim proletaryayı örgütleme ve eğitme faaliyetlerine vakfetmiş, bir yandan da kitleler için demokratik reformlar talep etmişlerdir. Burjuva milliyetçi hükümetse, dost ve yandaş görünmesine karşın, her daim partiye zulmetmiştir. Bugün de gördüğümüz biçimiyle, bu hükümet, her devrimciyi ve komünist hareketi yok etmeye karardır.

İşin tuhaf yanı şu ki hükümet, emekçi kitlelerin ve tüm dünya proletaryasının daha fazla desteğine ihtiyaç duyduğu bir momentte, tüm emperyalist güçlerin Türkiye'ye tümüyle boyun eğdirmek için birleştiği koşullarda, kör körüne geliştirilmiş anti-komünist politikalar devreye sokmakta ve buna uygun olarak hareket etmektedir. Gelgelelim bu üç yıl boyunca mücadeleyi desteklemiş olan emekçi kitleler ve dünya proletaryası, karşı saldırıyı gerçekleştirdiği vakit, hükümetin eylemlerindeki o aptallık ve suç batmış mahiyet de açık biçimde görülecektir. Bunun yaşanacağı gün de öyle çok uzakta değildir.

Yoldaşlar, Türk heyeti Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi'nin milli ihanet hükümeti ve emperyalizmin diktatörlüğü altında çile çeken Türkiye emekçi halkına ve kurtuluşun gerçekleşeceği o büyük günü yığıtçe bekleyen hapisanedeki yoldaşlarına dünya proletaryası adına aşağıdaki açık mektubu göndermesini önermektedir.

Türkiyeli Komünistlere ve Emekçi Kitlelerine

Büyük proleter devrimin beşinci yıldönümünde toplanan Komünist Enternasyonal Dördüncü Kongresi, Batı emperyalizmine karşı kahramanca yürüttükleri bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşması ile ilgili olarak, Türkiyeli işçilere ve köylülere en sıcak selamlarını gönderir.

Türkiyeli yoldaşlar, sizler, zapturapt altına alınmış tüm Doğu'ya ve tüm sömürge ülkelere devrimci bağımsızlık hareketinin canlı bir örneğini sundunuz.

Ne var ki son yaşanan olayların da gösterdiği üzere, burjuva milliyetçi hükümetler, gösterdiğiniz muazzam fedakârlıklar üzerinden kazanılmış bu zaferin meyvelerini gaspetmeye çalışmaktadırlar. Ankara'daki milliyetçi hükümet, bugün Türk büyük burjuvazisi lehine kimi tavizler karşılığında, emperyalistlerle uzlaşmaya hazırdır.

Hükümet bu yeni siyasetini Komünist Parti'yi tasfiye edip, tüm örgütlerini kapatarak, kitlesel gözaltılar gerçekleştirerek ve tutuklu yoldaşlara barbarca muamele ederek yürürlüğe sokmuştur. Hükümet, İstanbul'daki Türkiyeli işçilerin kurduğu sendikayı kapatmıştır. Oysa Türkiye Komünist Partisi, emekçi kitlelerin emperyalizme karşı verdikleri mücadelede burjuva milliyetçi hükümeti her daim desteklemiştir. Türkiye Komünist Parti, ortak düşman karşısında, programı ve idealleri konusunda geçici kimi fedakârlıklarda bile bulunabileceğini zaten ortaya koymuştur.

Burjuva hükümetin Komünist Parti'ye yönelik eylemini izah eden ana husus, işçi ve köylülerin yardımını almak adına onlara vaat edilen reformların yürürlüğe sokulmasını talep eden sınıf bilinçli işçi-köylü temsilcilerini yolun kıyısına atma arzusudur. Hükümet, ayrıca Lozan Konferansı'nda gerçek bir burjuva hükümet olarak arz-ı endam etmek istemektedir. Türkiye'deki burjuva hükümeti, size ve temsilcilerinize yönelik bu suçları işleme küstahlığında bulunmuştur. Söz konusu suçların ana kaynağı, Türkiye'deki emekçi halkı boğma çabası dâhilinde, tüm emperyalist ve kapitalist sınıflar birleştiği vakit, o zor zamanlarda hiçbir maddî yardımı esirgemeyen, başını Rus proletaryasının çektiği tüm dünya proletaryasına yönelik öfkedir.

Milliyetçi hükümetin amacı, emperyalizmle anlaşma imzalamaya hazırlandığı bir dönemde, sizin gerçek temsilcilerinizi yok etmek ve sizi yurtdışındaki dostlarınızdan kopartmaktır.

Komünist Enternasyonal Dördüncü Kongresi, bu barbarca eylemi güçlü bir dille protesto eder ve emperyalist jandarma rolünü oynamayı reddeden, emperyalizme karşı mücadeleyi sürdüren ve Türkiyeli emekçi kitleler lehine olacak demokratik reformları uygulayan her hükümete veya politik partiye destek sunmayı bir görev bildiğini resmi olarak beyan eder.

Dünya proletaryasının genelkurmayı ve savunucusu olarak Komünist Enternasyonal, Türkiyeli emekçi kitlelerin kendilerini davaya adanmış, sınıf bilinçli temsilcileri olarak siz yoldaşlarımızı en içten duygularımızla ve coşkuyla selamlarız.

Yoldaşlar unutmayın, zindanların karanlığı, devrim güneşini asla karartamaz.

Yoldaşlar unutmayın, devrimci zaferin arifesinde, yönetici sınıftaki güçsüzlük, giderek tırmanan zulümde karşılık bulur. Kapitalizm, içsel çelişkilerinin ağırlığı ile çökmektedir, emperyalist rakipler arasındaki çatışma zirveye ulaşmıştır. Beynelmillel burjuvazinin yeni komünist toplumun yaratıcılarına ve öncü savaşçılara karşı

Türkiyeli Komünistlere ve Emekçi Kitlelerine

uyguladığı zulmü iki katına çıkarttığı moment işte bu türden bir momenttir.

Lâkin o kaçınılmaz, nihai zafere olan kat'i inancımızı hiçbir beyaz terör sarsamaz. Hapishaneye atılan veya vurulan her bir yoldaşımızın yerini yüzlerce yoldaşımız alacak, kurtuluş mücadelesine yeni ve coşkulu bir yürekle devam etmek adına, onlar sömürülen proleter kitlelerin önüne geçeceklerdir.

Yoldaşlar, Üçüncü Enternasyonal, sizleri cellâtlarınızın ellerinden kurtarmak için gerekli her şeyi yapmayı hayatî bir görev addeder.

Yaşasın dünya devrimi!

Yaşasın kendilerini davaya adanmış Türk komünistleri!

Yaşasın Komünist Enternasyonal!

Yaşasın Sovyet Rusya!

(Karar oybirliğiyle kabul edildi)

[*Toward the Front: Proceedings of the Fourth Congress of the Communist International, 1922*, Yayına Hazırlayan ve Çeviren: John Riddell, Brill, (Leiden-Boston, 2012), s. 613-620.]

